

వక్రరేఖ తేలపోయి.
[చరిత్రాత్మక నవల]

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయం
(కృష్ణా జిల్లా)

గ్రంథకర్త
శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు

పరిష్కరణకర్త
శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు

REPRINTED

పబ్లిషర్లు
సుందర రాం అండ్ సన్స్, తెనాలి.

కాపీరైటు

1946

7

[వెల 1-0-0

కృతజ్ఞత

నా ఈచిన్నపుస్తకమును రెండవముద్రణకు పరిష్కరించి సహాయపడిన శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామి B.A., B.ED., గారికి నేను కృతజ్ఞుడను.

—

ప్రస్తావన

శ్రీమనిమాణిక్యం సరసింహారావుగారు సన్నీనవలరాజము నకుఁ బ్రస్తావనప్రాయమనుటకు అది రెండుపుటలకు మించ రాదనుటకు క్రమముగా వారికి నామీదఁగల దయయు నిర్దయయుఁ గారణములు.

ఈ కావ్యముత్తమము. ఇది యుత్తమమగుటకు దీని యందలి మహాన్నతభావములేకారణము. ఉన్నతభావములకు తదుచితదివ్యభాషకు నవినాభావము. సమానభూయిష్టమనియో, కాదనియో, వాక్యములు చిన్నవనియో పెద్దవనియో, జాతీయము లున్నవనియో, లేననియో, శయ్యసుకుమార మనియో, కాదనియో చెప్పుటకన్న సర్వము భావోచితమనుట యీ గ్రంథస్థభాషాశయ్యలకు సరియైన వ్యాఖ్యానము.

పాఠశాలలలోఁ జరిత్ర చదివింతును. అది పిడివేయుట. ఆచరిత్రయందలి దివ్యార్థములు విద్యార్థి బుద్ధి కెక్కనీయరు. ఆయుద్ధ మే సంవత్సరములో? ఈ సంధి యెప్పుడు? ఆ రాజెప్పుడు చచ్చెను? ఇవి చరిత్రలోని ప్రశ్నలు. ఇది విద్యార్థిని మందమతిగా నుంచుటకుఁ జేయుప్రయత్నము. ఈ కావ్యమున బహునీరాద్య మంతరించుటకైన కారణము, చరిత్రనుచూడ

వలసిన దృష్టితోఁ జూచి చిత్రించబడినది. ఇదిచరిత్ర చమవ
వలసిన పద్ధతి. ఇట్లు చనువుటకు ప్రజ్ఞ కావలయును.

ఈ కావ్యమందలి శిల్పము మనోహరము. ఈకవి తెనుగు
జీవితపు నిగ్గులు తెలిసినట్లు వ్రాయును. హరభట్టులక్షణజ్ఞానము
నుండి లక్ష్యజ్ఞానము బయలు వెడలుట విశిష్టమేధాసంకలితము.

ఇందుఁ బ్రతిచూటలోఁ బ్రతిపాత్రముతో సౌందర్యము
తాండవించుచున్నది. కావ్యము పోనుపోను ప్రౌఢమగుచున్నది.
ఆంధ్రమునందలి యత్యుత్తమమైన నవలలలో నిది యొకటి.

నిర్గుణము నిర్దోషమైన కావ్యమునుగూర్చి యేమియుఁ
జెప్ప నలవికాదు కాని గుణబహుళమో దోషబహుళమో
యైన కావ్యముంగూర్చి యెంతయేని జెప్పవచ్చును. గుణ
బహుళమైన యీ కావ్యగుణప్రశంస చేసిన మరల నింతగ్రం
థము కావచ్చును. అందుచేత నియమితమైన రెండుపుటలకు
దాటిపోవు నన్నభయముచేత నిది యింతలో సంక్షిప్తము.

బందరు
19-1-31

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎం. ఏ.,

రెక్కరకు : హిందూకాలేజీ

శ్రీ పద్మనాభ స్వామి
 శ్రీ పద్మనాభ స్వామి
 శ్రీ పద్మనాభ స్వామి

ఒకటవ ప్రకరణము

సునూ రానువేల యొక్కకిందట 'భారతీయులకుఁ
 బవిత్రక్షేత్ర మయిన కాశీనగరమున, దైత్య శేఖరుడైన
 గంగూయను బ్రాహ్మణుడు నివసించుచుండెను. ఆయన పేర
 వాడై 'శిల్లినగరమున కేగి, యచ్చట మహమ్మదీయ చక్ర
 వర్తియొద్దఁ దన పాండిత్యమును బ్రదర్శించి మిక్కిలి పేరు
 గాంచెను. చక్రవర్తి గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జాల వసతి
 కల్పించి, శిల్లినగరమందలి ధనవంతులలో నాయననుగూడ
 నొకనిగాఁ జేసెను. గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జక్రవర్తి యొద్దనుంచి
 పలుకుబడికూడ కలదు.

గంగూయొద్ద హసన్ అనుపేరుగల మహమ్మదీయ సేవకు
 డొకఁ డుండెను. వాఁడు చాలమేధావి. మంచిగుణవంతుఁడు.
 ఒకనాడు గంగూబ్రాహ్మణుని పొలములో హసన్ దున్ను
 చుండగా నొక బంగారపు బిందె కనంబడెను. హసన్ దానిని
 దెచ్చి తన యజమాని కప్పగించెను. గంగూ తన సేవకుని
 మంచితనమునకు సంతోషించి యతనిని మనసులో నాశీర్వ
 దించెను. హసన్ వృద్ధిలోనికి రావలెనని యూహించు
 చుండెను.

గంగూహసన్ హస్త మొకనాఁడుపరీక్షించి, యతని
 చక్రము వేసి యతఁడు రాజుకాఁడగిన చిహ్నము రెంటి

యందుఁ బోల్చి చూచుకొని, వాని కాసంగతి చెప్పి వాఁడు
రాజైనప్పుడు తన్ను మరచిపోవలదనియుఁ దాను వానిని
మఱచిపోననియుఁ జెప్పి, యట్లు పరస్పరము ప్రమాణవాక్య
ములచే బద్ధు లగునట్లు చేసెను.

గంగూ తన సేవకుని నొకనాఁడు చక్రవర్తియైన
మహమ్మదుబీతుగ్లాకునొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యతనిసద్గుణ
ములు చెప్పి యేదైన యుద్యోగము వానికిఁ జేయించ
గ్రాగ్ధించెను. తుఱ్ఱుకు చాలదుర్మాఱుఁడు. మహాకొపి. అయి
నను దయ వచ్చినను నతని కఫారముగానే వచ్చును. స్వయ
ముగా నతఁడు పండితుఁడు. పండితులయందుఁ జాల యభి
మానము గలవాఁడు. స్వమతాభిమాని. కావున హాసన్
వెంటనే పెద్ద సేనానిగాఁ నయ్యెను.

అది మొదలు హాసన్ క్రమక్రమముగాఁ బెద్ద సేనా
నియై యనేక యుద్ధములయందు విజయలక్ష్మిని వరించి,
బిరుదుమగం డయ్యెను. పోనుపోను తుఱ్ఱుకు విపరీతచర్యలు
భరింపరాని వయ్యెను. అందుచేత దక్షిణాపథమును జయిం
చుట కొకసారి వచ్చినప్పుడు కల్బరగిపట్టణము తాను స్వాధీ
నము చేసికొని స్వతంత్రుడై రాజయ్యెను. కానిబుద్ధిమంతుఁ
డగు హాసన్ కృతఘ్నుఁడుకాక చేసినవాగ్దానము మరచిపోవు
వాఁడుగాక, గంగూబ్రాహ్మణుని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనెను.
తనకుఁ బట్టిన సిరి యంతయు గంగూదయవలనఁ బట్టిన దను
కొనెను. అతఁడు తన పేరే హాసన్ గంగూ యని మార్పు

కొనెను. గంగూ బ్రాహ్మణుని బిలిపించి, యాతనిని తన బొక్కసమున కధికారిగా నిర్ణయించుకొనెను.

సాముద్రికము జ్యోతిషము శకునశాస్త్రము సమగ్రముగా నెఱింగి భూతభవిష్యద్వర్త మానము లెఱింగిన గంగూబ్రాహ్మణునియందు హసన్ రాజునకుఁగల విశ్వాసము, భక్తిమితిమీఁటిపోయెను. హసన్ గంగూబ్రాహ్మణుని గూర్చి తన రాజ్యము, తన వంశము సర్వము నతని దయా ధీనము లని తలంచుచుండెను.

కాని హసన్ రాజ్యాధిపతియైనప్పటినుండియు హిందువులను బాధించుట మొదలయిన మహమ్మదీయ రాజులకు నల వాటయినకొన్ని కార్యములు చేయుచుండెను. ఇది గంగూబ్రాహ్మణునకిష్టములేదు. గంగూ తానొక యాలోచన చేసెను. తానును సుల్తానును కొన్ని నిబంధనలు చేసి కొనునట్లును, వానివలన సుల్తానుగాని, వాని వంశమువారుగాని, బ్రాహ్మణులను జంపకుండునట్లును, గంగూ వంశస్థులు వంశ పరంపరగా హసన్ వంశపు సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండునట్లును, నిర్ణయముచేసి సుల్తాను నొప్పించెను. సుల్తాను వంశమువారీ నిబంధనల నతిక్రమించనంతవరకు గంగూ బ్రాహ్మణుని శక్తివంతమైనయాత్మ, యాసుల్తానులనురక్షించుచుండునని గంగూ తాను బ్రతికియుండియుఁ జచ్చియుఁ బ్రమాణము చేసెను. సుల్తాను నాటినుండి బ్రాహ్మణహింస మానెను.

ఈ వంశపు సుల్తానుల కానాటినుండియు గ్రాహ్మాణ సుల్తానులని పేరు వచ్చెను. బ్రాహ్మణశబ్దము బహ్మనీగా మారి వారు బహ్మసీసుల్తానులైరి.

హసన్ ప్రస్తావకము 1347లో కలుబరగికిరాజయ్యెను. అతని తరువాతఁ దొమ్మిదవసుల్తానయిన యహమ్మదుషాహను నతఁడు రాజధానిని 1422 లో బీడరని పిలువబడు నహమ్మదా బాదుశకు మార్చెను. రాజధాని మార్చి నలుబదియేండ్లు జరిగెను. అహ్మదుషా తరువాతనల్లావుద్దీనును వానితరువాత హుమయూనును రాజ్యము చేసిరి. హుమయూను మహమ్మదు బీన్ తఃఘ్లుకువలెఁ బండితుఁడును గ్రూరుఁడును బిచ్చివాఁడును నై యుండెను. ఈ హుమయూను దుర్మార్గపుఁబనుల కోర్కె లేక యతని భార్యలే యతని నంతఃపురమందు విసము పెట్టించి చంపిరి. హుమయూనున కిద్దరు కుమారులు. పెద్దవానిపేరు నైజాంషా రెండవవానిపేరు మహమ్మదుషా. అతడు పోవు నప్పటికి నైజాంషాకు నెనిమిదేండ్లు. మహమ్మదుషాకు నేడేండ్లు.

హుమయూనునకు మహాసమర్థులగు నిద్దరు మంత్రిలు కలరు. ఇందులో నొకఁడు క్వాజామహమ్మదుగవా. ఇతఁడు గొప్ప సేనాని, మహామంత్రి అరువదియేండ్లు దాటినవాఁడు. ఇతని సాయమున హుమయూను జాలమంది పరరాజులను జయించి తనరాజ్యమునువృద్ధిచేసికొనెను. ఇతఁడిట్టివాఁడైనను హుమయూనున కితనిమీద కన్న రెండవవాఁడైన భాజా

జహాన్ మీద నెక్కువ కయ్యుండెడిది. అయినను తాను చనిపోవు నప్పుడు హుమాయూను తన యొక మిత్రుని కొడుకును వీరస్థానము రాణికిని నప్పించి నైజాంషాకు వయసు వచ్చునకు వీరు మువ్వకను రాచకార్యములు చూచుచుండ వలయునని నియోగించి పోయెను. హుమాయూన్ గతించి రెండేండ్లు కావచ్చినది.

రాణికి గవాన్ మీద నెక్కువ విశ్వాసము. ఇది జహాన్ కు తెలియును, నైజాంషా. అల్లయైన రాణియునగును, గవాన్ నగుదును మిక్కిలి నమ్మకముగా వర్తించు చుండును. అందుచేత జహాన్ మహమ్మదుషాతో నెక్కువ పరిచయము కలిగి యుండును.

హసన్ గంగూనాటి నుండియు గంగూ బ్రాహ్మణుని వంశస్థు లీ సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండిరి. ఈ మైత్రి గామమాత్రముగానే మిగిలి యున్నది. హుమాయూను కాలములోనిది లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. ఈనాటికి గంగూవంశస్థుడు హరశాస్త్రీయనునతఁడు. ఇతఁడుగంగూవలె సర్వశాస్త్రములయందుఁ బ్రవీణుడని పేరుకలదు. సుల్తాను చిన్నవాడగుటచేత రాణియును గవాన్ మంత్రియు చిన్న సుల్తానునకు కాలము వెళ్లుటకుగాను హరశాస్త్రీని తోడు పరచిరి. నైజాంషాతో హరశాస్త్రీ యందుచేత సామాన్యముగాఁ గలసి యుండును. రాణి యొకప్పుడు వారి నిర్దళఁ జూచి వారిద్దరు హసన్ గంగూలు మరలఁ బుట్టిరని యనుకొనుచుం

దును. నిజమునకు హాశా గంగూలిద్దురు పోయిన తరువాత
వారి పరతులు కానిములమీదనే నిలబడియునవి. అప్పటి
కిప్పుడీ నైజాంషా హరశాస్త్రిలే యా నిబంధనలు సంపూ
ర్తిగా నెరివేర్చుచుండిరి.

నిబంధనలలోని సాక్ష్యత్వ మట్లుంచి నిబంధనలు
మాత్రమే సుల్తానుచేత నుల్లంఘింపబడలేదని చెప్పవచ్చును
గంగూలిద్దురుతో మైతి చేయకపోయినను బహ్మసీసుల్తా
నులు వారికిజాగీరులిచ్చి వారిని తమవర్బాగునందే యుంచు
కొను చుండిరి. ఏబహ్మసీసుల్తానుగాని తానుబ్రాహ్మణహృద్య
చేయఁడు.

క్రీస్తుశకము 1463 వ సంవత్సరమున జూన్ నెలలో
నొక నాడహమ్మదాబాదునంతః పుగమున రాణియు, నైజాంషా
యును హరశాస్త్రియుఁ గూర్చుండిరి. రాణియేబది యేండ్లది.
హరశాస్త్రి నూబది యేండ్లవాఁడు. రాణి మేలిముసుగులో
నున్నది. నైజాంషాయొక్క పట్టుపగుళ్ళపై నొగుగుడు
చిళ్ళమీద నొరిగి కూర్చుండెను. హరశాస్త్రి దూరముగా
నొక రత్నకంబళముమీద భాషీ పెట్టుగాఁ గూర్చుండెను.

గాణికన్ములు మాత్రము కనబడు చుండెను. తక్కిన
యామె దేహమంతయు నెఱ్ఱని కాక్మీర సేలువచేత నావరించఁ
బడి యుండెను. నైజాంషా పదియేండ్ల బాలుఁడు. అతఁడు
సన్ననివాఁడు. ఎఱ్ఱని దేహకాంతి కలిగి దీర్ఘములైన నేత్ర
ములు కలిగి మొగము చూచినంతనే రాజకళ యుట్టిపడు

చుండును. కాని యాతని మొగమున నొక్క విషాదరేఖ
ఛాయలు తోచుచుండును. హరిశాస్త్రికి తలకాని మీసలు
గాని గడ్డముగాని నెరియలేద. కండలుజేరి పుష్టిగల శరీ
రము, పొడుగైన గడ్డమును, మీసములును రెండు పాయ
లుగా దీసి నడితల ముడివేయఁబడిన జుట్టును గలిగి యతఁడు
తెల్లనిదియును నంచులయందు జరీపని చేసినదియు నగు పట్టు
సేలువ యొకటి కప్పుకొని యుండెను. అతని కన్నులయు
దెర్రని చాఱలు కలవు.

ఆది ప్రాతఃకాలము. జాము ప్రొద్దెక్కినది. ఆకడచిన
రాత్రి నైజాంషా యొక కలకనెను. చిన్నరాజు పుట్టి నప్పటి
నుండియు చిత్ర విచిత్రములైన కలలు కనుచుండెను. హును
యూను బ్రతికియున్నన్ని నాళ్లు నీస్వప్నములు లెక్కచేసిన
వారులేరు. కాని యతఁడుపోయి రాజ్యము రాణి యధీనము
నకు వచ్చినప్పటి నుండియు నామె యీ కలల విషయము
విచారింప మొదలు పెట్టెను. ఆమెకు స్వప్నముల వాని
ఫలములగూర్చి చాల విశ్వాసము. చిన్నరాజు కలలును వాని
యందలి రాణి విశ్వాసమును దర్బారులోఁ గల కొందరు సర
దారులకుఁ పరిహాసము కలిగించినది. గహ్లా తానీ స్వప్న
విషయములందు జోక్యము కలిగించుకొనక ముభావముగా
నుండును.

నైజాంషా కన్న కలయుడి. అతఁడొక పెద్దయేట నీదు
చుండెను. అతనిచేత చక్కగా నీదించుటకు వెంటనే యొక

భగవంతుని వచ్చుమండలం. అంతలో నొక మొగ్గి భగవంతుని వేసి
కొని పోయెను. అతనికి భయము వేసి నీరంతయు ముక్కుల
లోనికి జెల్లల లోనికి బోయి యుక్కిరి పిక్కిరి రయ్యెను.
మరల నెవరో యొకిడు తనకు సాయము వచ్చుచున్న
ట్లయ్యెను. చుట్టొంచెము దూరమున నొకతనె యాతనికి
వచ్చుచున్నవాడే యతని మీదికి దూకి తన్ను ముంచివేసి
నట్లు కాగా నతడు చనిపోయెను. అంతభయమేమోమేల్కొ
నెను.

ఈ కల పరమార్థ మేమని రాణి హరశాస్త్రి అడి
గెను. హరశాస్త్రి భయరహితుడు. తన నవాబు నంకు
రబేను కలవాడు. హరశాస్త్రి గాని కిట్లు వ్యాఖ్యానము
చేసెను. సుల్తాను వెంటవచ్చిన భక్తిగ హుమయూననియు
నతడు మొసలిచే వేడికొని పొండుట యతకు కూసీ చేయ
బడుటయనియు మరల సుల్తానున కెవరో తోడుగా వచ్చుట
గవాన్ జహాన్ గు హుమయూన చప్పచెప్పుట యనియు
నతడు సుల్తానును నీటిలో ముంచుట వార్దిగ్గుగ గలసియో
దేక యం దొక్కరో సుల్తానును జంప యత్నించుటయు నని
చెప్పెను. సుల్తానునకు రాణికిని కోపమునచ్చెను. హరశాస్త్రి
యిట్లు చెప్పెను. “మీకు నా మాటయందు విశ్వాసము
హేకపోవచ్చును. నాకును విశ్వాసము లేదు. గవాన్ వంటి
మహాపాపములకుండగా నట్టి దేస్సునును జరుగదు. కాని
యీ స్వప్నమున కిక్కొక యర్థము కదురదు. అదియే గాక

స్వప్న శాస్త్రమున కోక పెద్ద లోపమున్నది. అది మీ కిది
వరకే చెప్పితిని. ఆ శాస్త్రములోఁ జెప్పినట్లు జరుగవచ్చును.
జరుగకయుఁ బోవచ్చును. ప్రస్తుత మీ స్వప్నశాస్త్రము జరు
గకపోవచ్చును. గవాన్ రక్షించుచున్న సుల్తానునుత్రిమూర్తు
లయినను తేరిచూడఁ జాలరు.” రాణి సుల్తానుకుఁ జెము
శాంతించిరి. కాని యిద్దరికీ భయమువేసినది.

హరశాస్త్రీ మనసులో జహానుగురించి యనుమాన
పడినాఁడు. దానికేదోడు జహాను నిత్యము మహమ్మదుషాను
దగ్గరకుఁ దీసి యతనితోఁ గలసి యుండును. నైజాంషాను
జంపి మహమ్మదుషాను రాజునువేయవలెనని యతనియూహ
కావచ్చును. అట్లేన సతని ప్రతిభ సాగించుకొనవచ్చును.

రాణి ప్రక్క తిరిగి చూచెను. ఒక మహమ్మదీయ
యువతి పాక్షదాను తెచ్చి హరశాస్త్రీ కొనగను. ఇది
యాతఁడు వెళ్లవచ్చు ననుటకు గుఱుతు. హరశాస్త్రీ తాను
రెండు వక్కలు నాకులు గ్రహించి సుల్తానునకువంగిసలాము
చేసి రాణివంకఁ దిరిగి తలవంచి వెనుకవెనుకగా నిష్క్రమిం
చెను.

సుల్తాను రాణివంకఁ జూచుచుండెను. రాణి వేట
యొద్దియో యిలోచించుచుండెను. హజారమున మొదటి
జామునొబత్తులు మ్రోగెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు సాయంత్రమున సూర్యుడు దిక్కులెల్ల
జిగురుపూయు సమయమున నహమ్మడాబాదునకుఁబోవున
రెండుమైళ్ల దూరమున నిద్దరాశ్వికులు కోట కభిముఖముగా
గుఱ్ఱములను నెమ్మదిగా నడిపించుచు పోవుచుండిరి. అందులోఁ
నొకయతనికిఁసలుబదియేడ్లండవచ్చును. ఆమానిసిపొట్టివాఁడు.
నల్లనివాఁడు. వెలగల దుస్తులు వేసికొనియుండెను. బీరుసుగా
నున్న యతని నల్లని పొట్టిగడ్డము పొదవోలె నుండెను. మొ
గము భయంకరముగా నుండెను. కన్నులలో మోసము కన
పచ్చుచుండెను. అతనిప్రక్కనఁగ్గ మొక్కటి వ్రేలాడుచున్నది.
ఆతఁడు మధ్య మధ్య నవ్వుచు గుఱ్ఱము నదలించుచు స్వారి
చేయుచుండెను. రెండవవాఁడు కుర్రవాఁడు. వయసు తొమ్మిదేం
డ్లుండవచ్చును. అతఁడెక్కిన గుఱ్ఱ ముత్తమజాతి దై నను
కొంచెము పొట్టిది. అతనిమొగము పసితనముచేత సుకుమార
ముగానున్నను ముఖరేఖలుమాత్రము కఠినములై యుండెను.
అతని దేహచ్ఛాయయు నల్లనిదే. అతని మొగము చూచిన
యంత నె యతడు భవిష్యత్తునఁ గ్రూరుడగునని తోచును.
అతని దుస్తులు మిక్కిలియును వెలగలవిగాఁగ నంబడుచుండెను.
దుస్తులనుబట్టి యతడు రాజవంశమువాఁడని చెప్పవచ్చును.
ఇద్దగును మహమ్మదీయులే.

కొంతసేపటి కిరువ్రిలోఁ బెద్దవాఁడు తనగుఱ్ఱమును ముందున కురికించెను. రెండవవాఁడు తన్నుఁగూడఁగలిసి రా నిమ్మనెను. మొదటివాఁడీమాత్రము గుఱ్ఱమునే పరుగెత్తించ లేవేని రాజ్యమేమి సేయగలవని పరిహాసించెను. మరిరెండు నిమిషములలో నాకుఱ్ఱవాఁడు తన గుఱ్ఱమును పెద్దవాని గుఱ్ఱముతోఁ గలిపి యిట్లనెను. “జహాన్ ! నాలుగైదు సారు లంటివి. రాజ్యము మాయన్నగారిది కదా! నేను రాజ్యమొం దులకుఁ జేయవలెను?”

జహాన్—నీవుకూడఁ చిత్ర విచిత్రములైన కలలు కం టివా రాజ్యము నీకును వచ్చును. ఎవరి కెక్కున పిచ్చికలలు వచ్చునో రాజ్యము వారికి వచ్చును.

మహా—ఇటువంటి పిచ్చికలలు నాకురావు. నేను వానిని రా నియ్యను. జహాన్ ! నాకు కలలే రావు.

జహాన్—అందుకనియే మీకు రాజ్యములేదు.

మహా—కలలు కనినచో రాజ్యము వచ్చునా!

జహాన్—మఱి సుల్తానుగారికి వచ్చుట లేవా!

అట్లుమాటలాడు కొనుచు నొకయర్రమైలు గడచిరి. ఇదివరకు చాలసారులు జహాన్ మాటలు మహమ్మదున కర్థము కాలేదు. తొమ్మిదేండ్ల యీ కుఱ్ఱవాని మనస్సులో గడబిడలు మొదలుపెట్టెను. కొంచెముసే పాగి మహమ్మదు “జహాన్ సాహెబ్ ! నాకును రాజ్యము చేయవలయునని యున్నది. రాజ్యము చేయుటకు కలలు రావలయును గదా! అవియెట్లు

వచ్చునో చెప్పుము” అనెను. జహాన్ తననుననులో నవ్వు నొనెను. “రాజ్యము వచ్చినగాని నీలయు రావు” అని జహాన్ చెప్పెను. కొంచెము సేపు వారల నడచిరి.

జహాన్ “రాజ్యము వచ్చుట యనగా నేమి?” అని మహమ్మదును ప్రశ్నించెను.

మహా—తలపై న మాయన్న పెట్టుకొనుచున్న కీరీ టము పెట్టుకొనుటయు సభలో పెద్దతఖతుమీదఁ గూర్చుం డగా రెండునైపుల సిద్దీలు నిలుచుండి విసరుచుండుట కాదా! ఇంకను చాల భోగములు గలవు అని యన్నియు నన్నకు జరుగుచునే యున్నది.

జహాన్—అవి యన్నియు మీకుఁ గూడఁ గావలయునా.

మహా—కావలయునా యేమి? ఎందు కక్కరలేదు. నాకన్న మాయన్న యేమి గొప్పవాఁడా!

జహాన్ కన్నులలో నొకవిశ్మయమైన చురుకుఁదన మేర్ప డెను. కొంచెముసేపుండి అతఁడిట్లు నెను. “కాని మీయన్నగా రును మీరును నొక్కసారియే రాజుగా నెట్లగుదురు. ఎవరో యొకరే యుండవలయును.”

మహమ్మదు కొంత యాలోచించి “అయినచోఁ గొన్నాళ్లు మా యన్నయు మరికొన్నాళ్లు నేనును రాజుగా నుందుము. కాదు. అచ్చముగా నేను రాజుగా నుందును.”

జహాన్—మీ అన్నగారు రాజుగా నుండగా మీ రెట్ల గుదురు, అగుటకు వీలులేదు, మీ అన్నగారే రాజు,

మహమ్మదునకుఁ గోపమువచ్చి “అట్లయినచో నూ
అన్నను చంపి నేను రాజునయ్యెదను” అనెను.

జహాన్ గుల్జమునాపి పశ్చిమదిశవంకఁజూచెను. సూర్యు
డప్పుడే ఖునీచేసి వచ్చిన వానివలె దేహమంతయు రక్తము
పూసికొనినట్లు ఎఱ్ఱగా నుండెను.

మరల మహమ్మదు “రేపు మా అమ్మగారినడిగి
నేను రాజు నయ్యెదను.” అనిపలికెను.

జహాన్—మీ అమ్మగారికి మీమీదకన్న మీఅన్న
గారిమీదనే యెక్కువప్రేమ. ఆమె మీకు రాజ్యమియ్యదు,
మీరడిగినచో మిమ్ము కైదులోవేయించుచు.” ఏడాదివెనుక
నొకసారి మహమ్మదు బాల్యచాపలమువలనఁ గిరీటము తాను
పెట్టుకొనెదననెను. అప్పు డతనితల్లి “నాయనా! నీవు పెట్టు
కొనరాదు. ఇంకెవరైన నట్లనినచో వారిని కైదులో నుంచు
దురు” అని చెప్పెను. మహమ్మదున కిప్పుడాసంగతి జ్ఞాపకము
వచ్చెను. జహాన్ ననినమాట నిజమేయనిపించి యతనికిఁ గనుల
వెంట నీరుకారెను.

మహమ్మదు—“అయినచో గవాన్ సాహేబుతో
చెప్పెదను. అతఁడు నాకు రాజ్యమిప్పించడా?” అనెను.

జహాన్—మీఅమ్మగారు మిమ్ము కైదులోమాత్రమే
వేయించును. అతఁడుమిమ్మరితీయించును. మీయమ్మగారి కే
మీమీదలేని ప్రేమ గవాన్ గారి కేలయుండును.

మహమ్మదునకుఁ గోపము వచ్చి “గవాన్ సాహేబు

నన్నురి దీయునా! నేనే! గవాను నురిదీయించెదను, నిలుచుండ బెట్టి నదికించెదను” అనెను.

జహాన్—తనలో “అట్లు కావలయును” అని యనుకొనెను.

కోటకు వైలు దూరములోనికి వచ్చిరి. సూర్యుని యెఱ్ఱనికాంతులు క్రమ క్రమముగా మారుచుండెను. నేల యంతయు నల్లబడుచుండగాఁ బడమటిదిక్కు- పండ్రాగ్రాగినట్లు మరింత యెఱ్ఱపడుచుండెను.

మహమ్మదు—జహాన్ సా సాబ్; అట్లయినచో నీ నేనాకు రాజ్యమిచ్చి గవానును నాచేతఁ జంపించ నలయును. ఏమందువు? మాటాడవేమి?

జహాను తనలో నాలోచించుకొనెను. మహమ్మదు, గవాను చేతిలోఁ జిక్కినచో, గవాను తన్నుఁ జంపింపడా! అట్లే తానును జంపించనచ్చును.

జహాన్—మహమ్మదు సా హేబ్! నాచేతనాపనికాదు. ఒక వేళ నయినను దానికి చాలకష్టములున్నవి.

మహమ్మదు కష్టము లెట్టివో చెప్పుమని తొందర పెట్టెను. జహాన్ చాల నాలోచించినట్లు కనఁబడి యిట్లనెను. “అయ్యా! రాజ్యముమీదఁ బ్రేమగలవానికి తల్లిమీదఁ దండ్రుమీద నన్నమీదఁ జెల్లెలుమీదఁ బ్రేమయుండరాదు మీకు మీయన్నమీద ప్రేమయున్నదా?”

మహమ్మదున్నదనెను.

అయినచో మీకు రాజ్యములేదని జహాన్ పలికెను. మహమ్మదు 'అయినచోలేదు.' అనెను. జహాన్ నవ్వెను. జహాన్ — 'మీ అన్నగారిమీద మీకు పేమలేనిచో

మీకు రాజ్యమువచ్చును. అన్నగారిమీదఁ బ్రేమలేకపోవుట యన నేమో తెలియునా?"

మహమ్మదు తెలియదనెను.

జహాన్ — 'ఆతఁడుచచ్చిపోయినను మీరుదిగులుపడ రాదు. ఎన్వరితో నేమియు నీసంగతి చెప్పరాదు.

మహమ్మదునకుభయమెత్తెను. ఏదో మాటాడుద మను కొన్నాఁడు. కాని మాటాడలేదు.

గుఱ్ఱము లింకొక యరమైలు నడచెను. ఇంకొక పావు గంటలో దుర్గద్వారము నొద్దకు వత్తురు. జహాన్ తన గుఱ్ఱము నచట నిలిపెను.

జహాన్ — 'మహమ్మద్! నీకునిజముగా రాజ్యము కావలసి నచోఁ జెప్పుము. నాలుగైదురోజులలో నిన్ను రాజును జేసెదను. కాని మీ అన్నగారింకఁ గనబడఁడు. నీకుఁ గిరీటము, తఖతు రత్నాలహారములు నివన్నియుఁ గావలెనా మీఅన్నగారు కావలెనా' అనియడిగెను.

మహమ్మదు ఆలోచించి 'రెండును కావలెను' అనెను

జహాన్ — 'రెండును వీలులేదు' అనెను.

మహమ్మదు రాజ్యమునకే సమ్మతించెను.

జహాన్ — 'మనసుల్ గంధ నేమోనీకు తెలియునుగదా.

మహమ్మదు— తెలియును ఖురాను.

జహాన్— ఆ గ్రంథముమీద నొట్టు పెట్టుకొనినతరువాత మాటకు తిరుగరాదు. తిరిగినచో నల్లాకు తప్పిపోయినట్లు, అది నీకు తెలియును గదా!

మహమ్మదు— అవును తెలియును.

జహాన్— 'నేడు మనము మాటాడిన మాట లెవరితోడను చెప్పనని ఖురానుమీద మీనొట్టు పెట్టుకొనవలయును. ఎవరితోనైనా జెప్పినచో మీకు రాజ్యమురాదు. మిమ్ము కైదులో నుంచెదరు. నన్ను రితియింతును.

మహమ్మదు ప్రమాణము చేసెను.

జహాన్— ఈమాట లిప్పుడేకాదు. మీకు రాజ్యము వచ్చిన తరువాతగూడ నెవరితోడను జెప్పరాదు.

కోటగుమ్మమునొద్దనున్న దివిటీలవెలుతురులో వారిరువురి గుట్టములు కోటలోనికి బోయెను. ఆ వేళకు హర శాస్త్రి యొందుకో కోటగుమ్మముదరిని నిలుచుండెను. జహాన్ మొగములో నొక విశృతమైన సంతోషము మహమ్మదు మొగములో దిగులుతోఁగూడిన బిక్కదనము హర శాస్త్రికిగోచరించెను.

1463

అట్లుగా సంవత్సరము జూలై 29 వ తారీఖున బదరు కోటలో సూర్యోదయావసరమునఁ బెద్ద గంబర గోళముగా నుంచెను. సేవకు లెక్కడివా రెక్కడఁ గుక్కిన పేలనలఁ గదలక మెదలక భయభ్రాంతులై యుండిరి. ప్రతిమనుజుని ముఖ లక్షణములు నాశ్చర్యభయపరీతములై యుండెను.

గవాన్ మంత్రి, శ్వేతాశ్వమును హజారమందు దిగి నిశ్చలమును గంభీరమును భయదమును నగు ముఖముతోఁ గొంచెము వేగముగనే లోసిక వచ్చుచుండెను. దారిలో నందరు నొడ్డుకొని త్రోవయ్యాయగా నాయన సుల్తాను నిద్రించు గదియొద్దకుఁ బోయెను. అచటి కాపలివాఁడు తనచేతులు మొగముమీదఁ గప్పుకొని యెప్పుచుండెను. గవా నచ్చట రెండు నిమిషములాగి వానివంకఁ దీక్ష్య దృష్టులను నిగడించి కొంచెము సేపుండి లోసికఁ బోయెను. రాణి గవా నును జూచినంతనే పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

గవాను తనదృష్టి రాజు నిద్రించు శయ్యవంకకు మరలించెను. సల్లని ముఖము పరచిన సుల్తాను శయ్యవిగాద నెత్తురు మరకలు విస్పష్టముగఁ గన వచ్చుచుండెను. సుల్తాను గుండెమీద బలమైన కత్తితోఁ బొడిచిన గాయమునుండి నెత్తురు ప్రవహించుటలేదు గాని యిదిపరకు ధారాళముగాఁ

బ్రహ్మహింసచింతన స్త్రగపడుచుండెను. సుల్తాను మొగము వికృతాకారము పడియుండెను.

గవానేషుచున్న రాణిని చూచి తనచేయి యెత్తెను. ఆమె తనయేడ్పు నాపుకొనియెను. గవానామనుచుంచి “తల్లీ! యేడుపకము. మీకోక్క దుఃఖి మేగాన నాకడ దుఃఖముతోఁ బోతు పాపముకూడ సంభవించినది. నుహరాదైన హుమ యూసు నాకప్పగించి పోయిన చిన్న సుల్తానును రక్షించ లేక పోయిననా తప్పునకు నేను శిక్ష ననుభవించ వలసియున్నది. ఆశిక్ష భగవంతుడు నాకెట్లు కలిగించునో తెలియదు గదా?” అనిపలిక మక్కాదిక్కు మొగ్గము మోకారించి తన చెండుశ్రవోరంధ్రములయందు ప్రవేశించి భగవంతుని ప్రార్థించెను.

మోకారించి ప్రార్థించుచున్న యాదీర్ఘికాయుని పలిక ముస గడ్డము, విషాదమును మరింత వెల్లడించెను. విశాలము మహైశ్వర్యమును సర్వత్రసూచించు నాగదియుసందలిశయ్య మీదనున్న రాజకుమార శపమును ప్రక్కన గూర్చుండి మొగమున గుడ్డ కప్పుకొని యేడ్చుచున్న రాణియును నామెకుఁ గొంచెము దూరమునఁ బ్రార్థించుచున్న గవానా మూర్తియు నిది యంతయుఁ జూచినచో నొక చిత్రకారుని విషాదభావనిర్గతమైనదియు విచిత్రవర్ణసంశృష్ట కలదియు నగు నొక సృష్టివలె నుండెను. కొన్ని నిమేషములనరకు నిశ్చలము.

గవాన్ ప్రార్థనముగించి లేచినంతలో నాతని నేత్రములనుండి సంతత ధారగా బొప్పములు స్రవించుచుండెను. ఇంతలో జహాన్ లోనికివచ్చెను. జహాన్ లోనికి వచ్చినంతనే రాణి మరల పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. జహాన్ గది నాల్గు వైపులఁ బరీక్షించి యాశ్చర్యపోయి రాణితో 'రాణీ! నేనీ వార్త నమ్మ లేకపోతిని. ఇట్టిమహాసాహసము చేసినదుర్మార్గుని వెంటనే బంధించవలయును.' అని కోపముతోఁ బలికెను. గవాన్ జహాన్ వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను. జహాన్ వెంటనే కాపలి వానిని బిలిచి 'యెమిగా! నీకుఁ దెలియకుండ నీ పని జరుగదు. నిన్న నరకించెదను. నిజము చెప్పు' వనియెను. వాడు నిలువున బెండువడి నిచ్చేతనుఁడై పోయెను. వాని కన్నులలోనుండి జ్యోతిస్సు వెడలిపోయెను. దేహమునఁ బ్రాణములు కడబట్టెను.

గవానింతవరకు నెమ్మదిగా నుండెను. ఇప్పుడతడు జహాన్ నుగాంచి 'సాహెబ్ జీ! వానికేమియుఁ దెలియదు. తెలియుట కనకాశములేదు. ఇది ప్రత్యక్ష పురుషులు చేసిన పనికాదు. పరోక్షమందున్న వారెవరో చేసినపని' యనెను.

జహాన్—పరోక్షమందున్నవారే చేయవలె. కాని వీడుకూడ వారిలోఁ గలసియున్నవాడు కావలయును.

గవాన్—సాహెబ్! అట్లుకాదు. వీనితస్ఫు వారితనిని తప్పద్రావించిన తప్పద్రావుట యొక్కటియే. దానికివీనిని శిక్షించవచ్చును. అస లీపని యెవరు చేసిరో యెవరు చేయించిరో తెలిసికొనుట మానవిధి.

జహాన్—అది కీనినిబట్టియే తెలియజేసలేక.

గవాన్—అదిబెదరించికాదు. నెమ్మదిగానేయూ తెలు

జహాన్—ఇట్టివానితో నెమ్మదిగా మాటాడ వలయునా ! వీనిని నిలుపునఁ దోలొలికించవలయును. కాగుచున్న నూనెలో దించవలయును.

గవాన్—సాహెబ్జీ ! రాజకుమార శవమచ్చట నున్నది. మనము శాంతముగా నుండవలయును. ఇది దుఃఖ సమయము. కోపమునకుఁ దగిన వేళకాదు.

జహాన్—అయ్యా! మీమాటలు నాకర్థమగుటలేదు. రాజు ప్రాణములు నిలుపునఁ దీయబడెను. నాయొడలు మండి పోవుచున్నది. మీకు శాంతము గానలయును. రాజభక్తి యిట్లుండవలసి నే నెన్న దనుకొనవేదు. అయినను మీకేమి ? మాదేశపురాజు పోయినపుడు మాకిట్లేయుండును. ఈతఁడు మీ పరి యూదేశపు రాజు కాదుకదా!

గవాను మరల మాటాడలేదు. రాణి కూర్చున్నచోటి నుండి లేచి జహాన్తో “అయ్యా! ఇది పోరాడుకొనఁ దగిన వేళకాదు. సుల్తానునకు గోరీ కట్టించుటకునలయు ప్రయత్నములు చేయవలయును. మహమ్మదును తీసికొనివచ్చి యక్క గారిని చూపింపుడు” అనెను. జహాన్ వెంటనే ‘మహమ్మదు గారు తనయన్నగారి కుమారు చూడరాదు. అతఁడును చిన్నవాడే. శపథమునజూచి భయపడవచ్చును. అట్లు చేయరాదు’ అని చెప్పెను. గవాన్ శిన్నులుమూచికొని నిలుబడెను.

ఇంతలో హరశాస్త్రి లోనికి వచ్చెను. అతడు వచ్చెనని యెవ్వరును కదల లేదు. అతడు వారినిమువ్వరను పేరి పారఁ జూచి గవాన్ వెనుకగా రాజశవము సమీపించి యచ్చటఁ గూర్చుండి మొగమునఁ జేకలుంచుకొని దుఃఖించెను. గవాన్ వెనుదిరిగి యాతని దుఃఖమును చూచుచుండెను. హరశాస్త్రి యట్లు కొంతసేపు దుఃఖించి కన్నులు తుడుచుకొని మరికొంతసేపు విషాదముఖముతో సుల్తాను వంకఁ జూచి లేచి నిలుచుండెను. అతడు నెమ్మదిగా వారి మువ్వరి ముందరకు వచ్చెను. అతడు గవాన్ ముందు నిలుచుండి నఖశిఖపర్యంత మాతనిని రెండు నిమిషములనరకట్ల చూచెను. అట్లు చూచినంతసేపు గవాన్ నిశ్చలుడై ధ్యానించుచుండెను. హరశాస్త్రి తరువాత జహాన్ వంకకుఁ దిరిగి యాతనిని జూడ మొనఁబెట్టెను. అట్లతడు చూచిన కొలది జహానునకుఁ గోపమురాఁ దొడంగెను. చివరకు హరశాస్త్రి రాణివైపు విరిగి 'తల్లీ! సుల్తానుగారి కల నిజమైనది. సుల్తానును చంపిన నొక్కఁడు. ఇవ్వను కాదు. ఆయొక్కఁడెవరు?' అనెను.

రాణి నిశ్చేష్టయై నిలచి పోయెను. గవాన్ నిస్తబ్ధుడై యుండెను. జహాన్ కోపముతో 'కాఫర్' అనెను.

హరశాస్త్రిఁ గోపము వచ్చెను. అతడు జహానుతో "సాహెబ్జీ! సుల్తాను, మహమ్మదీయుల కే చెందరు. కాఫరు లగుచు జెందురు. అందులో బహ్మనీరాజులు బ్రాహ్మణరాజులు.

ఈతఁడు మీరన్న నా కెక్కువరాజు. ఈతఁడు మీకు వట్టి రాజు. నాకునాత్మసంబంధమైనవాఁడు. నేనుగంగూబ్రాహ్మణ వంశస్థుఁడను. ఈతఁడు హాసన్ నవాబు వంశస్థుఁడు. నేటికితొలిసార్వభౌమమును గంగూబ్రాహ్మణులకును సంబంధము లేనిది. ఇంకగంగూబ్రాహ్మణునియాత్మబ్రహ్మణీ సుల్తానులనురక్షణ పడు. గంగూహాసను ల్లింగు నేర్పరచుకొన్న సంధి యూరకే నామమాత్రముగానేయున్నది. అది యీనాటికితొలిసార్వభౌమముగా బోయిసది. ఈ సుల్తానులకు గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మయురక కన్నఁ తమ మంత్రులయందే యెక్కువ పశ్చాత్తపోయినది. 'తల్లీ! రాగో! ఆనాఁడు సుల్తానుగారికి వచ్చినకలహాత్మక యర్థము నేను చెప్పగా మీకునునుష్టముగానికిఁగూడఁ గోపముచెచ్చెను. దాని యర్థమిదిగో! నేనిక నీరమును నుండను. నీరమునలి తల్లసిఁ దీసికొని నేఁడు సామంతానమే యీ యూరు నగలిగియెదను. సెలవు.' అని తెలిపడుగులు వెళుచెను.

జహానపరుని 'నిలువుము' అనెను.

హరశాస్త్రి నిలచి నీరముగా వెనుదిరిగి చూచెను.

జహాన్—ఈ హత్య నీవు చేసితి వేమో! తప్పిండు కొని పోఁ జూచుచుంటివి. ఈవిషయము తేలునరకు నీవు నగరమునుండి పోరాదు. నిన్ను కైదులో నుంచుచున్నాను.

హరశాస్త్రి యాకంఠముగా వచ్చిన కోపమును దిగ్మ్రుంగినాడు. అతఁడిట్లనెను. "సాహెబ్ జీ! నైజాంషా చనిపోయిన వెంటనే మహమ్మదుషాసుల్తానగును, కాని క్వాజామహ

మ్మదు జహాన్ నా హెబ్ నుల్తానుకా తేదు. మహమ్మదుషాతోఁ గలసి పికారు వెళ్ళి రావచ్చును. ఆతఁడు సవాబై నష్టుడు మీరు మీయూజ్జు చెల్లించవచ్చును. ఇష్టుడు రాణిగారిదే యూజ్జు.”

జహానునన్ యెత్తి పొడుపు హృదయమున కంటబొడి చెను. జహాను కత్తి పిడిమీదఁ జెయ్యనై చెను. రాణిఁ గోపము వచ్చెను. “జహాన్ నా హెబ్” అ నెను. జహాను వణకపోయెను.

హరశాస్త్రీ ఇట్ల నెను. “నేను బ్రాహ్మణుని. అందులో గంగువంశ్యుడను. బ్రాహ్మణుని బహ్మనీ నుల్తానులచేయ రాదు. తస్మి! నీ యూజ్జుయైనచో వెళ్ళెదను.” రాణి యూజ్జు గొనునది. హరశాస్త్రీ వెలిపిపోయెను.

—

నుల్తును నిమరించు గదియొద్దనున్న కాపలివాడు వాని
యశ్రద్ధ ఫలముగాఁ జెరసాలయందుంచబడెను. వాడు నాటి
సాయంతనమున నింకొకనితోఁ గలసి త్రాగెను. ఆ రెండవ
వాడు పీనిని బలవంతముచేసి త్రాగించెను. ఆ రెండవవాడు
పరారియయ్యెను. వానిజాత తెలియ లేదు. వానికై రాజ
భటులు తిరుగుచుండిరి.

నైజాంషా శపమను నవాబుల గోరీలున్న స్థలమునకు
దీసికొనిపోయి మహావైభవముతో సమాధికట్టెరి. జహాన్,
చెస్తిచెల్లు, మహమ్మదుషాను తనయన్నగారి శపమనుచూడ
నీయ లేదు.

వారమురోజు లయినతరువాత మహమ్మదుషాకుఁ
బట్టాభిషేకము జరిగెను. మహాసభలో రత్నాలి తఘతుషాద
మహమ్మదుషాను గూర్చుండఁబెట్టెరి. సభలోనున్న సరదారు
లందరు నొకరొక్క పేపచ్చి యాతసద్గృహ మొకరించి మాతని
భిక్షమును ముద్ద పెట్టుకొనిపోయిరి. మహమ్మదుషాతలుకుఁగిరి
టము మెడలోనిక హారములు పెచ్చిపవి. ఆతనికఁ గుడిపెచ్చిన
గవానును, ఎడమనైపున జహానును నిలచియుండిరి. బట్టాభి
షేకము జరిగినంత నేవు మహమ్మదుషానుపంజ నే చూచు
చుండెను.

షాను దివ్యాంబరాభరణ భూషితమైన మహా గజ ముపై నెక్కించి యూరేగించిరి. తిరిగి వచ్చిన తరువాత సుల్తానునకు సరదారులందరునజరానాలనుజదివించిరి. అప్పుడు వారిచ్చిన ధనరాసులు భూషణములు నిలువెత్తున ప్రోవుగాఁ బడెను. మహమ్మదు అవి చూచినంతనే తాను నవాబగుట నిజమనుకొనెను. ప్రౌద్ధ గ్రుంకువేళకు సరదారులు జనము నందరు నెవరిదారిని వాడు వోయిరి.

మహమ్మదుషా యంతఃపురమున నొక పెద్దగదిలో రత్న కంబళముమీదఁ గూర్చుండెను. ఒక యువతి వీవన విసరుచుండెను. మరియొకతె హుక్కాగొట్టము పుచ్చుకొని నిలుచుండెను. మరియొకతె తమలపాకుల వక్కల పెట్టెపుచ్చు కొని యుండెను. ఇంకొకతె యెట్టని రత్నములు పళ్ళెములో బోసి క్రొత్త నవాబునకు హారతి యిచ్చుచుండెను. గవాన్ జహాను లిరువురును నవాబున కిరువైపులఁ గూర్చుండిరి. రాణి దూరముగానున్న యొక యాసనముపై మేలి ముసుం గుతోఁ గూర్చుండియుండెను. కొంతసేపటికి మహమ్మదు జహానువంకఁదిరిగి 'నేనిప్పుడు సుల్తాను నైతినిగదా!' అనెను. జహాను గవానువంకజూచి 'అవును ప్రభూ!' అనెను. రాణి గవానువంకఁజూచెను. గవానంతగ్ముఖుడై యుండెను.

మహా:—'నేనిప్పుడే యాజ్ఞ యిచ్చినను నదిచేయ బడవలెను గదా' యనెను. జహాను మరల గవాను వంకకుఁ దిరిగి 'చిత్తము' అనెను. గవానుకీ నాటక మర్థము కాలేదు.

గవాను తానింక జహాను చేతిలోఁ జిక్కితి ననుకొనెను. కాని గవానునకుఁ దన నీతియందే యెక్కువ విశ్వాసము. ప్రోద్దు పోవుటచే మంత్రు లిద్దరు వారియిండ్లకు వారు వోయిరి. రాణి మహమ్మదుషాను తన గదిలోనే యారాత్రి పరుండబెట్టుకొన నిశ్చయించెను.

మహమ్మదుషాకుఁ గిరీటము హారములు తక్కి నభూషణములు దుస్తులు తీసి యవి యన్నియు నొక పెద్ద యినుప పెట్టెలోఁ బెట్టి తాళమువేసి యారాత్రి జెవులు రాణిగారి యొద్ద నుంచబడెను. సుల్తానును దాసీలందరునున్నా నమాడించిరి. ఒక వృద్ధుడైన మోల్వీ వచ్చి నమాజు చేయించెను. రాజునకుఁ బరిశుభములైన దుస్తులు తొడిగి భోజనము చేయించిరి.

మహమ్మదుషాకుఁ బ్రతివిషయమునందును దానుసుల్తానగుట గోచరించెను. అతనియందుఁ బరిచారకులు చూపు శ్రద్ధలో నతనికి జరుగు పరిచర్యలలోఁ బూర్వమున కన్న లక్షరె ట్లెక్కువగా నున్నదని యతఁడభిప్రాయపడెను. అతని కాళ్లకొకతె రతనాలు పొదిగి బంగారుపని చేసిన పైబారులు తొడిగి యొక యువతి యాతని భోజనముచేసిన చోటునుండి రాణిగారి యొద్దకుఁ దీసికొని పోయెను. ఆ త్రోవయంతయు నుత్సవమే జరుగుచుండెను. యువతు లనేకులు పాటలు పాడుచు నృత్యము చేయుచుండిరి. అందరు నవాబును చూచినంతనే వంగి సలాములు చేయసాగిరి.

మహమ్మదుకుఁ దానొక దేవలోకములో నున్నట్లుం
డెను. ఇంతలో నొకతె మహమ్మదు మీదఁ బన్నీరు చిలికెను.
ఆస్త్రీ కన్నులలో దీపములు తళతళ లాడెను. మహమ్మదు
దాని కన్నులు బాగున్న వనుకొనెను. కొంతసేపుమహమ్మదు
నా యుత్సవము జరుగుచున్న పెద్దసావడిలో మధ్యనున్న
యొక బంగారపు ముఖములు పరుపులు వరచిన యాసనము
మీదఁ గూర్చుండ బెట్టిరి. అతని చుట్టును స్త్రీలు చేరి నృత్య
ములు గానములు చేసిరి. అందులో నొకతె మహాసౌందర్య
వతి, గొప్పనర్తకి, యాతని యెదుట నృత్యముచేసి నృత్యము
చేయుచు చేయుచు మధ్యవచ్చి యతని కాళ్ళు ముద్దుపెట్టు
కొనెను. మహమ్మదునకొడలు పొంగిపోయెను. ఆతఁడాయావే
ళములో దాని మొగముమీద పైజారు కాలుతో దన్నెను.
దానికది కొంచెము బాధకలిగించినను లేనినవ్వు తెచ్చుకొని
యింకొకపాట పాడి యతనికాలు మరియొకసారి ముద్దిడు
కొనెను. మహమ్మదునకుఁదాను సుల్తాననగా నట్లుండవలెనను
కొనెను.

రాత్రి చాలప్రొద్దుపోయెను. సుల్తానును రాణిగారి
గదిలోనికిఁ దీసికొని పోయిరి. అతనిని మెత్తని యారుపరు
పులమీద పట్టుశెల్లాలు పరచి పరుండ బెట్టిరి. అట్టి మెత్తని
సెజ్జమీద మహమ్మదుదివరకుఁ బరుండలేదనుకొనెను. అంతః
పురమునఁ గ్రమక్రమముగా ధ్వని తగ్గిపోఁ జొచ్చెను. ఎక్క
డివా రక్కడకుఁ బోయిరి.

క్రొత్తరాజు కనులు మూసికొని నిద్రపోనెంచెను. అతని మనస్సంతయు నానందమయముగా నుండెను. అతని మనస్సు పరిపరి విధములఁ బోయెను. కొంతసేపు తనమీదఁ బన్నీరుచల్లిన స్త్రీమీద నిలచెను. దాని కన్నుల తళతళ మీద 'మరికొంతసేపు నిలచెను. తరువాత తాను తన్నిన నర్తకిని గురించి యూహించెను. అంతలోఁ దన కిరీటము హారములు దివ్యభూషణములు వీనిమీదికి మనస్సు తిరిగెను. అంతలో క్వాజామహమ్మదుజహాన్ జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. అతఁడు చాల మంచివాఁడుగాఁ దోచెను. అన్నట్లుగా నతఁడు తన్ను రాజును చేసెను. కాని యతఁడు తన్నెట్లు రాజును చేసెనో తెలియలేదు. అతఁడా రీతిగాఁ దనతోఁ జెప్పిన వారమురోజులలోనే తనయన్న యేల చనిపోయెనో యతనికిఁ దెలియలేదు. మధ్యమధ్య తనకు రాజ్యమిచ్చుట తనయన్న యెచటికో వెళ్లె ననుకొన మొదలుపెట్టెను. ఇంతలో మరల మనస్సు కిరీటము నగలు హారములు నర్తకిమహమ్మదు జహాన్ మొదలయిన వాని మీదికిఁబోయెను. కొంతసేపటికి చాల నలసటపొందిన యతని పసిదేహము మనస్సు ప్రాబల్యమును తగ్గించి నిద్రపట్టించెను. నిద్ర పట్టినదేకాని యా నిద్రలో నతఁడు పెద్దకలగ నెను. ఆకలలోఁదాను బాకుపుచ్చుకొని తన యన్నను జంపినట్లు వచ్చెను. అతనికి భయము మిక్కుట మయ్యెను. ఆ కలయే మరల మరల రాఁ దొడంగెను.

ఆరాత్రి చిన్నరాజు నిద్రించుచుండఁగా నొక ముసుగు పెట్టుకున్న యొక దీర్ఘ కాముని సిద్ధియొకఁడు రాణి యంతః పురమునకు నిగూఢముగాఁ దెచ్చెను. అతఁడును రాణియుఁ గలసికొనినంత నే సిద్ధివాఁడు దూరముగాఁబోయినిలుచుండెను. ఆ వచ్చిన పురుషుఁడు తన ముసుగుతీసి రాణితో “తల్లీ ! రహస్యము తెలిసినది. ఈ వారము రోజులనుండియు జహాన్ ప్రవర్తనకు నేడు దొరకిన సాక్ష్యమునకు సరిపోయినది” అనెను.

రాణి—సాక్ష్యమెట్టిది.

గవాన్—ఆ పారిపోయిన సేవకుఁడు జహానునింటిలో నున్నాడు. వానిని నా సేవకుఁడొకఁడుపోయి కనిపెట్టివచ్చెను. అతఁడు మల్లతియగుటనలన రాజభటు లచ్చట వెదుకలేదు. వెదకినను జహాన్ వానిని రక్షించును. మహమ్మదుషా యతని మత్తులోనున్నాఁడు. ఆమత్తు తొలగినఁగాని జహాన్ సాహేబును శిక్షింపలేము. తల్లీ ! హుమయూన్ సుల్తాను నాకు రక్షించుమని యిచ్చిన చిన్నరాజును రక్షింపలేక పోయితిని. జహాన్ ను శిక్షించిన మాత్రమతఁడు తిరిగివచ్చునా.”

రాణి—అతఁడు తిరిగివచ్చినను రాకున్నను జహాన్ శిక్షార్హుఁడే. కావున మహమ్మదు మనస్సు జహానునుండి నేను త్రిప్పు ప్రయత్నముమీద నుండును. అది జరుగు వరకు జహానును గదలించరాదు.

గవాన్ తన మనస్సులో రాణి రాణితనమును మెచ్చుకొనెను. కాని తల్లికిఁగడకొట్టు తనయునియందలి ప్రేమయుఁ దెలిసికొనెను. నైజాంషామీద జాలి యతనికి రెట్టింపయ్యెను. అతని కన్నులవెంట నీరుకారెను.

అది రాణికిఁ దెలిసెను. ఆమె—గవాన్ సా హెబ్ జీ! ఈ బిడ్డయానందమును చూచి నా కాబిడ్డదుఃఖము కొద్దిగాఁ దరిగినది. మీకుఁ దరుగలేదు. తండ్రీ! మీరు హుమయూను సుల్తానునకు నే నెంత మంచిభార్యనో అంతకన్న మంచి ముత్రులు, మీరుధన్యులు.' అనిపల్కెను.

గవాన్ రాజాంతః పురమునుండి వెడలిపోయెను. మరునాఁడు మహమ్మదుషా జహానును కలసికొని నంతనే 'జహాన్' నేను రాజునైతిని. కలయువచ్చెను అనెను. జహాను మొగము విషణ్ణమయ్యెను. మహమ్మదు 'కల చాల చిత్రముగా నున్నది. మా అన్నను చంపినదినేను.' అనిచెప్పెను.

ఐ ద వ ప్ర క ర ణ ము

హరశాస్త్రి యానాఁడు సాయంతనమే బయలు దేరి యహమ్మదాబాదును వదలి పోయెను. జహాన్ అతనిప్రయాణమున కభ్యంతరము గలిగించవలెనని తలంచెగాని గవాను యొక్క తీక్షణదృష్టినుండి తన్నుఁ దా రక్షించుకొనుటతోడనే యతనికి సరిపోయినది. అది హరశాస్త్రికి వీ లిచ్చినది.

హరశాస్త్రి యహమ్మదాబాదులోని తన యింటికిఁ దాళమువెట్టి యొకబండిమాటాడుకొని తనయొద్దనుండినధనము చేకొని యందులోఁ దనతల్లి నెక్కించుకొని బయలుదేరెను. మొదల నెక్కడకుఁ బోవలయునా యని యతఁడూహించెను. వందయేండ్ల క్రింద గంగూబ్రాహ్మణుఁడు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పుడు తాను భార్యతోడను నొక కుఱ్ఱవాని తోడను వచ్చెను. ఆకుఱ్ఱవాఁడు పెద్దయయి యతనికిఁ గాళియందే సంబంధము కుదిర్చి పెండ్లిచేసెను. అతనిపేరు కాలనాథభట్టు. కాలనాథభట్టునకు గూడ నొక్కఁడే సంతానము. కాలనాథ భట్టు నలుబదియేండ్లు దాటకముందే చనిపోయెను. అతని కుమారుఁడు విశారదభట్టు. గంగూవిశారదభట్టు కలబరగిలో నున్న యొక బ్రాహ్మణ కుటుంబములోని యొక బాలికను బెండ్లాడెను. ఈవిశారదభట్టునకు హరశాస్త్రి కుమారుఁడు.

అతని తండ్రి యతనికి ముప్పదియేండ్లు రాకముందేపోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణ బాలికను వివాహమాడెను. ఆమె హరశాస్త్రి తండ్రిపోయిన యేడాది లోనే పోవుటచేత హరశాస్త్రి కొకవిధమైన విరాగము పుట్టి తరువాత నెంతమంది పిల్లనిచ్చెదమని వచ్చినను మరల వివాహముచేసికొన్నాఁడు కాదు. ఆభార్య పోయినప్పటినుండియు వారింటికి వీరు వీరింటికి వారు రాకపోకలు లేవు. అయినను హరశాస్త్రికి నత్తవారిమీదఁ బ్రేమకలదు. ఆప్రేమ యెందులకో యతనికిఁ దెలియదు. ఓరుగల్లునకు బీడరునకుఁ జాల దూరము. బండిమీద పది రోజులు ప్రయాణము. త్రోవ యడవులలోన నుండి. అందుచేతఁ బగలు ప్రయాణముచేసి రాత్రులయందు మానివేయుదురు. కాని యహమ్మదాబాదు నుండి యొకరాత్రి ప్రయాణము వరకును భయము లేకుండుటచే హరశాస్త్రి బయలుదేరెను.

హరశాస్త్రి జ్యోతిషము సాముద్రికము శకున శాస్త్రము నెరుంగుటచే జనులాతనినిచాలగౌరవించుచుండిరి. ఆతఁడు వెళ్లిపోవు చుండెననగా జనులెంతయో బ్రతిమాలి యాపఁ జూచిరి. కాని యాతఁడాగలేదు. ఆతనిని వదల లేని యాతని వెంటనొక మహమ్మదీయుఁడుకూడ బయలుదేరెను. అతనికి బంధుమిత్రు లెవరును బీడరునలేరు. ఆతఁడు చాల బలిష్ఠుఁడు కత్తిసాము మొదలయినవి నేర్చినవాఁడు. వానితోఁ హరశాస్త్రి పయనము చేసెను.

హరశాస్త్రి యోగుగల్లుచేరి తన యత్తవారింటికిఁ బోయెను. అచటఁ గొన్నాళ్ళుండెను. కాని యేమియుఁ దోచినదికాదు. అల్లి నచ్చటనుంచి యామె కగు ఖర్చునకుఁ గొంతపైకమిచ్చి రాజమహేంద్రనగరమునకుఁ బోనుద్దేశించెను. అచ్చటికిఁబోయి గజపతులయొద్ద నేదై నయద్యోగము సంపాదించవలయునని హరశాస్త్రియూహ. తన జ్యోతిషాది శాస్త్రములతోనే హరశాస్త్రి నిక్షేపముగా బ్రదుకవచ్చును. గాని యాతఁడీ విద్యల నుపయోగించి ధనము పుచ్చుకొనడు. తనయొద్దనున్న ధనము తనకుఁ దన తల్లికి జీవితము చాలదు. బీడరులోని యిల్లు నమ్మదలంచెను. గాని యది యమ్ముటకు సావకాశము లేకపోయెను. ఇప్పుడు వెళ్లవలయు నన్నను చాల ప్రయాస పడవలయును. అసలుద్యోగము సంపాదించ వలయునని హరశాస్త్రికి గట్టియూహ కలిగెను. ఈ యూహతో నాతఁడు తన తల్లి నెట్లైననేమి యొప్పించి తనవెంట వచ్చిన మహమ్మదీయునిఁ దీసికొని బయలుదేరెను. కాని యీత్రోవయు నడవులలో నుండియే. ఇదియు నొక యిరువదిరోజుల ప్రయాణము.

ఓరుగల్లునుండి కంబముమెట్టు వచ్చి యచ్చట రెండు రోజు లాగి మరల బయలుదేరి చిన్నచిన్న యూళ్ళలో నాగుచు వారము పదిరోజులలోఁ గొండపల్లి వచ్చి చేరిరి. కొండపల్లి దగ్గర కొండమీదఁ గోటయున్నది. అది యపుడు గజపతుల స్వాధీనములో నున్నది. హరశాస్త్రి కొండపల్లికిఁ

జేరి యచ్చట రెండుదినములు నిలువ నెంచెను. గజపతుల వర్తమాన మంతయుఁ గొండపల్లిలోఁ దెలిసికొని తరువాతఁ బోవలెనని యాతఁడాలోచన చేసెను. అందుచేతఁ గొండపల్లినుండి యావర్తమానములు కనుగొన మొదలు పెట్టెను.

విద్యకూడ వ్యసనమే. కివిత్వము సంగీతము జ్యోతిషము సాముద్రికము మొదలయిన విద్యలు కలవారు. తా మెంత సేపు వానిని గూర్చియే యాలోచించుచుందురు. హరశాస్త్రి దారివెంటఁ బోవుచు మనుజులవంక నిదానించి చూచును. వారి ముఖలక్షణములను చూచి వారివారి యదృష్టములు చదువుకొను చుండును. ఈసంగతి హరశాస్త్రి యెక్కడ నిలుచుండిన నక్కడ నందరికిఁ దెలియును. హరశాస్త్రి యీసంగతులు బిడరునం దందరికిఁ జెప్పి చెప్పి యోరుగల్లునకు వచ్చెను. ఓరుగల్లున నందరకుఁ జెప్పిచెప్పి కొండపల్లి చేరెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి చుట్టును వేనకువేలు జనము ప్రోవు వడిరి. ఆలఁడు వారందరికిఁ దలకొకరీతిని ఫలములు చెప్పుచుండెను. ఈ ఫలములు చెప్పుటలో నాతనికి విసుగు విరామము లక్కరలేదు.

హరశాస్త్రి కొండపల్లి వచ్చిన యైదవనాఁడు తానొక బ్రాహ్మణుని యరుగుమీదఁ గూర్చుండి యాతని కుమారుని జాతకము పరిశీలించుచుండగా నొక బాలిక వారియింటికి ముప్పికై వచ్చెను. ఆబాలిక కయిదా రేండ్లకన్న నెక్కువ

యుండవు. పిల్లతలమెండ్రుక లసంస్కృతములై చిఱుగానుండెను. బాలిక బక్కపలుచగా నుండెను. పిల్ల యెఱ్ఱనిదైనను పోషణ లేక నల్లపడి యుండెను. ఆ బాలిక యొక చింపిరి పరికిణీ కట్టుకొని పైన తుండుగుడ్డ యొకటి నై చుకుని యందులో బెట్టిన బిచ్చపు గింజలు మూట గట్టుకొను చుండెను. ఆ పేదబాలిక చూచుట కసహ్యముగా నున్నను పరిశీలించి చూచు వారి కామె మొగము రేఖలు రమ్యములుగా నున్నవని తెలియక పోదు.

హరశాస్త్రి యామెవంక నిదానించి చూచి యాయమ్మాయి యెవరనియడిగెను. ఆయింటి బ్రాహ్మణుడామె యొక బీదపిల్ల యనియు నామెయు నామె తండ్రియు నారికి దక్షిణమున చెరువుదగ్గఱ నొకచిన్న పూరింటిలో నివసించు రనియుఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యా బాలికను నీ పేరేమని యడుగఁగా నామె 'రాధ' యని చెప్పెను. హరశాస్త్రి యాఁ పిల్లను దగ్గఱకు పిలిచి యామెచేయి చూచెను. ఆపిల్ల చేయి అదేపనిగ నాతఁడొకగంట చూచెను.

ఆయింటి బ్రాహ్మణుడు హరశాస్త్రి నా పిల్ల జాతక మెట్టిదని యడిగెను. హరశాస్త్రి మారాడలేదు. ఆపిల్ల తన దారిని తాను బిచ్చమెత్తుకొనుచుఁ బోయెను. హరశాస్త్రి తాను బసలో భోజనముచేసి రెండుజాములకు వెదకుకొనుచు నా బిచ్చపుఁ బిల్లయింటికిఁ బోయెను. ఈతఁ డచ్చటికిఁ బోవు వరకు నా బాలిక వాకిటఁ గూర్చుండి రెండు టేకాకు లట

బొడుమమండెను. అమె హరశాస్త్రిని చూచినంతనే బాల్య చాపలమువలనఁ గుట్టుచున్న విస్తరి యచటఁ బెట్టి తనచేయి చూడుమని యడిగెను. ఇంతలో నింటిలోనుండి తండ్రి విస్తరి యైనదాయని కేకవేసెను. రాధ మరలవిస్తరికుట్టు చుండెను. హరశాస్త్రి తా నామె కెదురుగాఁ బోయి కూర్చుండెను.

రాధ తండ్రిపేరు గోపన్న. ఇతఁడు చాల పేదవాఁడు ఇతఁడు నితని భార్యయు పేదదంపతులై యా యూరివారి దయవలనఁ గాపురము చేయుచుండగా, నతనిభార్య రాధ, ప్రసవించి పరలోక గతురాలయ్యెను. ఆమె పోయినప్పటి నుండియు గోపన్న బ్రదుకు మరియు బయటఁబడినది. అతఁ డీపిల్లకు బెట్టుకొని నెమ్మదిగాబ్రదుకుచుండెను. కొన్నాళ్ళాపసి దాని నెత్తుకొనిపోయి యాయమృదగ్గఱ నాయమృదగ్గఱపాలిప్పించుకుని పిల్లకు రెండేండ్లు వచ్చినప్పటి నుండియు నట్లే సాగు కొనుచుఁ గోపమువచ్చినప్పు డామెనుగొట్టుచుఁ దిట్టుచు దయ వచ్చినప్పుడు 'తల్లీ! నీవే నాపాలిటి కల్పవృక్షమవు. తల్లీ! మీతల్లి చచ్చిపోవుచు నిన్ను నాకిచ్చిపోయినదే' యని వక్ష మున కాపసిదానిని హత్తుకొనుచుఁ గాపురము చేయుచుండెను. గోపన్నకు నాలుగు స్మార్తపు ముక్కలయినను రాక పోవుటచే నతని బ్రదుకు దుస్తరముగా నుండెను.

రాధకుఁ జిన్నచిన్న పనులన్నియుఁ జేతనగును. హర శాస్త్రి రాధనంకనే చూచుచుండెను. గోపన్న లోపలనుండి వచ్చి హరశాస్త్రినిగూర్చి యూరునేగడిగి యాతడు జ్యోతి

ఘోషని సాముద్రిక వేత్తయని తెలిసికొని 'స్వామీ! మా
రాధ చెయ్యిచూచి నన్నీమె యేమైనను బ్రతికించు నేమో
చూడుడు' అనెను. రాధ తెల్లపోయి తండ్రివంక హరశాస్త్రీ
వంకఁ జూచెను. ఆ యింటి కెదురుగానున్న చెరువుమీఁదఁ
దీతువుపిట్ట కూయుచుఁ బరుగెత్తును. హరశాస్త్రీ మీరు
ముందు భోజనము కానిండని చెప్పెను.

ఆటవప్రకరణము

మహమ్మదుషాకు పట్టాభిషేకమై నాలుగేండ్లు గడచెను. సుల్తానునకుఁ బదునాలుగేండ్లువచ్చెను. ఈనాలుగేండ్లు జహాన్ అధికార మెక్కువై పోయెను. సుల్తాను రహస్యము జహాను తనచేతులలోఁ బెట్టుకొనెను. ఆ రహస్యము వారి యిద్దరిమధ్యనే నిలచిపోయెను. ఈ రహస్యము గవానునకును రాణికిని తెలియును కాని తెలిసి లాభములేకపోయెను. మహమ్మదుషా జహానుల యిద్దరిమధ్య నమ్మకము చెడనంత సేపు జహాను నేమియుఁ జేయరాదు. జహాన్ దాచిన పరిచారకుని సుల్తాను ఊమించెను. గవానునకు రాణికి నేమిచేయుటకును దోచలేదు. నాలుగేండ్లు జహాన్ రాజ్యముచేసెను. జహాన్ తన యధికారము క్రవ్వకముగా వృద్ధిచేసుకొనఁ జొచ్చెను. జహాన్ భోగము రాజభోగముకన్న నెక్కువయయ్యెను. సుల్తానువెంటఁ బదిమంది యంగరక్షకులుందురు. జహానున కిరువదిమంది. రాజ్యవిషయములలోగవానురాణుల మాట చెల్లదు. వీరన్నది జహాను కాదనును. సుల్తాను జహాను మాటనే చేయును.

రాణి యీ నాలుగేండ్లుగా సుల్తానుని ప్రేమ కొంత వరకు సంపాదించెను. అతనికి తానే భోజనము పెట్టును. అతనికి దాసీలను బహుమానముగాఁ బంపించును. తన నగలలో

నతనికిఁ గొన్ని నజరానా లిచ్చును. మాటిమాటికి నతనిని గౌగలించుకొని 'నాయనా ! నీ తల్లిని నన్ను మరచిపోకు సుమీ' యని జోకొట్టును. ఇట్టి వానిచేత సుల్తానునకుఁ దల్లిమీదఁ గొంత నమ్మకము ప్రేమయుఁ గుదిరెను. 'జహాన్ తన తల్లిక తనమీదఁ బ్రేమ లేదన్నమాట యబద్ధముగాఁ దోచెను.

ఒక నాడంతి పురములో సుల్తానును రాణియుఁ గూర్చుండిరి. రాణి సుల్తాను దుస్తులలో మడతలు తీయుచు నతని మెడలో హారములు సర్దుచు "నాయనా ! నైజాంషా కన్న నీవే సుల్తానుగా నుండఁ దగుదువు. అతఁడు నీయంత యందముగాని దర్జాగాని లేనివాఁడు" అనెను. సుల్తాను సంతోషించెను.

ఆమె మరల 'నైజాంషాకు నీవన్నఁ జాలప్రేమయుండె డిది. అతఁడు. రాజ్యము నీకే యియవలెనని చాలసారులను చుండెడివాఁడు' అనెను. సుల్తాను తన యన్నగారిని గూర్చి జాలిపడెను.

రాణి మరల 'అతఁడు చనిపోవునప్పుడు నిన్నుఁ జూడ వలెనన్నాఁడు కాని జహాను సాహెబు చూడ నియ్యలేదు. పాపము; వానియాత్మ నిన్నుఁ జూడవలెనని యెంతయారాట పడినదో' యని కన్నీళ్ళు జార్చెను. సుల్తాను కరగిపోయెను. 'జహాను చాల దుర్మార్గుఁడు. నన్ను మాయన్న నేలచూడ నీయలేదు' అనెను.

‘నాయనా ! నీకు నీతల్లిమీత నీయన్నమీదఁ బ్రేమ లేకుండ జహాన్ కుట్రచేసెను. నాయనా ! సుల్తానుకు మాత్రము తల్లితండ్రిలమీదను నన్నదమ్మలమీదను ప్రేమ యుండదా ! నైజాంషాకునీమీద నెంతప్రేమయుండెడిది’ అని రాణి యనెను. సుల్తానునకు జహానుమీద ననుమానము కలిగెను.

రాణి—నైజాంషాకు నాయందును ప్రేమ యుండెడిది. అతఁడునేనుచెప్పినట్లు నడచుకొనెడివాఁడు. అదిజహాన్ నకు గిట్టినది కాదు. అందుచేత నైజాంషాను జహానుచంపించెను అతనిఁ జంపించి నిన్ను సుల్తానునుచేసినాఁడు. నిన్ను సుల్తానును చేయకముందు నామీద, నీయన్నమీద, నీకుఁ బ్రేమ లేకుండఁజేసినాఁడు. నీవునేనునొకటైనచో రాజ్యమంతయు నీదియేగదా! మంత్రియైన యతని కధికార ముండదు. నిన్నతఁడు కూడఁగట్టినచో నధికార మతఁడు చేయవచ్చును. నిన్ను మోసముచేసి నిన్నేదోబెడరించి నిన్నుతననైపునకుఁ ద్రిప్పుకొన్నాఁడు. సుల్తాను రాణి మాటలు నిజము లనుకొన్నాఁడు.

మరలరాణి యిట్లన్నది—‘నైజాంషాను మీయన్నను నిన్నంతగాఁ బ్రేమించినయన్నను జంపి యా రహస్యము నాకుఁ దెలియనట్లు దాచుచున్నాఁడు. ఆరహస్యముతోనిన్ను తనచేతులలో నిరికించు కొన్నాడు. తండ్రీ! సుల్తానువు నీనైన నేమి మీయన్న యైన నేమి. కాని యిప్పుడు సుల్తాను జహాన్

నై నాఁడు. కిరీటముహారములు నగలుసీవి. అధికారము జహానుది. కిరీటము పెట్టుకొన్నవాఁడు కాదు రాజు. అధికారము చేసినవాఁడు రాజు. నీకంగరక్షకులు పదిమందియే, జహానునఁ కిరువది మంది. జనులందఱు తమ పనులు అగుటకు జహానును జూడఁ బోవుచున్నారు గాని నిన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుట లేదు. నీవును నేనును మనోవృత్తి తిరుచున్నట్లు తిరుచున్నాము. జహాన్ రాజ్యము చేయుచున్నాఁడు.”

సుల్తానునకు తల్లిచెప్పిన ప్రతిపదము యదార్థ మని తోచెను. నై జాంషాను జహాను చంపించెనని రాణికిఁ దెలియనే తెలిసెను. ఇంకఁ దాను జహానునకు భయపడవలసిన పనిలేదను కొనెను.

రాణి మరల నిట్లుచెప్పెను. “నాయనా ! నీలన్నగారి యాత్మ జహాను నెత్తురు చూడఁగోరు చున్నది. జహాను చచ్చినగానిసీలన్న యాత్మకును నాయాత్మకును సంతృప్తి లేదు. నీకు నిజమైన యధికారము లేదు. ఏమందువు?”

సుల్తానునకుఁ గోపము వచ్చెను. “అమ్మా! రేపుజహానును నరకించెదను” అనెను. రాణి, నాకట్లు వాగ్దాన మిమ్మని ఖురానుమీద ప్రమాణము చేయించెను.

నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట జహాను చెప్పిన మాటలకుఁ జేసిన చేతలకు నేఁడు రాణిమాటలకు నామె చేతలకు సరిపోయినది. నవాబు తాను వానినిఁ బోల్చి చూచు

కొనెను. రాణీసర్వము తెలిసినట్టు తెలిసిపోయెను. సుల్తాను మనస్సులోఁ జిత్ర విచిత్రములైన భావములు చెలరేగెను.

ఆరాత్రి సుల్తాను మరల నొక స్వప్నమును గాంచెను. జహాను, గవాను, తాను, తన యన్నయుఁ గలసి యొక కాలువవెంట నడచు చుండిరి. గవా నింతలో నెచ్చటికో పోయెను. జహా నా సందుచూచి తనయన్నను కాలువలోనికి ద్రోసెను. గవానువచ్చి జహానును నైజాంషా యేడి ! యని యడిగెను. జహాను తన్నుజూపి యితఁడే నైజాంషా యనెను. గవాన్ మరల మూలఁగడలేడు. గవాను తన్ను వెనుకకుఁ బిలచి 'సుల్తానుజీ! నీవు జహానునుకాలువలోనికిఁ ద్రోయుము. త్రోయకున్న నతఁడు నిన్నును నన్నునుగూడ గాలువలోనికిఁ ద్రోసి చంపును' అని చెప్పెను. అతనికి దారి తోచలేదు. జహాన్ తనను కాలువలోనికిఁ దోయబోవుచున్న ట్లుండెను.

ఇంతలో సుల్తానునకు మెలకువ వచ్చెను. తెల్లవారి నది. ఇదివరకు సుల్తాను తనకలలు జహానునకుఁ జెప్పెడివాఁడు. ఈకల జహానున కెల్లు చెప్పట. అదియుఁగాక తనతల్లి వచ్చి యతనిఁ గొగిలించుకొని 'నాయనా సుఖముగా నిద్రపట్టినదా! మీయన్న యెప్పుడును కలలు కనుచుండెడివాఁడు. నీకుఁ కలలు రావుగద' యనెను. సుల్తాను తన మనోదార్థ్య మీలాలనచేతఁ గరగరాగా రాణి కీస్వప్నమంతయుఁ జెప్పెను.

రాణి యిట్లన్నది. "ఈ స్వప్నముశుభమైనదిగాలేదు. హఠాత్త్రయిండిచవో నిట్టి స్వప్నముల కర్థము చక్కగాఁ

జేప్పెడివాఁడు, అతఁడు జహాను దుర్ఘాతవ్యమునకు జడిసివెడలి పోయినాఁడు.”

సుల్తాను హరశాస్త్రీని గూర్చి కొంచెముగా జప్తికిఁ దెచ్చుకొనెను. “అమ్మా ఆ హరశాస్త్రీ యిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు?” అనెను.

రాణి—తెలియదు ! అని చెప్పి గంగూహసనుల స్నేహము, హరశాస్త్రీ వెడలిపోవు నప్పు డనిన మాటలు చెప్పి హరశాస్త్రీని మరలఁ దెచ్చినఁ గాని రాజ్యము బాగు పడదని చెప్పెను. ఇప్పుడు సుల్తానునకు రాణిచెప్పిన ప్రతి పదము నచ్చుచున్నది. సుల్తాను హరశాస్త్రీని పిలిపింతున నెను. తరువాత నవాబు స్నానముచేసి భోజనముచేసి హాఠకిరీటాదులు ధరించి పరిచారకులు నుద్యోగులు వెంటరా సమస్త నైభవములతో సభా సదనమునకుఁ బోయి కొలువుతీరి కూర్చుండి యుండెను.

నవాబు కొలువునకుఁ బోయినది మొదలు రాణి జహానును చంపుటకుఁ దగిన వానిని వెదకుచుండెను. అధికార మంతయుఁ దనచేతిలో నుంచుకొన్న జహానును చంపుటకు మంచి సాహసుఁడు కావలయును.

బహానీరాజుల యాస్థానములో మహమ్మదీయులు రెండు కక్షలుగా నేర్పడి యుండిరి. పర్షియానుండి వచ్చిన మహమ్మదీయులకును దక్షిణాపథము నందలి వారికిని నైషమ్యములు ప్రబలియుండెను. పర్షియావారికి క్వాజామహమ్మదుగవా

నాయకుడు. దాక్షిణాత్యులకు క్వాభామహమ్మదు జహాన్ నాయకుడు. ఈ రెండు కక్షలవారు నొకరి యధికార మొక రపహరించు చుండిరని యొకరిపై నొక రసూయాపరవశులై యుండిరి.

ఇప్పుడు జహానును చంపవలయు ననిస-చోఁ బర్షియా దేశస్థులు చంపవలెను. అట్లు చంపినచో దాక్షిణాత్యులందఱును వానిమీదఁ బగబట్టెదరు. కావున సదిసాధ్యముకాదు. రాణి యూహించెను. ఔత్తరాపహ్లాన యొక సాహసి మహమ్మదీయుఁడు సుల్తానున కంగరక్షకులలో నొక డుండెను. రాణి వానిని బిలిచి యూహని చెప్పెను. నిన్ను నేను రక్షిం చెదననెను. సుల్తాను నాజ్ఞ కాగానే యూహని యాలస్య మిం చుకయు లేకుండఁ జేయవలె ననెను.

సుల్తాను కొలువులో నుండగా మహారాజువలెజహాన్ లోనికి వచ్చెను. అతనివెంట నంగరక్షకు లారోజున ముప్పది మంది వచ్చిరి.

సుల్తానున కనుమానము దృఢపడెను. కాని యతనికి నాసని శిక్షించుటకు ధైర్యము చాలకపోయెను. సభ యర గంట జరిగెను. సుల్తాను వెనుకాఁడు చున్నాడని రాణికడలి సెను. ఆలస్యము జరుగరాదు నాఁడు దాటినచోఁ దన రిహస్యము జహానుసకుఁ డెలియవచ్చును. రాణి తొందరపడిరియొక పరిచారికను రాజనొద్దకుఁ బంపించెను. అదిపోయి సవాబునకు సలాముచేసి 'జహానుహా! మీతల్లిగారికి మీరు రాత్రిచేసిన

వాగ్దానము నెరవేర్చు నామె కోరుచున్నది.' అనెను. సుల్తాను సకు వెంటనే యావేశము కలిగి యొక్క యరపుతో జహాను వంకజూపించి 'వాఁడు! రాజద్రోహి! వానినివధింపు' డనెను. అనుట యాలస్యముగా నాయశాత్తరాహుఁడు జహాను మీది కురికిబట్టాక త్తితో జహానును రెండుగా నరకివై చెను. సభ యంతయుఁ గల్లోలపడెను. సుల్తాను నిలుచుండి రెండునిముస ములు జహాను తల మొండెము వంకజూచి సభ వెడలి పోయెను. శౌత్తరాహుఁడు సుల్తానువెంటఁ బోగా నతనివంక వెయ్యి తీక్షణదృష్టులు నిగిడెను.

ఏ డ వ ప్ర క ర ణ ము

హరశాస్త్రి యాయుండిపోవుట యుండిపోవుట కొండ పల్లిలోననే యుండిపోయెను. అతఁడురాధను గోపన్ననువదల లేకపోయెను. ఒకచిత్ర మేమనగా రాధ జాతకముకాని రాధ సాముద్రికముగాని హరశాస్త్రి గోపన్నతో నొకసారియైనను చెప్పినాఁడుకాఁడు. రాధ కిప్పుడు పదియేండ్లు వచ్చినవి. రాధ మునుపటికన్న కొంచె మెదిగినది. రాధ కిప్పుడిద్దరు తండ్రులు గోపన్న కడుపునఁగన్న తండ్రి. హరశాస్త్రి కనులతోఁగన్న తండ్రి.

హరశాస్త్రికొండపల్లిలోనొక వర్తకునియొద్ద లేఖకుఁడుగా బ్రవేశించెను. ఆ వర్తకునకు హరశాస్త్రియం దమితమైన భక్తియేర్పడెను. అతఁడు హరశాస్త్రికి సాలునకు నాలుగు వందల నాణెము లిచ్చునట్లేర్పాటు చేసెను. హరశాస్త్రికిఁ బనియులేదు పాటలేదు. ఎప్పుడైన వారియింట పురాణము చదువుట, నూటికిఁ గోటికి నుత్తరములు వ్రాయుట, పిల్లలకు జాతకములు చెప్పుట, హరశాస్త్రిపనియిది. హరశాస్త్రి తల్లి యోరుగల్లులోఁ జనిపోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లునకుఁ బోయి తల్లి పరలోక క్రియలు సుస్థుగా జరిపెను. ఆవర్తకుఁడు హరశాస్త్రి తల్లి పరలోక క్రియలకు రెండునందల టంకము లిచ్చెను. ఓరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణుఁడు తనకూఁతును

హరశాస్త్రి కిత్తుననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ బెండ్లివయసు మీరినదని నిరాకరించెను. హరశాస్త్రి భోజనము కొండపల్లి సత్రములో. ఆసత్రమునందున బ్రాహ్మణికి హరశాస్త్రిసాలు నకు రెండువందల నాణెము లిచ్చునట్లు నిర్ణయించుకొని యచట భోజనము చేయుచుండెను. భోజనము సత్రములో. నిద్ర గోపన్నయింటిలో.

రాధ కిప్పుడు తమయింటిలో నన్నిపనులు చేయుట చేతనైనది. అన్నమువండి తండ్రికిఁ బెట్టును వి సళ్లు కుట్టును. ఇంటిపని యంతయుఁ జేసికొనును. తనకుఁ గావలసినవి హర శాస్త్రి యుద్యోగముగాఁ గుదిరిన వర్తకుని యింటికిఁ బోయి తెచ్చుకొనును. వారు రాధ యేమడిగిన నది యిత్తురు. హర శాస్త్రి యామెను బిడ్డనలెఁ జూచుకొనుటచేత నూరందరికి రాధ యచిన నభిమానము హెచ్చెను. ఆమె కిప్పుడు కొరత లేదు. రాధ యిప్పుడు ముచుపటికన్న నొడలు చేసినది, ఎఱ్ఱ పడినది. పరికిణీ మాయనీయదు. తల చెరగనీయదు. ఏడేనిమి దేండ్లుగా నూనె యెలుగని యామెతలవెండ్రుకలు నూనె కెదురు తిరుగును. కాని దువ్వెన కెదురుతిరుగ లేక యణగి యుండును. రాధ నిశేషగాజులు పెట్టుకొని బందరు కలంకారి పరికిణీరైకలు తొడుగుకొని కన్న ముత్తైదువుగాఁ బేరంట మునకు వెల్లినప్పుడు నగలు లేకున్నను నందరికన్ను లామె మీదనే యుండును.

హరశాస్త్రికి రాధకుఁ బెండ్లిచేయవలెనని పట్టినది. అతఁడొకనాఁడు సంబంధమువిచారించుటకమరావతిపోయెను. ఆనాఁడు బైరాగి యొకఁడు గోపన్న యింటికివచ్చి రాధను చూచి యామెయడుగగా నామెచేయి చూచెను. అతఁడామె చేయి చూచిచూచి పెదవివిరచి పోయెను. రాధ వాని నేల పెదవి విరిచెనో చెప్పమని తొందరపెట్టెను. కాని వాఁడు చెప్పకుండనే తిరిగి పోయెను. రాధ కేమియుఁ దోచలేదు. ఆనాఁడు వంటయంతయుఁ బాడుచేసెను. గోపన్న భోజనము ముందు విసుగుకొనెను. 'అమ్మా! మీ పినతండ్రి యూరులో లేడనియా వంట యిట్లు చేసితీవి' అనెను.

రాధ భోజనమైన తరువాత బైరాగి వానిని వెదకు కొనుచు నూరువెంటఁ బోయెను. వాఁడూరిచివర నొకచోటఁ గూర్చుండి గంజాయిపీల్చుచుండెను. రాధవానియొద్దకుఁబోయి 'నాచేయిచూచి యిందాకఁ బెదవి విరిచితీవి కదా! నాచేయి చూచి నా జాతకము చెప్పు'మనెను, వాడు 'మంచి భాగ్యశాలివే తల్లి మంచి భాగ్యశాలివి. నీకు గొప్పదశ పట్టును' అనెను. రాధకుఁ దృప్తికలుగలేదు. వానిని తరచి తరచి యడుగ మొదలుపెట్టెను. వాఁడుచివరకు దగ్గరకురమ్మనిచేయి చాపుమని చేయి పరిశీలించి యిట్లనెను. 'అమ్మా! నీవు బీద రాలవు. నీభర్తకూడ బీదవాఁడేయగును. నీకుఁ బండ్రిండవ యేటఁ బెండ్లియగును.' అని చెప్పెను. రాధ పెదవి విరచిన దెందుకో చెప్పమనును, వాఁడు చెప్పలేదు. రాధ వానిని

పీడించెను. 'తల్లీ! నీకు పదునేనవయేట గండమున్నది. కాని
యది దాటిపోవు'న నెను. రాధకుఁ దృష్టికాలేదు. అతనిదగ్గ
రకు మరికొంచెముజరిగి 'తాతా! అదికాదు నిజముచెప్పుము'
అని యడిగెను. బైరాగి యాలోచించి తల్లీ! ఏమైనను సరే
చెప్పుచున్నాను. అశుభము చెప్పరాదు. అయినను నీవింతగా
పట్టుపట్టితివిగానఁ జెప్పుచున్నాను. నీకు పదునేనవయేట గం
డములేదుకాని యేదో యొకవిచిత్రమైన యాపద రానున్నది.
బాగుగా నాలోచించినచో నీభర్త నిన్ను వదలిపెట్టవచ్చును.
కాని నీ హస్తమందేదో వక్రరేఖయున్నది. తల్లీ! అదినాకు
తెలియుటలేదు. ఆగీత యర్థమేమో తెలిసికొనవలెననినాకును
నూహగా నున్నది. నేను బ్రతికియుంటినా నీ వెంటనే తిరుగు
చుందును. ఆగీత నే నెక్కడజూడలేదు. ఆగీత యర్థమేమో
తెలిసికొనుటకీ యైదేండ్లును నీ వెంటనే యుండెదను. మాటి
మాటి కీయూరు వచ్చుచు పోవుచుందును. వచ్చినప్పుడెల్ల
నిన్ను చూచుచుందును' అనిచెప్పెను. రాధ యతనిని వాని
పేరడిగెను. వాఁడు 'రాంబై రాగి యని చెప్పెను. బైరాగితన
సంచిలోనుండి యొక మూలికతీసి రాధకిచ్చి 'నీవిది యెప్పు
డును మెడలో కట్టుకొనుము. నేను పదిరోజులలో బయలు
దేరి కాశికఁ బోవుచున్నాను. హిమాలయ పర్వతములలోఁ
గొన్ని మూలికలు వెదకుటకై పోవుచుంటిని. నేను తిరిగి సంవ
త్సరమైనతరువాత వచ్చెదను. వచ్చినప్పుడు నీకింకొక మూలిక
యిచ్చెదను. అంతవరకు నీవు దీనిని ధరించుము. అది తెచ్చిన

తరువాత నీవది ధరింతువుగాని' యనిచెప్పెను. రాధ యెడల రాంబైరాగి కేలనో వృధాకరుణ బుట్టినది. రాధ యా మూలిక తీసికొని యింటికపోయెను.

మరునాఁడు హరశాస్త్రి యింటికిఁ దిరిగివచ్చెను. రాధ జరిగిన కథయంతయు నాయనతోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యాశ్చర్యపోయెను. ఆ బైరాగిని తనకుఁ జూపించుమని యడిగెను. రాధయు హరశాస్త్రియుఁగలసి యూరంతయుఁదిరిగిరి కాని బైరాగి కనంబడలేదు. రాధ హరశాస్త్రితో 'బాబూ! వాఁడు చెప్పినది నిజమేనా' అని యడిగెను. హరశాస్త్రి 'అట్లే! నిజమే, నీచేతిలో విచిత్రమైన వక్రరేఖ కర్ణమేమో నాకును దెలియలేదు. అందు కనియె నేను రాజమహేంద్రవరము పోదమనుకొన్నవాఁడ నిచ్చటనే నిలచిపోతిని. ఇంక నైదేండ్లలో నా గీతఫలము దెలియును' అనెను. రాధ 'ఆగీత మంచిదా! చెడ్డదా! యని' యడిగెను. హరశాస్త్రి మంచిదిగాఁ గనంబడుచున్నదికాని దాని యాభ్యాస్య ముట్టిపని చెప్పరాదనెను. రాధ కొక విధమైన యానందిము కలిగెను. తనకేదో గొప్పదశ పట్టునని యనుకొనెను. ఆనాఁడు సాయంతనమున రాధ ! వారియింటి కెదురుగానున్న చెరువుగట్టున నంట్లుతోముకొనుచు నూహమీద నూహగాఁ దనకు మన్నో శ్వర్యము కల్గినదియుఁ గొంతపల్లికొటకుఁ దాను రాగినగుదు ననియు ననుకొని కోటపంకఁ జూచెను. కాలుచాచినట్లు దక్కి, ణమునకు ఏటవాలుగా వ్యాపించిన యా కొండ చరియ రాధ

వంక భయంకరముగాఁ జూచెను. ఆ కొండప్రక్కలఁ బెరగిన
చెట్లు పర్వతమునకు సహజమైన గాంభీర్యమును వెల్లడించెను.
రాధ ప్రక్కగా నొకపాము జరజర నడచిపోయెను, కొంచె
మైనచో నామెను గరచెడిదే.

ఎ ని మి ద వ ప్ర క ర ణ ము

క్వాజామహమ్మదు జహానును సుల్తానుచంపించిన తరు
వాత నాలుగేండ్లకు ననగా 1471 సంవత్సరములో నొకనాఁడు
వే గిలోఁ బగలు పన్నెండుగంటలు దాటిన తరువాత నొక
యాశ్వికుఁడు కొండపల్లి చేరెను. అతఁడు గొప్ప వంశము
వాఁడువలె గనంబడు చుండెను. కాని మొగ మెండ చేతను
మాత్రమే కాక దైన్యముచేతఁ గూడ మాసినట్లు కనఁబడు
చుండెను. అతఁడు కొండపల్లి వచ్చి సత్ర మెక్కడ నున్నదని
యడిగి సత్రమునకుఁ బోయెను. అక్కడ భోజనము చేసెను.
భోజనము చేయుచుండగా సత్రపుటవ్య యాయనతోఁ బ్రసం

గము సాగించెను. ఆమెకావేళ గానివేళ భోజనము చేయువా రెవ్వరు లేనందునఁ దీరుబడి కలిగి యాతనితోఁ బ్రస్తావిం చుటకు వీలయ్యెను.

అవ్వ—‘అయ్యా ! మీ దేయూరు.’

ఆతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ మరల నదే ప్రశ్నిం చెను. ఆతఁడు కూరకలుపుకొని నేయియడిగెను. అవ్వ నెయ్యి యెక్కువగాఁ జారఁబోసి మరల నదేప్రశ్న యడిగెను.

ఆ—మాది కటకము. కొంచెము కూర వడ్డింతురా !

అవ్వ కూర వడ్డించెను. మరల నేయివేయఁబోయెను. కాని యాతఁడు వలదనెను. అవ్వ ‘మీ పేరే’మనియడిగెను. అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ పులుసుపోసి ముక్కలు రా చిప్పలో నున్నవన్నియు నాతని విస్తరిలోననే వడ్డించి ‘అయ్యా ! బెండకాయ ముక్కలు మీ కిష్టమేనా’ యని యాతడిష్టమే యనగా ‘నున్నముక్క లన్నియు వేసితిని కడుపునిండ తినుబాబు! ప్రౌద్ధుడాటి వచ్చితిరి. గొప్పయింటి బిడ్డవువలెఁ గనంబడు చుంటివి. ఏదో మాయదృష్టము కాక పోయిన మీవంటి వారు బసల కెందుకువత్తు’ రనెను.

ఆ—మీ యదృష్టము. మా దురదృష్టము.

అవ్వ—ఏమి! బాబూ! అట్లంటిరి! భోజనముబాగుగా లేదా! అట్లయిన నామజ్జిగవ్వ యాయవచ్చు. మీరు రాత్రి గూడ నుండుఁడు. మీ కిష్టమైన పదార్థము లేవో చెప్పుఁడు.

చేసి పెట్టెదను. బాబూ! భోజనము ముందర మీరు సూకు మనినచో నాకది తగులును.

ఆ—(నొచ్చుకుని) అమ్మా! అదికాదు: భోజనము చాల బాగున్నది. అది నా సాద. మీకు సంబంధము లేని మాట. ఆశ్వికుని గాంధీర్యము ముసలి అన్వ దయచేత కరగినది.

అవ్వ—నాయనా! ఏదో కష్టములోనున్నావు కాబోలును. కష్టములుకాక యీ ప్రపంచములో సుఖములున్నవా! ఓర్పుకోవలయును. కష్టములు క్షాపురమును చేయవు. మంచిరోజులు నీకును వచ్చునులే.

అవ్వ కాతనియందు దయగలిగి తనకై అట్టి పెట్టుకొన్న పెరు గాశ్వికు డెక్కువన్న కొలది యాతని విస్తరిలోఁ గ్రుమ్మరించెను. ఆతని మనస్సు ముసలిగూమె యెడలసమార్థమై పోయెను. అతఁడు 'పెరుగెక్కువ పోసిరి, నేను తినలే' ననెను.

అవ్వ—'నాయనా! అసలన్నమే తినలేదు. ఎండలో నడచినవారి కన్న మేమి సయించును. కడుపునిండ నీళ్ళేపోసి తివి. ఈ పెరుగన్నము తినుము. చలవ చేయును. బాబూ! మీరు సంతోషించుటయే నాకు గావలసినది. ధన మేమి శాశ్వతము.' ఆశ్వికుని మనస్సు అవ్వకు వశమైపోయెను. అవ్వ నాయనా మట్టిగలోనికి లవణము కావలయునా యని యాతఁడు వద్దసగా 'మీపేరేమి' యనెను.

ఆ—అంభోజరాజు.

అవ్వ—అయ్యో! నాయనా మీరు క్షత్రియులా!
మీ కిక్కడ వడ్డించితిని. బాబూ! నాకా సుగలి తెలిసినచో
వేరేగదిలో వడ్డించెడివానను. నాయనా మీకళ మీయ్యో
పవీతము చూచికూడ నాకుఁ తెలివితేక పోయినది. మీరు
చెప్పనైన చెప్పితిరికాదు. బాబూ! క్షమించుము.

ఆశ్విరున కన్య సాక్షాత్తు కాశిఅన్నపూర్ణ యనిపించెను. పొగస్తల కెవని మనస్సు కరుగదు!

అవ్వ—బాబూ! మీ రేయూను పోవుమన్నారు?

ఆ—అహమ్మదాబాదు.

అవ్వ—ఏమి పనిమీద? మనబసలో హరశాస్త్రిగా
రనియున్నారు! ఆతనిది పూర్వ మహమ్మదాబాదే అక్కడ
నాయన నవాబులద్దగర యుద్యోగి యట. మీ కేదైన వర్త
మానము కావలసినచో నాయన చేతఁ శెప్పించెనను.

అంభోజరాజు నవ్వ మంచితనమునకు నాశ్చర్యము
వేసెను. ఇంతలో 'నాయన భోజనము పూర్తి యయినది.
లేచి గుఱ్ఱమునుకట్టివేసినచోటికిఁ బోయి కొన్ని దుస్తులు
తెచ్చి యొక గదిలోఁబక్కవేసికొని పడుకొనియెను. వేసఁగి
వేడికి నలయుటచేత నాతనికి నిద్రపట్టెను. అతఁడు మేలు
కొనునప్పటికిఁ గావలు కూయుచుండెను. అతఁడు లేచి చెరువు
దక్షిణమున నున్నదని కనుగొని యచటికిఁ బోయి కాలు
సేతులు కడిగికొని వార్చికట్టమీద నిలబడెను. ఆవేళకు

హరశాస్త్రి గోపన్న యింటినుండి చెరువు నొడ్డుకుఁ బోయి సాంధ్యకృత్యములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

అంభోజ రాజునకు హరశాస్త్రి యాతఁడే యేమో యనిపించినది. కాని రాజభీతి పలుకరించ నీయలేదు. హర శాస్త్రి చెరువులోనుండి బయటకువచ్చి రాజునుజూచి—
'అయ్యా! క్షత్రియులవలె నున్నాను. తమరి దేగ్రామము?' అనెను. రాజు గంభీరముగాఁ గటకమని చెప్పెను. హరశాస్త్రి కటకమునకుఁ బోవుచున్నారా యనెను.

అం—కాదు. కటకమునుండియే వచ్చుచున్నాను. బీడరునకుఁ బోవుచున్నాను. హరశాస్త్రిగారిని మీరెరుగుదురా?

హ—అయ్యా! నేనే హరశాస్త్రిని. నాతో మీకేమైన పనిగలదా?

అం—అయ్యా! తమరు పూర్వము బీడరు నవాబుల యొద్ద నుద్యోగులటకదా! అచటివర్తమానములు తమవలన దెలిసికొనవలెనని యూహపడి యడుగుచున్నాను.

హ—'అయ్యా! పట్టి యుద్యోగినేకాదు. 'వారు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని తమకు తెలియునుకదా! వారుమూల పురుషుఁడైన అల్లాఉద్దీన్ హసన్ షా నవాబైనది మాపూర్వుఁడైన గంగూబ్రాహ్మణునివచునలన నే. అప్పటినుండి యాసవాబులకును మాకును వంశక్రమాగతమైన స్నేహమున్నది. కాని కడచిన సుల్తాను దానికి సున్న చుట్టెను. పైగా నావంశ

ములో హత్యలు దురాశలు ద్వేషములు ప్రబలిపోయినవి. నాకు విసుగుపుట్టి యచ్చటినుండి లేచి వచ్చితిని?

అంభోజరాజు 'స్వామి! నేను చీడకునకు గొప్పపని మీదఁ బోవుచున్నాను. మీరు నాకు సాయము చేసినచో సంతోషించెద'న నెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ జేతనైన దైనచో నభ్యంతర మేమియు లేదనెను. అంభోజనుఁడు తాను హర శాస్త్రి భోజనముచేయు బసలోనే దిగితిసనియుఁ దనసంగతి భోజనమైన తరువాత మనవి చేయుదుననియుచెప్పి యాతనిని దీసికొని పోయెను.

గుఱ్ఱమునకు మాలీనుచేయుటకు మేత వేయుటకు నెవ నినో కుదిర్చి రాజు గుఱ్ఱమును చూచుకొనివచ్చి స్నానము చేసి యన్వ యెక్కువ శ్రద్ధతో వడ్డించగా భోజనముచేసెను. రాత్రి జాముప్రొడుపోయి అంభోజరాజును హరశాస్త్రియుఁ చెరువు గట్టుమీదికిఁ బోయిరి. శుక్లాష్టమి నెన్నెల కాయు చుండెను. చెరువుగట్టుమీద నిర్జనముగానుండెను. హర శాస్త్రి తమ పనియేమియని కదలించెను. అంభోజుఁడు మొదలు పెట్టెను.

అం—అయ్యా! నే నోశ్రగజపతికి సమీపబంధువు నగుదును. నేను గజపతి యప్పగారికిఁ గూతుఁ నిట్లను మంగళరాజును నొకఁడు కలఁడు. ఆతఁడు రాజుగారిభార్యకు మేనమామ మనుమడు. నేను గజపతికి రక్తసంబంధిని. ఇట్లుండగా రాణియొక్కయు నామెష్టులైన కొందరు పాత్రుల

యొక్కయు కుట్రవలన నాహక్కులు త్రోసివేయఁబడి మంగళ రాజు రాజు చేయఁబడెను. నాకుఁ గుమ్మక్కు లేకపోయినది. ఆలోచించి భామిని సుల్తానుల సహాయము తీసికొని నారాజ్యము నేను సంపాదించునని పూనితిని. మొట్ట మొదట మీపేరు విన్నప్పుడు మీరు నాకు బీడకు వర్తమానములు మాత్రమే చెప్పుదు రనుకొంటిని. మీరు మీకథ చెప్పిన తరువాత నా యాశలన్నియు మీ మీదఁ బెట్టుకొంటిని. మీరు నన్ను బీడకునకుఁ దీసికొని పోయి నవాబుల దర్బారము చేయించినారాజ్యము నాకిప్పించవలయునని ప్రార్థన. బ్రాహ్మణులు క్షత్రియుల ప్రార్థన త్రోసివేయ రాదని నామనవి.

హర—అయ్యా! నేను సుల్తానులతోఁ దగాదాపడి వచ్చితిని. మరల వారియొద్ద కెట్లు పోదును.

అం—ఒక స్నేహితుని పని సానుకూల పరచుటకు.

హర—ఇప్పటి సుల్తానును నే నెఱుఁగనే యెఱుఁగను. నే నెఱింగిన సుల్తానును పసివాఁడుగానున్నప్పుడే కూనీచేసిరి.

అం— అయ్యా! తమరక్కడ మంత్రుల నెఱిఁగియుండురు కదా!

హర—ఇద్దరిలో నొకనికి నాకు విరోధమే యనిచెప్ప వచ్చును. కానియతనిని సుల్తాను రాజద్రోహియని చంపించెనని వింటిమి.

అం—ఇంక నేమి? మిగిలినవారు తమరికిమిత్రులేకదా! వారిని మీరు భాగుగా నెరుగుదురు.

హర—దానికేమి. రాణిగారిని మాత్ర మెరుంగనా!
ఈ కుట్ట సుల్తానును నే యెరుంగను. ఇప్పటి కితఁడు పను
నెన్నికి పందొమ్మిదేండ్ల వాఁడుగా నుండును. ఇంక నేను మీ
యూరు రానని చెప్పి వచ్చితిని. మరి యిప్పుడెట్లు పోదును.

అం—ప్రతిజ్ఞ చేసితిరా! హర—చేయలేదు కాని
యంతమాట యంటిని. అదికాక నేనువచ్చి సుమా రెనిమిదేం
డ్లయినది. ఈయూరు వచ్చియే యాతేండ్లు దాదాపుకావచ్చు
చున్నది. నేనువారికి జ్ఞాపకముందునా !

అం—అయ్యా! గవానంతమేధాశాలి శౌర్యవంతుఁడు
లేడని ప్రతీతి. అతఁడు మిమ్మప్పుడే మరచిపోవునా! మీరొక
దీనుని రక్షించుటకు బద్ధసంకల్పు లైతిరేని నా కార్యము
ఫలించినట్లే.

అంభోజనుఁడు హరశాస్త్రికి నమస్కారము చేసెను.
హరశాస్త్రి మొగమోట పడెను. రాజు రెండుచేతులు పుచ్చు
కొని హరశాస్త్రి 'అయ్యా! మీకోసము నా పట్టుదల వదలె
దను' అనెను. అష్టమిచంద్రుని ధాన్యపుగొమ్ము క్రిందుగా
ధనపుఁగొమ్ముపై గా నస్తమించబోవు చుండెను.

తో మ్మి ద వ ప్ర క ర ణ ము

అంభోజనహరశాస్త్రు లిద్దరును బీడకు చేరిరి. బీడకు లోని చాలమంది జనులు హరశాస్త్రుని చూచిఁజంతనే పూర్వ స్నేహమును వెల్లడించిరి. హరశాస్త్రు తన యింటికిఁ బోయి చూచుకొనెను. ఆయిల్లు పాడుపడి యుండెను. ఆస్థలము కొద్ది మొత్తమునకమ్మివేసి హరశాస్త్రు బీడకునకుఁబోయినందులకు స్వలాభము కలిగించు కొనెను. ఒకనాల్గుగైదు రోజులయిన తరువాత హరశాస్త్రు యంభోజనుని వెంటఁబెట్టుకొని గవాను నింటికిఁబోయెను. గవాను హరశాస్త్రు వచ్చినాఁడనినతోడనే తానే బయటికి వచ్చి యాతనిని లోనికిఁ దీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రు యకల్మషతయు తన నవాబులయం దాతనికిఁ గల గొఢాభిమానమును తెలియును. అందుచేత హరశాస్త్రు యన్న గవానునకు గౌరవము. అన్యోన్యకుశల ప్రశ్నలయిన తరువాత హరశాస్త్రు జహాను మరణమును గూర్చి ముచ్చటించెను. గవా నాసంగతి యంతయుఁజెప్పెను. హరశాస్త్రుకి నైజాంషా పేరు చెప్పినంతనే కనుల నీరుగిల్గినఁ దిరిగెను. దానితో గవానునకు హరశాస్త్రు మీదఁగల సదభి ప్రాయము రెండింతలయ్యెను. ఇదియునున తరువాత సంభో జని కథ హరశాస్త్రు గవానుతోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రు యందు సుముఖుడై న గవాను, వెంటనే హరశాస్త్రు చెప్పిన

దానికి సమ్మతించెను. కాని సుల్తానుతో నీ సంగతి చెప్పవలయును. సుల్తానున కీ సంగతి చెప్పుట కింకను రెండు రోజులు పట్టునని గవాను చెప్పెను.

హరశాస్త్రి రాణిని చూచుటకుఁ గోరెను. ఆనాఁడు సాయంతనము హరశాస్త్రియు గవానును రాణి దర్శనార్థమై పోయిరి. హరశాస్త్రిని చూచిన వారందఱు సతనివంక నిదానించి చూచుట గుర్తుపట్టుట మందహాసముతో సలాము చేయుటయు మొదలుపెట్టిరి. కాని మంత్ర వెంట వచ్చుట చేతఁ బలుకరింప వలసిన వారెందరో పలుకరింపలేదు.

రాణిహరశాస్త్రిని చూచెను. ఇరువురును సలాములు చేసికొనిరి. రాణికనపడినందులకు హరశాస్త్రి యెంతసంతోషించెనో హరశాస్త్రి కనపడినందులకు రాణియంత సంతోషించెను. రాణి యతడు వెల్లిపోయిన తరువాత జరిగిన కథలలోఁ గొన్నికొన్ని ముక్తసరిగా సూచించెను, కొంతసేపయిన తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుతీసికొని లేచెను. రాణి “శాస్త్రిజీ ! తమరు బహ్మసీసుల్తానులను వదిలి పోవుటకు రాలేదు కదా ! రేపు ప్రొద్దున దయచేయుఁడు. మీయద్యోగము మీరు చేయవలసి యున్నది. పని మిగిలి యున్నది” అనెను. గవానునచ్చెను. హరశాస్త్రి యంగీకారముతో వినయమున జోడించెను.

ఆ మరునాఁడు హరశాస్త్రి యొక్కఁడు పూర్వపు రీతిగా సేలువ కప్పకొని రాజ భవనమునకుఁ బోయెను.

రాణియు మహమ్మదు షాయును హరశాస్త్రీ కొఱ కెదురు చూచుచుండిరి. మహమ్మదు షాకప్పుడు పందొమ్మిదేండ్లవచ్చి నవినిత్యవ్యాయామమువలననాతనిమూర్తియాజానుబాహునై కండలుదేరియుండెను. మీసములందు చిన్నగడ్డమునువచ్చెను. కన్నులు రక్తములైయుండెను. చూచుటకు భయంకరముగ నుండెను. హరశాస్త్రీని నన్వచుఁజూచి సుల్తాను 'భాయీ!' అని పిలచెను. అల్పసంతోషియగు హరశాస్త్రీ కా పిలుపు నైజాంషా బ్రతికివచ్చి తన్నుపిలిచి గట్టుడెను. కొంతమాటా డిన పిదప నైజాంషా మృతిమొదలుగా మహమ్మదుషా కన్న కలలన్నియు హరశాస్త్రీకి రాణి చెప్పించెను. హరశాస్త్రీ వానికి వ్యాఖ్యానములుచెప్పెను. మహమ్మదుషాచేయిచూచి యతనికి కొంతభూతము కొంత భవిష్యత్తును చెప్పెను మహమ్మదుషా యతని జోస్యమునకుఁ దమ వంశము నాదతనికిగల భక్తికిఁజాలసంతోషించెను. చివరకుమహమ్మదుషా 'శాస్త్రీజీ! మీరుమామొద్దనే యుండవలయును. మనసంధి చెడిపోలేదు, జహాను సంధి చెరుపుటకెవరు? కావున మీరు మరల నహమ్మదాబాదులోననే యుండవలయు'ననెను. శాస్త్రీ చిత్త మనెను. హరశాస్త్రీ తాను వచ్చినపని సుల్తానుతో రాణితో విన్నవించెను. విన్నవించి హరశాస్త్రీ యిట్లు చెప్పెను. "ఇందులో మనకుఁ గొంత లాభమున్నది. సంభోజునకు గజ పతుల రాజ్యమిచ్చి, దానికి బదులుగా మనము రాజమ హేంద్ర కొండపల్లి దుర్గములను గెలుచుకొన వచ్చును. తరు

వాత వీలుగానున్నపుడు మచిలీబందరుకూడ గెలిచినచోఁ
కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాజ్యమంతయు బహ్మసీ
సుల్తానుల దగును. శత్రువులకు నమలొత్తుకొని వచ్చుట కష్ట
పెట్టును.” రాణికి సుల్తానునకు నీచూలోచన నచ్చినది. హర
శాస్త్రియందు రాణికిగల సన్భావము వృద్ధి యయ్యెను.
పూర్వము హరశాస్త్రినిగురించి రాణి సుల్తానునకు మంచివాఁ
డని చెప్పుచుండెడిది. సుల్తానున కా మాట యధార్థ మని
పించినది.

ఆ మరునాఁడు నిండుకొలుపులో సుల్తాను హరశాస్త్రిని
క్రొత్తసరదారు లందరికీఁజూపి యాతని యెడల తనకుగల
మైత్రినివెల్లడించెను. అంభోజుఁడు సుల్తానునకు సలాముచేసి
యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను. సభాముఖమున నంభోజుని
వచ్చినపని హరశాస్త్రి సుల్తానుతో విన్నవించెను.
సుల్తాను గవానుతో జెప్పెను. సుల్తాను అంభోజునకు రాజ్య
మిప్పించుట కొప్పుకొనెను. సభయంతయు నంగీకరించెను.

కాని సైన్యమును మంగళరాజు మీదికి నడిపించుట
కేవ్విరిని ప్రశ్న వచ్చినది. గవా నాలోచించెను.

మాలిక్ హసన్ ఖైరియను నొకయువకుఁడు యుద్ధము
లందు సైన్యములు నడపుటయందు సమర్థత చాల సాగులు
కనబడుచెను. అతనియెడలగవానునకు మంచియభిప్రాయము
కలదు. గవా నీసమయమున నతనిని సుల్తానునకు విన్నవిం
చెను. సుల్తా నంగీకరించెను. ఆనాటిసభలో హసన్ ఖైరికి

శ్రీ దేవస గుణాలయము

లేలపోయె. (సప్తవిధ.)

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

63

నైజాముల్ముల్కు అని బిరుదిచ్చితిమని సుల్తాను చెప్పెను. ఒక మణులుసానిగిని విడిగల కత్తి సుల్తాను హసన్ షేరికి బహుమానము చేసెను. హసన్ షేరి ముంపుకువచ్చి సుల్తాను నకు వంగి నమస్కారముచేసి కత్తి స్వీకరించి యాకత్తితో సుల్తానునే సేవించెదనని ప్రమాణముచేసి సుల్తాను అంగీచివ రలు ముద్దిడుకొని తన చోటికిఁ దాను పోయి కూర్చుండెను. అంభోజరాజు రాజ్యము తిరిగి యతని కిప్పించుటకై నైజా ముల్ముల్కును పంపుచున్నామని సుల్తాను సభాముఖమున చెప్పెను. హరశాస్త్రి తాను మరలఁ గొండపల్లి పోవుటకు సుల్తాను సెలవు తీసికొనెను. అక్కడఁ దనకుఁ గొన్నిపను లున్నవని యవి నర్దుకొని తిరిగి వత్తునని యతడు చెప్పెను.

మరునాఁడుదయమున నైజాముల్ముల్కు ఇరువది వేల గుఱ్ఱపుదళముతో నోడ్రదేశము మీదికి దాడి వెడ లెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రి యా సైన్యమువెంటఁ బోయిరి. ఆసైన్యము పదిరోజులలో గజపతుల దేశము చొచ్చెను. కటకముపోయి ముట్టడించెను. మంగళరాజు నైజా ముల్ముల్కు సైన్యపుదాడి కాగలేక పారిపోయెను. అంభో జరాజు రాజయ్యెను. అంభోజరాజు తన కృతజ్ఞత వెల్ల డించుటకు రాజమహేంద్రవర దుర్గము కొండపల్లి దుర్గమును గెలిచి మహమ్మదుషా కిచ్చెదనని చెప్పెను.

మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరము మీదికిఁ బోయిరి. ఆదుర్గ మోడ్రగజపతుల సేనానాయకుఁ డొకని

క్రింద నున్నది. అతనిని కోట స్వాధీనము చేయునుగాఁ జేయలేదు, నైజాముల్ముల్క్ నాలుగురోజులు ముట్టడిచి యైదవనాఁడు తన సైన్యములను పురికొల్పి కోటలగ్గల కెక్కించి లోనున్న కొద్దిసైన్యమును యధాయధలు చేసెను. కోట స్వాధీనమైన తర్వాత నచ్చట రెండువేల సైన్యములు నిలవ యుంచి తక్కిన సేనతో సంభోజుని సాయముతో గోదావరి దాటి కొండపల్లి కోటను పట్టుకొనుటకు రెండు రోజులలో వచ్చి చేరెను. కాని కొండపల్లికోట రాజమహేంద్ర దుర్గము వలె సులభసాధ్యమైనది కాదు. కోటకుమూఁడు నెలలు ముట్టడి వేయవలసి వచ్చెను. సైన్యముల మూలముగా నూరిలోని ప్రజల కొత్తిడియయ్యెను. కాని హరశాస్త్రి వలనఁ గొండ పల్లి ప్రజలు నిర్భయములై యుండిరి. అదివరకే హరశాస్త్రి యనినఁ గొండపల్లి జనులకు భక్తి ఇష్టాఙ్గి సైన్యములు తెచ్చుట రాజులను నిలుపుట చూచినంత నాతనికి సుల్తాను పశుఁడని యీత డెట్లు చెప్పిన సుల్తా నట్లు నడచునని చెప్పుకొన సాగిరి.

తీను పదార్థము లయిపోయి కోటలోనివారు సంతోషిం దిగిరి. నైజాముల్ముల్క్ కోటతలుపులు తెరిపించి కోట వశము చేసికొని పూర్వమున్న యోధ్రసైన్యములను సైన్య ములోసనే యుంచి యా సరదారులను గూడ వారివారి యద్యోగములందే యుంచి కోటకు సధికారము మహమ్మ దీయ నాయకున కొకని కిచ్చి హరశాస్త్రిపై పరామరిక కప్ప

గించి యీ సంగతియంతయు సుల్తానునకు వర్తమాన మంపి
 కొండపల్లిలో వేయి సైన్యము, రాజమహేంద్రవరమున
 రెండువేల సైన్యమును నిలిపి తక్కిన సైన్యము సంతయు
 నహమ్మదాబాదునకుఁ బంపివేసెను. తాను రాజమహేంద్ర
 వరమునకుఁ బోయి క్రొత్తగా సంపాదించిన యీ రాజ్యము
 మీది శిస్తులు మొదలయిన సంగతు లచ్చటనుండి విచా
 రించుచుండెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రిని కటకము రమ్మని
 చాల బలవంతము చేసెను. కాని యాతఁడు వెళ్ల లేదు. చివర
 కతడు శాస్త్రియొద్ద శేలపుతీసికొని కటకమునకుఁబోయి తన
 రాజ్యమును దాఁ బాలించుకొను చుండెను. గజపతియైన
 యంభోజరాజు కొండపల్లి సత్రములోని యవ్వకు నూరు
 నాణెములు నొక జరీ శేలువయు బహుమతిచేసి పోయెను.
 ఆ యవ్వ సంతోషమునకు మేరలేదు.

66

ప ది య వ ప్ర క ర ణ ము

ఆ సంవత్సరము దేశమున నెచ్చటను వానలు లేక పోయినవి. పంటలు పండలేదు. వెనుకటి సంవత్సరము నిలవ యున్న ధాన్య మామేట జనులందరు తినిరి. కాని యేడాది చివరకు వచ్చువరకుఁ దిన గింజలేక దేశ మల్లాడిపోయెను. గ్రహములు వక్రించెను. శని మీనరాశికి వచ్చెను. రాత్రుల యందుఁ దోక చుక్కలు తూర్పునఁ గనిపించుచు వచ్చెను. మధ్యాహ్నములయందు మేఘములు పట్టుచుండెను. ప్రొద్దుటి పూటఁ జినుకుచుండెను. ప్రొద్దుక్రుంకిన వెంటనే యాకాశము నిర్మలమై నక్షత్రములు ధగధగలాడఁ జొచ్చెను. కాసిన నాలుగొండలుతెల్లనై వాయువీధులఁ జెమ్మలేమిఁ దెలుపుచుండెను. గాలి యెచ్చట నాచుటయైనను లేకపోయెను. మబ్బులు పట్టినట్లేపట్టి యింతలో విచ్చిపోఁజొచ్చెను. మఖలో నురుమ లేదు. కన్యలో చినుకలేదు. తొలకరించిన వేళ దక్షిణదిశ యందు పెద్ద మేఘగర్జనలు బయలుదేరెను. ఇట్టి చిహ్నముల చేత జనులు భీతులై యాలగోలు బాలగో లయినది.

మహాధనవంతులు పెట్టరాని ధరలుపెట్టి మటుమాయ మయ్యు నెచ్చటచ్చటఁ గనిపించు ధాన్యములను గొని తిన సాగిరి. బీదవారల స్థితి చెప్పరాని దయ్యెను. మొదలఁ గొన్నాళ్ళు గుమ్మడికాయలు సొరకాయలు క్రొక్కుకొని

తినిరి. అవికూడ కరువయ్యెను! తరువాత చింతాకు తొక్కుకొని యుప్పుగల్లువేసి తినఁ జొచ్చిరి. ఈతగుంజు తుంగ ముస్తైలు మొదలయినవి తినిరి. అవియు దొరక వయ్యెను. చింతగింజల గంజి కాచుకొని త్రావఁజొచ్చిరి, పశువులు చచ్చెను. పక్షులు చచ్చెను. జనులు జావఁజొచ్చిరి. తవిదలు, గంటెలు, ఎఱ్ఱవడ్లు నారుపోసి యవినూతులయొద్ద నేతాములతోఁదడుప సాగిరి. కాని నూతిలో నీరుచాలక యవియు మాడిపోయెను. ఆకాశమునఁ బిట్ట నేలమీద పురుగులేకుండ మాడిపోయెను. కొందరుతిండిదొరకకదొరకక యొకరోజునదొరకి కడుపునిండఁ దిని హరించుకొనలేకచచ్చిరి. ఎక్కడోయొకపుణ్యాత్ముఁడు బీదవారలకు గంజి పోయించు చుండెనని విని జనులాతని యున్నచోటునకుఁ బరువెత్తి పోదొడంగిరి. వీరు వెళ్ళువర కాతఁడది మానివేయగా వీరుస్ఫురని యే చెట్టుక్రిందనో పడి ప్రాణములు కడబట్ట నిదురించ సాగిరి. ఇట్లు రెండు మూఁడేండ్లు కరువై దేశము పరశురామప్రీతి యైనట్లు దుష్టరాజు సైన్యములు చెలరేగి ధ్వంసము చేసినట్లు హల్లకల్లోలమై పోయెను. ఈ కరువు ద్రావిడకర్ణాట మహారాష్ట్రాంధ్రదేశములఁ దంతటను చెలరేగుటచే సమీప దేశములనుండి ధాన్యము తెచ్చుకొనుటకును వీలు లేకపోయెను.

ఈ కరువులో సంసారములు సంబాళించు కొనలేక చాలమంది మనుజులఁ తమ గ్రామములు వదలిపెట్టి పోయిరి. కొండపల్లి సత్రములోనియవ్వ తానూరు వదలిపెట్టిపోయెను.

అందుచే హరశాస్త్రి తన భోజనము రాధ యింటిలో చేయ మొదలుపెట్టెను. అందుచేత రాధయింటసాలున కాను నెలలు దారిద్ర్యము లేకుండెను. ఎట్లయినను వారియింటను కష్టముగానే యుండెను. రాధ యొక రోజున చెరువులో స్నానముచేసి యింటికి వచ్చెను. ఇంట బియ్యములేవు. హర శాస్త్రి తెచ్చునని కూర్చున్నది. హరశాస్త్రి రెండుజాము లకువచ్చి 'తల్లీ! నేడుపవాసమే' యనెను. అందు నా నా డుపవాసముండిరి. గోపన్న చాల బలహీనుడు. భార్య చిన్న నాడేపోవుట, దారిద్ర్యము, రాధను పెంచుబాధ్యత, వీనితో గోపన్న యారోగ్యము పూర్తిగాఁ జెడిపోయెను. అది క్రమ క్రమముగా వృద్ధిపొంది యీ కరువు వచ్చిన తరువాత నెక్కువచేసి యాతఁడు మంచమునుండి లేచుటలేదు. అతఁ డన్నములేకుండ నొక్కపూటయైన నుండలేడు. రాదకుఁ దన స్థితికన్న తనతండ్రిస్థితి దుర్భరముగా నుండెను.

రాధ అప్పుడు దక్షిణదిక్కుననున్న చింతల తోపు లోనికిఁబోయెను. ఒక యెండిపోయిన పచ్చివెలగకాయ యొక చెట్టు క్రిందఁ బడియుండెను రాధ అది తీసికొనివచ్చి యందు లోని గుఱ్ఱ నీట నానఁబెట్టి యుడికించి యుప్పువేసి తండ్రికిఁ ద్రాగనిచ్చెను. అతఁడది త్రావి ఊకుకొనెను. ఆనాఁడు తెల్ల వాఱువటకు గోపన్న కెగశ్వాసపొచ్చిపోయెను. బ్రదుకుటయే దుర్లభ మయ్యెను. మరునాఁడు తెల్లవారిన తరువాత హర శాస్త్రి తూమెడువల్లు తెచ్చెను. అవి రాధ యొక్క చేతితో

దంచి వారిద్దరికి వండిపెట్టునప్పటికి రెండుజాములు దాటి పోయెను. అవియొక్కపూటతిని పదిరోజులు నెమ్మదిగా గడ పెను. రాధ తండ్రికి హరశాస్త్రికి నన్నముపెట్టి తా నొకప్పుడు భోజనము చేయకయే పండుకొనును. హరశాస్త్రి తల్లి! అన్నము తింటివా! అని అడుగును. ఆమె తింటినని సమాధానము చెప్పను. అతఁడు నిజమేయనుకొనును. మరునాఁడు రాధ లేవలేక పోవును. హరశాస్త్రి కప్పుడు తెలియును. :అమ్మా! నా తిప్పలు నేను పడెదను. దొరకింపుడే యగును తినక చచ్చిపోదుమా! అమ్మా! నీ వీమాత్రమున్నావు కనుక నే యుడుక వేసిపెట్టుచుంటివి. 'నీవే అస్తు' పిస్తయితివా! మాకు గతిదేమి?' అని మందలించును. ఆమె నోపిక లేకయునవి 'రాత్రి యాకలి కాలేదు బాబాయీ! లేకున్న నెందుకు తినను' అని సమాధానముచెప్పి సర్దుకొనిపోవును.

ఈ కరువిట్లుండ రాధకు పన్నెండేండ్లు వచ్చెను. తినఁ దిండిలేక పోయినను వయస్సువలన రాధ వ్యక్తురాలు కాక తప్పదు. పెండ్లి చేయనిచో నలుగురు వెలివేయుదురు. ఈ దారిద్ర్యమునకుఁ దోడువెలిగూడఁ దటస్థించెనా యింక చెప్పవలసిన దేమున్నది యని గోపన్న దిగులుపడఁజొచ్చెను. మంచములోఁబడియుండి ఖంగుఖంగున దగ్గుచు లేవలేక లేవ లేక లేచి కూర్చుండి యెదురుగానున్న హరశాస్త్రితో నొక నాఁడిట్లనియెను. 'అన్నా! రాధ నాకుఁ గడుపునఁబుట్టినది కాని యసలు తండ్రివి నీవే. దాని బాధ్యతా బాధ్యతలు

నే నవ్వుచెప్పకుండ నీవే నెత్తిన వేసికొంటివి. నేను ఈ వ్యాధితో నెప్పుడు చచ్చేదనో తెలియదు. కరువేమో దిమ్మ రేగి పోవుచున్నది. ఇప్పుడు సంబంధములకోసము తిరుగుట యనగా నింట్లు తగులఁబడుచుండగాఁ భోజనమునకుఁగూర్చుండుట వంటిది. కాని బ్రాహ్మణ్యము చాలఁచెడ్డది. ఎట్టిస్థితిలో నైనను కర్మ సరిగాజరుగకున్న నోర్వదు. పిల్లకుఁబెండ్లిమాట యేమిచేసితివి' అని ప్రస్తావించెను. హరశాస్త్రి తలవంచుకొని మాటాడలేదు.

మరునాఁడు హరశాస్త్రియమరావతిపోయెను. అక్కడ నీతఁడొక కుట్రవానినిఁ జూచెను. వారు బీదవారు. అతనికిఁ దల్లిమాత్రమే యుండెను. మనిసి చూచుట కసహ్యముగానుండును. అతఁడు కొద్దిగా నాటగు పొరోహిత్యపు ముక్కలు నేర్చుకొని జీవించుచుండెను. అతఁడుతప్ప వేరే సంబంధములేదు. రాధవంటి రత్నమువంటి పిల్లను తీసికొని పోయి వాని కిచ్చుటాయని హరశాస్త్రి మొదట సంజేహించెను. రోజురోజుకడచి రాధకు నీడు తప్పిపోవుటచేతనుకరువు చేతను ధనవంతుల స్వార్థపరతచేతను హరశాస్త్రి కింకొక మార్గము లేకపోయెను.

హరశాస్త్రి యా సంబంధము నిశ్చయించి వచ్చి గోపన్నతోఁ జెప్పెను. గోపన్న యంగీకారము వడసెను. రాధ కేమియుఁ దెలియదు. హరశాస్త్రి తన సాహుకారు నొద్దకుఁబోయి యొకవంద నాణెములు చాల కష్టముమీదఁ

దెచ్చెను. లగ్నము నిశ్చయించి యమరావతి గుడిలో వీవా హము అయిన దనిపించెను. పెండ్లికొడుకు పేరు రామయ్య రామన్నయనికూడ యందురు. అతనిది బాకినోరు, పండ్లగుడు దిగుడు. నడక కొంచెము వంకర. కొద్దిగాఁ చాదస్తుఁడు. పెండ్లి జరిగినంతసేపు హరశాస్త్రీ తలవంచుకొని కూర్చుండెను. రాధ తన మగనిని జూచి మొదటఁగొంచెము చింత పడెను. తరువాత సూరకున్నది. కర్మానుభవ మట్టిది.

పెండ్లియయిన తరువాత మరలఁ గొండపల్లివచ్చిరి. పెండ్లికొడుకు, నతని తల్లియు, నతని వేలువిడిచిన మేనత్త కొడుకు, వానిభార్యయు, పెండ్లివారు వీరు. వీరునలుగురు కొండపల్లివచ్చి తేవిణివేసిరి. జరుగుతెరువులేదు. కరువులో నధికమాసము, అందులో పెండ్లి. హరశాస్త్రీ వారమురోజు లయినతరువాత మొగమోటమి విడచి రామన్నతో వెళ్లు మని చెప్పెను. రామన్నకుఁ గోపమువచ్చి 'దరిద్రసంబంధము చేసికొంటిమి' అని రుంజుకొనుచు లేచిపోయెను. అతనితల్లి 'యూపిల్ల మాకక్కఱనేలేదు. మాకుఱ్ఱవానికి వేరే పెండ్లి చేసికొందుము' చేతనైనన్ని శాపనార్థములు పెట్టి లేచి పోయెను.

బంధువులింత మర్యాదతోఁ బోయిన తరువాత హర శాస్త్రీ చాల దుఃఖించి తాను రాధ గొంతు కోసితి ననుకొ నెను. ఒకచోటఁ గూర్చుండి హరశాస్త్రీ భేదపడు చుండగా రాధ వచ్చి 'బాబాయీ! నీవు దుఃఖించుట యెందులకు నీకిది

యెందులకువచ్చిన సంత. నీవు తెచ్చి యీకంపతోడుగు నీమీదికి లాగుకొంటివి. నా కర్మానుభవముతో నీవు దుఃఖపడవలదు.' అని మడి కట్టుకొనఁ బోయెను. గోపన్న దగ్గుచునే పెండ్లివారిని మధ్యమధ్య తిట్టుచుండెను.

పెండ్లివా రుండగా నెచ్చటనో ఒక చోటఁ పదార్థములు పుట్టు చుండెడివి. వారు వెడలిన తరువాత దారిద్ర్యము గృహములో మగలఁ దాండవించినది. చివరకు హరశాస్త్రి కోటలోనికిఁ బోయి ఖిల్లాదారునికి తన తాతతండ్రులు సంపాదించిన యొక రత్నపుటుంగర మమ్మియొకపుట్టెను ధాన్యము కొని యది గోపన్న యింటికిఁ బట్టించెను. ఆ యుంగరము కొన్నివేల టంకములు ఖరీదు చేయును. కాని యిప్పుడొక పుట్టెను ధాన్యము ఖరీదు చేసెను. దానితో రాధయింట గ్రాసము కొదువ తాత్కాలికముగాఁ దీరిపోయెను.

పెండ్లి యయిన మూఁడు నెలలకు రాధ వ్యక్తురాలయ్యెను. అత్తవారింటికిఁ గబురుపంపగా వారెవరు రారైరి. అట్లే యూరిలోని పేదముత్తైదువులే సాయమైరి. ఆమూఁడు రోజులు గడచిపోయెను. నాల్గవరోజున రాధయే మరల వంటకయ్యెను. గోపన్న దగ్గుచు నేడ్చెను. హరశాస్త్రి యేయూరో లేచిపోయెను.

రాంబై రాగి యెచ్చట నుండియో యూడి పడెను. ఒకనాఁడతఁడు రాధను వెదకికొనుచు వచ్చి 'తల్లీ! సుఖమా!' యనెను. రాధకు వానియందకారణబాంధవముపొడమికరువు

తనపెండ్లి హరశాస్త్రి మహాదయ తనతండ్రి తీరనివ్యాధి
 తన యత్తవారి కోపము నన్నియు నతనితోఁ జెప్పుకొనెను.
 'బై రాగి కరువునకుఁ జింతపడి తాను కాశికిఁ బోయి వచ్చితి
 ననియు మూలిక తెచ్చితి ననియుఁ జెప్పి యామూలిక తానే
 యామె మెడలోఁ గట్టెద ననెను. మరలఁ జూచి రాధకు
 .వయసు పెక్కిన్నదని తెలిసి తల్లి నీవే కట్టుకొను మనెను.
 ఆమూలిక మెడలో నున్నంతసేపు రాధకుఁ గీడు కలుగదు.

వ చ నా క ం డ వ ప్ర క రణ ము

కరువీలు చెలరేగిపోవుచుండగా బీడకు మహమ్మదుషా
లంపటత యొక్కనయ్యెను. అతనికొక పెన్స సర్దారుకూతు
నిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. షాకిస్వ డిరువదిరెండేండ్లు వచ్చెను. అతని
కొక కుమారుడు కలిగెను. కుమారునకు నాలుగేండ్లు. షా
ప్రకృతి చిత్రమైనది. అతని చిన్నప్పుడు మహమ్మదు జహా
నును నతని తల్లియు నతనిమనస్సుమీదఁ బనిచేసిరి. అందుచే
నతని మనస్సు చాల నుద్వేగ ప్రకృతి యయ్యెను. అతని
బాల్యమున నై జాంషానుచంపించుట జహానునుచంపించుటతో
నతని ప్రకృతిలోఁ గొంత కాశిన్యమేర్పడెను. దీనివలన నతని
మనసునకు కాశిన్యము మార్దనము నొకదానినివిడిచి యొకటి
యుద్భృతముగా స్వభావములై బోయెను. మార్దనము వచ్చి
నప్పుడెల్ల రాజు తన యంతఃపురముననే వసించును. సగర
మునఁ దనకంటికి నచ్చిన స్త్రీ యెల్ల యతని లంపటత కెర
యగు చుండెను. సుందరాకృతి యయిన యంతఃపుర పరిచా
రిక దాసీ మొదలయిన వారాతని యనుగ్రహమును తేలికగా
సంపాదించు కొనుచుండిరి. ఇది చిన్నరాణి కిష్టము లేకపో
యెను. కాని యేమి చేయకలదు.

అతని మనస్సునకుఁ గాశిన్యము చేరినపుడు తనకు
కోపమువచ్చిన ప్రతిమనుజుని జంపించుచుండెను. అతనియెదు

టనే వాఁడు నరుకఁబడవలయును. ఒక్కొక్కస్సడు షాతానే కత్తితీసికొని వానిని జంపును. ఇది రాజమర్యాదకుఁ దగని దైనను షా కందులో నానందము కనఁబడు చుండెను. దయ వచ్చినపు డతని దాతృత్వమునకు మేరలేదు. శోపము వచ్చినప్పు డతని రాక్షసత్వమునకు మేరలేదు. కాని మహమ్మదుషా మంచియోధుఁడు. గుట్టపుస్వారిలో గుట్టముమీఁద నెక్కి యుద్ధము చేయుటలో కత్తియుద్ధములో మల్లయుద్ధములో షాతో సమానుఁ డాతనియాస్థానమున లేఁడు. దక్షిణహిందూ స్థానమునందే లేఁడని చెప్పవచ్చును.

ప్రజలందఱు కరువుచేత నిట్లల్లాడుచుండగా సుల్తాను తానేమియు వారి యాపద కక్కటకు రాక తన యంతఃపురములో భోగము లనుభవించు చుండెను, నిరత మతని భోగపరాయత్వము చూచినజనుల కతనియందు నైముఖ్యము కలిగెను. కాని యతని చండశాసనత్వము తలచి యెవరును మాటాడలేదు. సుల్తానుని యీ భోగ పరాయణత్వ, మీ యుదాసీనత, పొక్కిపొక్కి రాష్ట్రమంతయుఁ దెలిసెను. అన్నియెడల సుల్తాను నెడల నిరాదరణ ప్రబలెను.

కొండవల్లి కోటలోఁగూడ నీ భావము పెచ్చుపెరిగి పోయెను. ఆకోటలోని సైనికులలో సగమునకుసగముహిందువులు. పూర్వపు గజపతులక్రింది సేనా నాయకులు సరదారులు నచ్చటనుండిరి. ఖిల్లాదారు మహమ్మదీయుడై వారికి బత్తెములు సరిగా నీయలేదు. కరువువలన సైనికులు మాడి

పోయిరి. వారు జీతములు వృద్ధిసేయుమనిరి. ఖల్లాదారు వారి మాటలు విరాకరించెను. వారిలోఁ గొందరకు జీతములు విరుగఁగోసెను. వారిజీతములు కొంత నాణెములరూపము గను కొంత ధాన్యరూపముగను నుండెను. ఖల్లాదారంతయు నాణెములరూపముగాఁజేసి ధాన్యము నిలువచేసెను. సైనికులకు కరువురోజులలో నాణెములతో నవసరములేకపోయి ధాన్యరూపమయినతమ జీతమునుగూడ ఖల్లాదారురాకుండఁ జేయుటచేత వారికి ఖల్లాదారుపైఁ గోపముకలిగెను. గుసగుసలు, చెప్పినపని చేయకపోవుటలు ప్రారంభమయినవి. అట్టి వారిని ఖల్లాదారు కఠినముగా శిక్షించెను. ఇట్లు ఖల్లాదారుపైఁ గోపము గలవారిలో మహమ్మదీయులుకూడఁ జాలమందికలరు. ఖల్లాదారు కొందరు మహమ్మదీయ సైనికులను వీరిమీద వీరి చహరా కనిపెట్టుటకు నియోగించెను. ఇందు చేత వీరిక్రోధము చెలరేగెను.

భీమరాజనుసరదారు గజపతులఁగాటివాఁడు. అతఁడు నైజాముల్ముల్కుచేత నోడింపబడి యిన్నాళ్లుగా నిచ్చట నుండినను వీలుకుదిరినచో మరలఁ గొండపల్లి గజపతుల కిందికిఁ దేవలయునన్నవాఁడు. అతఁడీసమయము కనిపెట్టి సైనికులను రెక్కొలిపి తిరుగుబాటు చేయించెను. భీమరాజు కటకమునకు వర్తమానము పంపి గజపతిని పెద్దసైన్యముతో రమ్మనియు రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లియు బీడరుసుల్తానులయొద్దనుండిచురల సంఘాదింపవచ్చుననియు చెప్పిపుచ్చెను.

గజపతి యేనిమిదివేల గుఱ్ఱపు దళముతో పదివేల కాల్యలముతో దండెత్తి వచ్చెను.

ఈ లోపుగా భీమరాజు సైనికుల నందరను తాను స్వాధీనముచేసికొని ఖల్లాదారునుచంపికోటకు :దానధిపతియై కోటలో నిలువయున్న ధాన్యమును సైన్యమున కంతకును గొలిచెను. ఆనాఁడు కోటలోఁ బసిబిడ్డ బాలాది సుఖముగాఁ దినిరి. వారికిఁ గరువు పోయిన దనిపించెను. భీమరాజును వేనోళ్ల న్తుతించిరి. ఎంతవరకైనను భీమరాజును వదలి పెట్టమని వారు కత్తులపైఁ బ్రమాణములు చేసిరి.

కొండపల్లివార్త గజపతుల సైన్యము వచ్చు వరకు నైజాములో ముల్కునకుఁ దెలియకుండ భీమరాజు కట్టుదిట్టముచేసెను. సముద్రమువలె గజపతుల సైన్య మొత్తుకొని వచ్చుటయు తన రెండువేల సైన్యము దాని నెదుర్కొనఁ జాలక పోవుటయు నైజాములో ముల్కు తెలిసికొని వెంటనే బీడరునకు వర్తమాన మంపెను. ఆ వర్త మానము మేఘములమీదఁ బోయెను. ఈ వర్తమానము బీడరునకుఁ జేరునప్పటికి షాకు మార్దవమురిమ్మవదలి కాళిన్యమురిమ్మ పట్టెను. వెంటనే మహమ్మదుషా ప్రాంతబకాయి జీతములతోఁ బాటు సంవత్సరము జీతము సైన్యములకిచ్చి యిరువదివేల గుఱ్ఱములతో నిరువదివేల కాల్యలముతోఁ బరువులెత్తుకొని రాజమహేంద్రవరము చేరెను. ఇంతసైన్యముతో షా వచ్చుట గజపతివిని తన సైన్యములు వెనుకకుమరలించెను. సాలంతతో

నాగక గజపతుల రాజ్యముజొచ్చి సల్లెలకుకాల్చి బాల లనక
వృద్ధులనక గజపతి రాజ్యప్రజలను సరకి వారలను కొల్లగొట్టి
రావణసంగ్రామము చేసెను. చివరకోడిపోయిన గజపతిచేయు
నదిలేక సంధికొప్పుకొని లక్ష బంగారు నాణెములును రెండు
వేల రెండుగులనిచ్చి మహమ్మదుషాతో సంధి చేసికొనెను.

మహమ్మదుషా గజపతుల రాజ్యముమీదికిఁ బోగానే
భీమరాజు మునుపు గజపతి సైన్యముతోఁ గలసికొనిన వాఁడు
తన సైన్యమును త్రిప్పకొనివచ్చి కొండపల్లి చేరెను. చేరినది
మొదలు దుర్గరక్షణ ప్రయత్నము మీద నుండెను. ఇది
వఱకే రెండువేల సైన్యమున కాటునెలల గ్రాసము కోటలో
భీమరాజు నిలువచేసెను. కోట గోడలన్నియు బాగుచేయించి
కోట తలుపులువేయించి బురుజులమీద సైన్యమును హెచ్చ
రికతోఁ గాపుంచి ముట్టడికి సిద్ధముగా నుండెను.

మహమ్మదుషా గజపతిని పారవోలి రాజనుషేంద్ర
వర దుర్గమునకుఁ దగిన రక్షయేర్పరచెను. కొండపల్లి దుర్గ
మునుగూర్చి పోయిదివరకే వినెను. ఆ దుర్గము సులభ
సాధ్యముకాదని తెలిసికొని మహమ్మదు గవానును తననాలు
గేండ్లకుమారునితో రాణివాసమును రాజనుషేంద్రవరమున
నుంచి తా నిరువదివేల గుఱ్ఱపు దళముతోఁ గొండపల్లి దుర్గ
మును చేరెను.

కొండపల్లి దుర్గమొక కొండమీద గట్టబడియున్నది.
ఆ కోటకుఁ బశ్చిమమున నుత్తరమున నెక్కటకుమార్గములు

లేవు. ఆనైపుల కొండ గోడ పెట్టినట్లుండును. శత్రువుల నైపు
నుండి వచ్చుటకే వీలులేదు. ఇంకఁ దూర్పు దక్షిణముల
నుండి కోట ముట్టడింపవలయును. తూర్పునఁగొండపై ద్వార
మున్నది. ఆద్వారమునుండి కొండక్రిందివరకు గోడ కట్ట
బడియుండెను. క్రింద నింకొక ద్వారమున్నది. శత్రువు లీ
ద్వారమును భేదించుటయే కష్టము. ఒక వేళ భేదించినను లోని
సేనలు కొండయెక్కి యాపై ద్వారమునొద్దకుఁ జేరుదురు. ఆ
ద్వారము సాధ్యమగుటకు వీలే లేదు, అచట మనుష్యులు
వరుసగా నై దారుగురుకన్న నిలువరాదు. అచటికి గుట్టములు
గాని యేనుగులుగాని వచ్చుటకు వీలులేదు. జనులుమాత్రమే
పోవలె. పైనుండి సైనికులురాలు రువ్వుదురు. ఆయుధములు
విసరుదురునూనె కాచిపోయుదురు.

ఇంక దక్షిణపుదిక్కునఁ గొండ మైలు మైలున్నర
వరకు నేటవాలుగా నుండును. ఈకొండ యచ్చట కృష్ణా
నదిలోనికి దిగును. ఈకొండలో సగముదూరమున నొక
ద్వారమున్నది. అది సరియైన ద్వారముకాదు. అచ్చట
బలవత్తరమైన సైన్యమున్నది. కోట ముట్టడించి భేదింప
నలయునేని తూర్పునుండి కొంతవరకుఁ గాకపోయినఁ గొంత
వరకైన సులభముగాని దక్షిణమునుండి సులభమే కాదు.
కొండయానైపున నంతయు విశాలమైనశిలలు వెదురు పొదలు
ముళ్లకంచెలు పొదలు క్రిక్కి రిసియుండును. అవిసహజరక్షగాఁ
గోటలోనివారు కాపాడుదురు. దక్షిణ ద్వారమునొద్దకు నిడివి

యైన త్రోవయొక్కటియే యున్నది. ఆత్రోవ మైలున్నర పొడుగు. రెండునైపుల నడవి. శత్రువులానైపున నున్న ద్వార మొకవేళ భేదించినను నీ మైలున్నరవెంట పదిమంది పదిమందిగా రావలయునేగాని గుంపులుగా వచ్చుటకు వీలు లేదు. ఈమైలున్నర పొడుగునను శత్రువులు పదిమంది నిలచి నచో నెంతమందినైన రానీకుండఁ జేయవచ్చును. తూర్పు ద్వారమునుండి దక్షిణద్వారమువరకు నున్నకోటగోడ కొండ పైభాగమునందు నిర్మింపఁబడి చేరరానిదిగా నుండెను.

కోటలో రెండు తటాకములుండెను. అందు హజార మునకు ముందున్న తటాకము వానలు లేకపోటవుచే నెండి పోయినను సంతఃపురమున్నయెడ చిన్నరాతి యూటకలదు. అది ప్రళయకాలమునందుఁగూడ నెండిపోదు. కోటకుతూర్పు బురుజుపైన నున్న మనిసి కంటికి కోటచుట్టున నెచ్చటనైన నీగ కదలినను గనిపించును. ఇట్లాకోట దుర్భేద్యము.

పండ్లండవ ప్రకరణము

బైరాగి రాధకు మూలికయిచ్చి షా కొండపల్లి ముట్టడి వేసిననాటికి రెండేండ్లు కావచ్చినది. మూలికధరించిన యీ రెండేండ్లును రాధకు మంచిరోజులుగాఁ గనబడినవి. కరువు లోనే రాధయిల్లు చక్కగా జరుగుచుండెను. రాధకత్తవారి కోపముకూడ తగ్గివట్లు కనబడెను.

హరశాస్త్రి రెండేండ్లక్రిందట బైరాగి మూలికయిచ్చు ననగా నెచ్చటికో వెడలిపోయెను. ఇంతవరకు రాలేదు. అతని సంగతి రాధకుఁ దెలియదు. రాధకాపురమునకువెళ్లెను. ఆమె కొన్నాళ్లకత్తవారియింట నున్నది. తండ్రిని ప్రక్కనున్న యొక బ్రాహ్మణులయింట నుంచిపోయినది. తండ్రి సత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు సత్తగారికి నామెభర్తకు నిష్టము లేక పోయెను.

గోపన్న యిచ్చట నానాకష్టములుపడి కూతునకుఁ గబురంపెను. 'తల్లి! యీవ్యాధితో నేనెన్నాళ్లో బ్రదుకను. ఈనాల్గురోజులు నీవు నాకుఁగాచిపోసి తరువాత సత్తింటికిఁ బోవచ్చు' నన అత్తగారు సరేపొమ్మనెను. కోడలును తండ్రి యొద్దకు వచ్చెను. వచ్చి యాటునెల్లలై నది.

షా కొండపల్లి ముట్టడి మొదలువెట్టి రెండునెల్లలై నది. అంతలో వర్షాకాలము వచ్చెను. చూపు సముద్రముమీద

గుంపులు గుంపులై కూడినమేఘము లయిదేగింపుగాఁ దమ
 పొడకాన్పించరాసవి పాడిగేదెలు పొలాలనుండి తిరిగివచ్చి
 నట్లు మూగివచ్చి ఎన్నఁమూలు పడఁబోసెను. దేశమునకంతకు
 మహాసందమైనది. జనులసందరిఁ గసిమసంగిప్రాణములుతీసిన
 మహామారి నెనుకఁజేరినట్లు వానుష్యులను విరచుకొనితినెను
 దుష్టరాజు చనిపోయినట్లు జగమెల్లసంతోషించెను. మొదలు
 పెట్టి నాలునాల్గు వర్షము జేపనిగాఁగురిసెను. సంతృప్తి ముగా
 నశించిపోయిన సంతృప్తిరములు మరల మొదలు పెట్టెను.
 ఆసా! జీవముమొండిది. ఇట్టిమహాక్షామము వందయేండ్లు
 చెలరేగినను జగత్తు నిజముకాదుకాబోలు. ఎండి వగడులైన
 కప్పలలో వాన జీవము తెచ్చెనచగా వర్షామాహాత్మ్యమేమని
 చెప్పవలయును. నాల్గుచక్కులఁ గ్రమ్మినమేఘములు జనులకు
 నాపద్మంధుమ్రలనలెదోచెను. వర్షము కురిపించుటకుఁ గరువు
 నాడుచేసిన జనుల ప్రయత్నము లీతిగా శలించినవని జను
 లనుకొనసాగిరి. 'అమ్మా! యెంత చేసితిమి. కప్పలనూ రేగించి
 తిమి? యజ్ఞములు చేయించితిమి. ఆ ప్రయత్నము లన్నియు
 నీనాటికి శలించినవి. వర్ష రాజా! కురియుము కురి
 యుము. నీకు మా దొడ్డిలోఁ బూచిన బీరపూవులు
 కాళ్ళు లిచ్చెదముగా! రా! స్వామి! ఇన్నాళ్ళుగా తేని
 దయ మామీద నీకెల్ల కలిగినది. ఎన్నాళ్ళకు మా
 పొలాలలో నీరునిలిచినది. ఎన్నాళ్ళకు మా పొలా

లలోఁ బడ్డ నెఱియులు మానినని' అని జనులు పర్జన్యదేవుని స్తోతముచేయు మొదలు పెట్టిరి.

షా ముట్టడి మానివేయవలెనని తలంచెను. కానివగ్గుములు కురిసిన వెంటనే షాకు ధైర్యము సేపూరెను. రెండు మూఁడు నెలలలో మరలదేశమున ధాన్యలక్ష్మి తాండనించును. తన సైన్యములకింక నిబ్బందిలేదు.

షా యిరువదివేల యశ్వదళములతోఁ గొండపల్లిని ముట్టడించెను. రెండువందల గజములు పదివేల కాల్పులము కూడ నున్నది. కొండపల్లిగ్రామము కోటకు తూర్పుద్వారము వైపున నున్నది. అందుచేత గ్రామము జను లీసైన్యముల యొత్తిడి కాగలేక చాలమంది యూరువనలి లేచిపోయిరి. కాని కొందరు బీదవారు పోయినమాత్రమెక్కడ జీవించుమని యందే నిలిచిరి. వారికి సైనికుల దుర్మార్గపు నడపళ్ళచేత బ్రదుకు దుర్లభమైపోయెను. ఈ నడివడి షామఁ జాలమంది పోయి చెప్పిరి. షా యొకప్పుడు వానినిగోపించును. మరియొకప్పుడుదాసీనత తాల్చును. జను లేమిసేయుదురు. రాజుల దుర్మార్గమునకుఁ బ్రతిక్రియ భగవంతుడు సేయ వలయును గాని నిశ్చక్తులయిన పేదజనులేని సేయుదురు?

మొదటి రెండు నెలల ముట్టిడివలన షాకులాభములేక పోయెను. సైన్యములుతూర్పుద్వారము నొడ్డుకుఁబోవును. లోని సైనికుల మహాశౌర్యమువలన వెనకకుఁ దరుమబడును. ప్రతి

ప్రయత్నమునకు పా సైనికులు వందలు వందలు చచ్చుచున్నారు. పాకున్న రెండువందల గజములలోఁ గోటతల్పులను డీకొలిపింపఁ జాలునవి యేబదియున్నవి. అవి యంజనాచల సదృశములు. దిబ్బిత దంతావళములకు పహాధ్యాయులు అయిన నవి యన్నియుఁ గోటతల్పులమీదఁ బురికొల్పఁబడి తల్పుల బుడుపులచేత వానియందలి కత్తులచేతఁ గుంభపీఠములు పగిలిపోయి పోయిపోఁ జొచ్చెను. పా మరికొన్నాళ్ళకు గోట డక్కిణద్వారమున ముట్టడి సాగించెను. ఒకనాఁ డచటి గోటద్వారము భేదించెను. కాని గోటలోని భీమరాజు సైనికులు పా సైన్యములను నాయుకుకుత్రోవలో నానాకష్టములు పెట్టి యేనుగులనుచంపి గుఱ్ఱములను నరకి సైన్యముల చీకాకు పరచి పారఁ దోలిరి. ఆనాఁడు పాకు వేయి సైన్యము నట్లమె నది. భీమరా జాతలుపులను మరునాఁడు బాగు చేయించి యచట నుక్కుతునకల వంటివారిని కాపుంచెను.

ముట్టడి మొదలుపెట్ట నాల్గు నెలలైనది. పాకులాభము లేకపోయెను. మహమ్మదుపా యంత కంతకుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను. తన సేనానాయకులమీద నాగ్రహ పరవశుఁ డగుచుండెను. పా యింకఁ దాను గోట ముట్టడించ నల దనియుఁ గోటచుట్టు కాపువెట్టుకొని గోటలోని యూహారపదార్థములు తరిగి పోవువరకునుండి వెలువలినుండి యవిలోనికిఁ బోసీయకుండ చూచుచుండి గోటనట్లు లొంగదీయ వలయునని భావించెను.

లోపలి సైనికులలో సుమారు పేయిమంది మహమ్మదీయులున్నారు. వారిని చీలదీయవలయునని మహమ్మదుషా ప్రయత్నించెను. కాని వారందరు పూర్వపు ఖల్లాదారుతమ్ము పెట్టిన బాధలనుండి సంరక్షించిన భీమరాజు నడల కృతజ్ఞులై యతనిని వీడిపోలేదు. కోటలో రెండువేలమంది హిందూ సైనికులుకలరు. వీరుకాకకోమటులు బ్రాహ్మణులునున్నారు. భీమరాజు స్వవిజయము శత్రువరాజయము కోరి కోటలోనున్న దేవాలయమునందు బ్రాహ్మణులచేత నభిషేకములుపూజలు చేయించుచుండెను. బ్రాహ్మణసంతర్పణలు చేయించుచుండెను.

వర్షములు లోకమున కిచ్చినంత యానందము భీమరాజున కీయలేదు. వర్షములు కురియకున్న మహమ్మదుషా ముట్టడినాపి తనయూరికీబోవునని భీమరాజునకుఁ దెలియును. ఈవర్షములు కురియుటచేత షాకు తనసైన్యముల కెన్నాళ్ళ వరకైన నింకఁ గష్టములేకుండ నాహార పదార్థములు సమకూర్చవచ్చును. అదియుఁగాక యప్పుడే నాలుగు నెలలు కడచినవి. తనకోటలో నింక రెండునెలలకు మించి యాహార పదార్థములులేవు. బయటినుండి షా సైనికులు రానీయరు. మహమ్మదుషా యెన్ని నెలలయినను ముట్టడిమానఁడు. ఈసంగతులన్నియు భీమరాజు విచారించెను. కాని తన కోటలోఁ దినుబండ్లములింక నెన్ని రోజులవరకు వచ్చునో యెవరికిఁ దెలియనీయలేదు. కోటలో సంవత్సరగ్రాసమున్నదని పుకారు

పుట్టించెను. ఒక వేళ నంత కోటలొంగవలసి వచ్చినను రెండు నెలల తరువాతిమాటగదాయని భీమరా జూరకుండెను.

మహమ్మదుషా యుద్ధమునుమాని బయటనుండిపట్టయైననులోనికిఁ బోకుండ. గట్టుదిట్టములుచేసి తాను విశ్రాంతి తీసికొను చుండెను. యుద్ధప్రయత్నములు మానినంతనే షామనస్సు మరల భోగముల మీదికి మరలెను. తన బీగమును కుమారుఁడును దాసీలును రాజమహేంద్రవరమున నుండిరి. తానక్కడకుఁ బోయినచో తన సైనికుల కశస్థప్రబలునని షాకొండపల్లి వదిలిపోగా నిచ్చగించలేదు. కొండపల్లిలో భోగపదార్థము సమకూర్చుకొ నెంచెను.

కొండపల్లిలోని పేదవా రదివరకే షా సైనికుల దుష్టభావముల శల మనుభవించిరి. ఇంక షాగారి చావ్య శల మనుభవించ వలయును. మహమ్మదుషాకు వాని కామము నకుఁ దగిన మిత్రుఁడొకఁడుండెను. వాఁడు తృతీయా ప్రకృతి. స్త్రీవలె వేసము వేసికొనును. స్త్రీవలె మాటాడును. సిగ్గు పడును. వాడు కొండపల్లిలోనూరేగి వాని కంటికి నందముగా నున్న స్త్రీనెల్ల చూచి సుల్తానువకు వగ్తమానము చెప్పును. సుల్తాను సైనికులను బంపి యామెను తేప్పించును.

ఇట్టి సుల్తాను ప్రవర్తనచేతఁ గొండపల్లిలోఁ రక్ష లేక పోయెను. జనులు తమ భార్యల యీ వినాశము చూచి చూచి యేమియుఁ జేయలేక పోయిరి. కొంద రిది రహస్య

ముగా నుంచుకొనిరి. కూటికి గుడ్డకుఁ గలవా రిట్టి రహస్య
గోపనమునం దశక్తులయిరి. పేదల కది వీలులేకపోయెను.

రాధ హరశాస్త్రిని గూర్చి ధైర్యముగా నుండెను.
కాని హరశాస్త్రి యూరనున్న బాగుగా నుండెడిది కదా
యని యనుకొనెను. బైరాగిమూలిక తనయొద్ద నున్నంతవర
కట్టి యాపద తనకు రావనుకొనెను. అత్తవారింటికిఁబోదమా
యనుకొనెను. తండ్రికి వ్యాధి యెక్కువైనది. అతఁడు మంచ
ములోననే మలమూత్రనిసర్జనము చేయు స్థితిలో నున్నాఁడు.
అందుచే నామె కేమి చేయుటకును వీలు లేకపోయెను.

పనుమూడవ ప్రకరణము

షా మిత్రమైన తృతీయాశ్రయ కన్నాశనాఁడు రాధ మీదఁ బడెను. అమె యెఱ్ఱని మానిసి. సగలు లేక పోయినను తల మాయనీయక వలువ మాయనీయక పూచిన తం గేడువలె నుండును. నిరుపేనయై తిండి లేకపోయినను నిరంతరము పనిపాటలు చేయుటవలన నామె యెడలు గట్టిపడి యామెపై నెలకొన్న యశావసము స్ఫూర్తిమంతమై యుండెను. ఆమె యా యశావసాగమమున నిరాభరణసుందరియైన రతీదేవివలె నుండెను. నిరంతరవ్యాధి పీడితునకుఁ దనతండ్రి కామె యెంతచాకీరీ చేయు చున్నను తన పరిశుభ్రతలోఁ గొఱత రానీయను. ఆమెయందు గల యశావస ప్రాదుర్భావము దేశమున నాలుగేండ్లుగానున్న ట్లామమును గొంతవరకు మరుగు పరచినది. తిండిలేక యల్లాడుచున్న లోకమునకు లస కామము శ్రోవలసెంటఁ బోనిన్నాళ్లు వీలు లేకపోయెను. అదియుఁ గాక వల్లయం దంత దౌష్ట్యము పూర్వకాలమున నుండెడిదియుఁ గాదు.

ఒకనాఁడు ప్రౌఢున రాధ వాకిలి యూపుచుండగా బైరాగి వచ్చెను. వచ్చిరాధనుచూచి 'అమ్మా మూలిక సురక్షితముగా నున్నదా!' అనెను. రాధ నవ్వి చూచుకొని తెల తెల బోయెను. 'ఏ మమ్మా! లేనా' అనెను. రాధ 'అయ్యో

లేదనిచెప్పి 'దాదాజీ! ఎక్కడనోపోయెను. నాకుఁజెడ్డరోజులు వచ్చినట్లున్నవి.' అని యింటిలోనికిఁ బోయి తనపక్క దులిపి చూచి అచ్చటవెదకి యిచ్చటవెదకి తుదకు వేసారివచ్చి రాంబైరాగితో దొరకలేదని చెప్పెను. బైరాగి కొంతసేపు తలవంచి నిలుచుండెను. రాధను చేయి చూపింపుమని మరల నామెచేయి చూచెను. ఆ వక్ర రేఖ మునుపటికన్న స్పష్టముగాఁ గనంబడుచుండెను. బైరాగియామెనుచూచి "అమ్మా! నీకు రానున్నది యాపదయో సంపదయో తెలిసినది, మూలిక పోవుటయే దానికి గుర్తు" అనెను. రాధఁ జెప్పరానంత భయము వేసినది. బైరాగి యన్నమాటకు రాధ కర్ణము తెలిసినది. కాని యాతని చేతనే చెప్పించుటకు 'దాదా! ఏమిటి చెప్పుము. ఆపదయే రానున్నదా! ఏమి యాపద! మా నాయనకుజబ్బుగా నున్నది. నాలుగు రోజుల నుండి ఎగశ్వాస పుట్టినది. ఆతఁడు పోవునా! యేమి?' అనెను. బైరాగి 'తల్లీ! తండ్రు లందరికిఁ బోదురు. అందులో జబ్బుగా నున్న మీతండ్రియుఁ బోయినఁ బోవచ్చును. అది పెద్ద యాపద కాదు. ఆ యాపదకు నీచేతిలోని గీతకు నేమి సంబంధము.' అని యతఁడచ్చట నిల్చుండ లేక బిరిబిర నడచి పోయెను. రాధ యతనిని బిలచెను. అతఁడు మరల వచ్చెదనని వెడలిపోయెను.

ఆనాఁడు పగలెల్ల రాధ మూలికకై వెంతుచునేయుండెను. తాను కూర్చున్నచోట వెళ్ళినచోట చూచినచోటనే

పదిసార్లుచూడ మొదలుపెట్టెను. ఎన్నిసార్లు చూచినను కనంబడినది లేదు.

తండ్రి కానాడు బరువుగానుండెను. కడచిన నాల్గు నాళ్ల నుండియే చాల యెక్కువగానున్నది. నేడతనికి స్త్రోష్ణ మడ్డపడి మాటలాడ నీయలేదు. రెండునాళ్ళనుండి యాహార ములేదు. మాటిమాటికి బ్రాణము కడబట్టుచుండెను. రాధ యానాడు తిండిలేక పవలెల్ల తండ్రియొద్దనే కూర్చుండెను. వైద్యునికోసము రెండుసార్లు తలుపు దగ్గరగానుంచి పోయి వచ్చెను. ఊరివైద్యుఁ డూరిలోనలేడు.

రాధతండ్రియొద్దకుఁబోయి కూర్చుండును. మరలపోయి మూలిక కై వెదకును. మరలవచ్చి తండ్రిదగ్గర కూర్చుండును. పగలెల్ల నిటు కడచిపోయెను. ఆనాడు తనతండ్రి యీలోక మును వదిలిపెట్టునని యామెకుఁ దోచెను. చివరకుఁ బ్రోద్దు క్రుంకువేళ నామె మెతుకులు వండుకొని తినెను. తిని యంటు తోమి యచటికి వచ్చి కూరుచుండెను. తండ్రికి క్రిందిగుడ్డు మీదికి మీదిగుడ్డు క్రిందికినయ్యెను. స్త్రోష్ణము మిక్కుట మయ్యెను.

ఇంతలోఁ బ్రోద్దుక్రుంకెను. ప్రోద్దుక్రుంకినవెంటనే పక్షు లుకూయనైన లేదు. కొండపల్లిలో నప్పుడు పక్షులే లేవు. సైన్యముల పెద్ద రొదకు భయపడి పక్షులు కొండపల్లి వీడి పారిపోయి యాటు వెలలైనది. చీకట్లు తరుముకొని వచ్చెను. క్రమముగాఁ బ్రోద్దుపోయెను. ఆచీకటిలో రాధ చనిపోవు

చున్న తండ్రియొద్దఁగూర్చుండి తనజీవితమంతయు నాలోచించుకొని యెంత నిర్భాగ్యుని జీవినాయని యొక్క నిట్టూర్పు విడచెను.

తండ్రి మీదిగుడ్లువేసెను, రాధ దీపము దగ్గరకుఁ దీసికొనిపోయి తండ్రి వికారమైన మొగము చూచెను. కాలు చేతులు తాకి చూచెను. శీతలత క్రమ్మి యుగమువలె నుండెను. రాధ కాసమయమునఁ బట్టరాని దుఃఖమువచ్చెను తన తల్లి తన చిన్నతనముననే పోగాఁ దనకు నిరుగు పొరుగమ్మలచేతఁ బాలిప్పించి పెంచి పెద్దదానినిచేసెను. తనకొరకతఁడెన్ని కష్టములో పడెను. అతడిట్టి స్థితిలో నుండగాఁ దా నేమియుఁ జేయలేక చూచుచుండెను. తండ్రి కిట్లున్నదని యత్తగారిని భర్తను రమ్మని రాధ యా వెనుకటి రోజున నమరావతికిఁ గబురంపెను. వారు రాలేదు. రాధ ప్రాణము పోవుచున్న తండ్రి చెవిలో 'రామరామ'యనెను. మరలఁ జూడగాఁ దండ్రికి మరల స్మృతివచ్చి నట్లయ్యెను. అతఁడు రాధవంకఁ జూచుచుండెను. రాధ కొంచెము తెప్పిరి, దొడ్డిలో నెండవేసిన తన దుప్పటి తెచ్చుకొనుటకుఁబోయెను. ప్రక్కనున్న చెట్టుపైనున్న గుడ్లగూబ వికారధ్వని చేసెను. రాధ కొడలంతయు జలదరించెను. మరు నిమిషమందు రాధ నలుగురుబలవంతులైన పురుషులు చుట్టుముట్టిరి. ఆమె నోరదిమిరి ఆమెనుబలవంతముగా నెచ్చటికోఁ దీసికొనిపోయిరి.

దొడ్డికిఁ గాపులేదు, అందుచే జనులు లోనికి

రావీలయినది. రాధ యవ్వక స్థితిలోఁ గూడఁ దనపోవు చోఁబెద్దియో తెలిసికొనెను.

రాత్రి రెండుజాములైనది. తివాళీలుపరచి రత్నము దీపములుంచి దివ్యభవనమువలె నలంకరించఁ బడియున్న డేరాలో సుల్తాను పెద్ద రత్నకంబళముమీద నొరుగుడు బిళ్ళ నానుకొని హుక్కా త్రాగుచు దూరమున దీనాకృతియై శోకాధి దేవతవోలెఁ దలవంచుకొని నిలుచున్న రాధ వంకఁ జూచుచుండెను.

సుల్తానున కిరునది రెండేండ్లు. మహాబలశాలి. అతని యేక కంచుకమైన శరీరములోని బిగువంతయు వెల్లడి యగు చుండెను. అతని మొగములో మార్దవరేఖలే లేవు వదనము కఠినమై కర్కోటక ప్రకృతిని సూచించు చుండెను. అతఁడు కొంచెము నవ్వు చుండెను. ఆ నవ్వువాని మొగ మున కయోగ్యముగాఁ గనిపించు చుండెను. ఎదురుగా నిలు చున్న రాధ నిలువెల్ల వణకిపోవు చుండెను. కాని యామె బాల్యమునుండియుఁగట్టములే తెలిసినదియగుటచేత నామెకు స్మృతి పోలేదు.

సుల్తాను రాధను పలుకరించెను. నీ పేరేమని యడి గెను. రాధకుఁగొంచెము తురకము తెలియును. ఆకాలములో నందరకుఁ దెలియును. రాధ మాటాడలేదు.

సుల్తాను హుక్కామానివేసి రాధ పజ్జకుఁబోయి తన చేయి యామెమీద వేసెను. రాధకు వెంటనే భయ మెల్ల

నంతరించెను. అతనిచేతి నామె విదల్చినై చెను. మనుష్యులు దేవతా ప్రకృతులు రాక్షస ప్రకృతులు నని రెండు తెగలు. దేవతాప్రకృతులకు రసవిభేదము బాగుగాఁదెలియును. వారు శ్మశానమునందునవ్వరు. దేవాలయములయందు పరిహాసము లాడరు. స్త్రీలయందు శౌర్యము నెరపరు. రాక్షసప్రకృతులకు. రసము దాని భేదములు తెలియదు. వారికి భగవంతుని గూర్చి పతిహాసములాడు నేర్పుండును. దుఃఖించఁదగిన వేళల యందు వారికి నవ్వువచ్చును. అనునయముచేత సాధించఁదగిన స్త్రీ జనమును వారు క్రోధముచేత శిక్షించి లొంగఁదీయచూతురు. వారిది యేలోకమునుకాదు.

రాధ దేహములో నామె తల్లి నెత్తురు. ప్రసహించు చున్నది. ఆమె తల్లి పుంచికులమునందు పుట్టినది. గోపన్న కామె యన్యష్టమువలన లభించినది. ఆమె శ్రుతిస్మృతులు చదివి వేద వేదాంగముల మహర్థములు జీర్ణించిన యింటి పడుచు. ఆమె నెత్తుటిలో వైదిక ధర్మము సార మెత్తునకెత్తు న్నది. ఆ బాలిక రాధయందు, గనబడుచుండెను.

రాధ విదలించినంతమాత్రోధమూర్తియయ్యెను. ఆమె చేతి నతడు మహాకఠినముగాఁబూని విరచెను. రాధకుఁజాల బాధకల్గెను. కాని యామె యా బాధ నోర్చుకొనెను.

సుల్తానామె చేయివదలిపెట్టి యామెవంకఁదీక్షముగాఁ జూచెను. రాధ యిట్లన్నది—‘మనుషుఁడు తననాశనమునకుఁ మొట్టమొదట పరస్త్రీ పరధనకాంక్షలుచేయును. ఇట్టి పనులు

చేసినవారి కైశ్వర్యములు నాయురాయములు నిలువవు.' సుల్తాను మండిపడెను. ప్రక్కనున్న సేవకులను పిలచెను. వారామెను కొరడాలతోఁ గొట్టిరి. కొంతసేపాయెను. వారు శిక్షించి వెడలి పోయిరి.

తరువాత సుల్తాను మరలనామెను సమీపించెను. ఆమె పారిపోఁజూచెను. కాని లాభములేక పోయెను. రాధ తన ప్రాణము లప్పుడేల పోవనుకొనియెను. రాధయన్నది. "నా వంటి యువతిని కలయుటయు రాతిబొమ్మను కలయుటయు నొక్కటియే." సుల్తాను పకాలున నవ్వెను. అతని కన్నులు కల్లు త్రావుటచేత నెట్టనై నిప్పులు కురియుచుండెను. మరల నతఁడామెనుతాకెను. ఆమె విపరికొట్టెను. అతఁడామెను కౌగి లించుకొనెను. ఆమెయతని రక్తి కఱచెను. మరల సుల్తాను సేవకులు వచ్చిరి. సేవకులామె చేతులు కాళ్ళు కదలకుండఁ గట్టిరి. ఆరాత్రియే యామెతండ్రి యింటిదగ్గఱ చనిపోయెను.

ఆమరునాఁడు తెల్లవారినతరువాత నల్లపడిన కౌవ్యము వోలె నమంగళాకృతి, విర్జీవ, యగురాధ జనులెల్లఁ జూచుచుండగా మహమ్మదుషా శిబిరమునుండి దేహమునందలిగాయము లతోఁ గంట్లతోఁ, జనిగిన చీరతో, నవీతకంచుకయై, నడచి వచ్చెను.

— — —

పదునాలుగవ ప్రకరణము

రాధ తలవంచుకొని యట్లే తనయింటికిఁ బోయెను దారిలోఁ బ్రతిమనుచుఁడు తనవంకఁబరకాయించి చూచుచు న్నాడని యామెకుఁ దెలియును. రాధ కాళ్లయందు చేతుల యందు కట్టున్నచోట నొరసికొని నెత్తురు గారుచుండెను. ఆమె పెదవినుండి నెత్తురులు జారుచుండును. తల చింపిరిగా లాగబడెను. వక్షమునందు గట్లుండెను. శరీరమంతయుఁ జచ్చి పుండువలె బాధాకరముగానుండెను. ఇంటికిఁబోయెను. తండ్రి సమీపమునకేగెను. తండ్రి చనిపోయి యప్పటికి నైదారు గంటలు కావచ్చెను. చీమ లతనియొడలనెల్లఁ బ్రాకు చుండెను. రాధకు దుఃఖమురాలేదు. ఆమె తనతండ్రినితాక లేదు. దూరమున నుండియే యొకరెండు గడియ లా శవము వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను.

చివరకామె యింటిలోనుండి బయటకు వచ్చెను. ఎదురుగా హరశాస్త్రి నిలుచుండెను. రాధ నిలువునఁ గ్రుంగిపోయెను. రాధ యీ వికార స్వరూపముచూచి హరశాస్త్రి దిగ్రాభింతి పొందెను. హరశాస్త్రి యామెను తల్లీ! ఇదియేమి? ఈ యాకారమేమి' యని యడిగియామెను తాకఁబోయెను. ఆమె 'తండ్రి! నన్ను ముట్టరాకుము. నేను చండాలురాలను. నా బ్రాహ్మణ్యము పోయినది. ఆసంగతితరువాతఁజెప్పెదను.

గోపన్న గారు రాత్రి చనిపోయినారు. వారికి దహనసంస్కారములు చేయుటకు మీరు వేళకు వచ్చిరి. ముందు నాపని కానిండు.

హరశాస్త్రి కేమియు నర్థము కాలేదు. రాధ యతనికి యావద్వృంతాంతము సవిస్తరముగా లజ్జవిడిచి చెప్పెను. చివర కామె "నాయనా! నేను బ్రతికియుండియు లేనట్లే! నాకు సిగ్గుండును. ఇది యుచ్చరింప రానిది యిది యుచ్చరింపఁ దగినదియని యెందులకు. కనుక రాత్రి యారాక్షసుఁడు చేసిన సర్వము నీతోఁ జెప్పితిని. గోపన్న గారి శవము నేను తాకలేదు. నేను తాకినచో ప్రేతము మెలపడును కదా!" అనెను. హరశాస్త్రి దీర్ఘాలోచన చేయఁ దొడంగెను.

రాధ "నాయనా! ఆలోచన యెందులకు. ఇదినాజాతక ప్రభావము. నాచేతిలోని గీత ప్రభావము. నీకును రాంబై రాగికిని దీనియర్థ మిప్పుడు బాగుగాఁ దెలిసినదా?" అనిప్రశ్నించెను. హరశాస్త్రి తలయెత్తి యామెవంకఁ జూచెను.

రాధకుఁ గోపము వచ్చెను. 'మహమ్మదుషాను నేను చంపవలయును. నీవు నాకు సహాయము చేయవలయును. అది రహస్యము. నీ వతనితో నీసంగతి తెచ్చి పోట్లాడ రాదు. వానిని కుట్రచేఁ జంపవలయును.' హరశాస్త్రి రాధవంకను నిదానించి చూచి తల యాడించెను. తరువాత హరశాస్త్రి గోపన్న కగ్ని సంస్కారాదికములు చేసెను. హరశాస్త్రివచ్చెనని యూరంత గుబ్బిటిలి పోయెను. తరువాత పగుమూఁడు

రోజులు గడచెను. నిత్యకర్మ సవ్యముగాఁ జేసి హరశాస్త్రి గోపన్నకు ప్రేతత్వము వదలించెను. హరశాస్త్రి నచ్చినాఁ డనియు యాతఁడు రాధయింట నివసించుచుండెనని రాధను మహమ్మదుషా బలాత్కరించిన యారాత్రియే యామెతండ్రి మరణించెననియు హరశాస్త్రికి రాధ చుట్టమనియు మహమ్మదుషా కన్యాకన్యగాఁ దెలిసికొనెను. మనసులోఁ గొంచెము కలగుండుపడెను. కాని యతనిసుల్తానుతనములోని కలవరము నడంచు కొనెను.

ఊరిలోవారు రాధ కష్టము హరశాస్త్రి రాకయుఁ దెలిసికొని హరశాస్త్రి యింక నేమిచేయునా, యని యూహింప మొదలు వెట్టిరి. కాని పదుమూడు దినములు కడచిపోగాఁ గొంత శాంతి చేకూరెను.

ఈపదుమూడు రోజులలోఁ గోటలోఁ జాలమార్పులు కలిగెను. భీమరాజు కోటలోని యాహారపదార్థము లన్నియు నైపోవుట గుర్తించెను. సేనలోఁ బెద్దలనుబిలచి యాసంగతి చెప్పెను. వారు వీరు తలపట్లు పట్టుకొనిరి. ఇంక నాలుగు రోజులకు మాత్రము ఉన్న పదార్థము సరిపోవును. బయటి నుండి పదార్థములు తెప్పించుటకుఁ జేసిన సర్వప్రయత్నములు వ్యర్థ మయిపోయినవి. చివరకు సరదారు లందరు కోట సుల్తాను కధీనపరచుటకు నిశ్చయించిరి. సుల్తాను పరమదుర్మార్గుఁడు. కోటలోని వారి నందరిని నరకించును. భీమరాజును ఏనుఁగుచేతఁ ద్రొక్కించును. అందుచేత నొక యుపాయ

నూలోచించిరి. క్రివలు కే సంస్కారగ్రాహమున్నది నారస
 కొను చుండిరి. కాన మేనూ కోటను మీ కప్పించుట యా
 హారపదానములు చేకయుగాదు. మీరు కోటను లొంగవీయు
 పరచియు గాదు. ఓడగదాటి మీరు లొంగిపోయి సప్రస
 మేమీగాద్యము నేసిచేసికొనెను. కావున మిమ్ము మీ
 కిచ్చివేయు చున్నాము. అనికలగపంప నొసాచిరి. అల్లు
 నగో గోట యున్నది యుంచినది రసగా మహమ్మదీయ
 కోటనునది భ.రుషడియల్లు చేపట్టినది సమాధానము చెప్ప
 నూహించు. కోటలోని సైన్యమును కీనురాను వెనక
 ముగ్గురిన సైన్యమును సమీక్షించి మిమ్ము దండీకరించుచో
 దానికి గవాను కూడ క్షిరైన పో గోట ముగ్గురిన కధీన
 పరచునునీ యంద కోప్పకొనిరి ఈ రాయబారి మొకమహా
 వ్యయ పర్యవర్తకమున సుల్తానుచకు బంపించి సుల్తాను
 మొదల గ్రోధము సూచించెను. రాయబారిని పునమసు
 కొనెను. రాయబారి తన్ను చంపినచో సంధి చెడిపోవునన
 కదా కోట యొక నాను నెలలవఱకు సుల్తానున కధీనము
 కానియు నీ యాను నెలలలో లోనివానికి బయటనుండి
 యాహారపదార్థములు వచ్చినచో రాజచ్చననియు నీ గూర్తు
 నెలలలో సుల్తాను సైన్యములు కొండపల్లిలో వచ్చుచో నొత
 వ్యయముగూడో యూహించు కొనవచ్చు ననియు దెప్పగా
 సుల్తానిని యన్నియు నాలోచించి పగలు లన్నింటికీ నొప్పు
 కొని గవానును రాజను హేంబ్రవరము నుండి రమ్మని కబు

రంపెను. మూడవనాటి కాయలు వచ్చెను. గవాను సమక్షమున రాయబారి పరతు లన్నిటికి మహమ్మదుషా యొప్పుకొనెను. ఆమగునాడు కోట తలుపులు తెరువబడెను. ఆమగునాడే గోపన్న చచ్చి పదునాల్గవ రోజు.

మరునాడుదయమున షా నిశితేచి స్నానాగికములు చేసి తననెంట గవాన్ తక్కిన సరదారులు రా బారగాఁ దీసి యున్న కోటతలుపులు చొచ్చిదీనముఖుడై క్రోధహృదయుడై కోటలోనికిఁ బోయెను. కొటలోని సైనికులందరు బద్ధాంజలులయి యిగునైపుల నిలబడి యుండిరి. సుల్తానువెంట వందమంది సరదారులు నడచుచుండిరి. సుల్తాను సైనికులు పోయి యప్పుడే కోటయంతటఁ గలయ నడచిరి.

సుల్తానుకోటలోపలి ద్వారమునొడ్డుకురాఁగా నేయచ్చట భీమరాజు మోకారించి సలాముచేసి 'భూమియు నాకసమునకుఁ బ్రభునైన మహమ్మదుషా హసన్ గంగూసుల్తాను మహాప్రభూ ! నేను పెద్దరాజ్యము వాంఛింపలేదు. మీరొగజపతులో యీభూమి నేలుచుండఁగా మిమ్ము సేవింపఁ నలసినవాడ నేను. ఇప్పుడు గజపతులు తమ ప్రతాపము ముందు సూర్యునిముందు దివిటీలనలె నగుటచేసి నేను మిమ్మే సేవింతును.' అనెను. సుల్తాను కొంతశాంతించెను. మరల భీమరాజు. "మీరు సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునికిఁ బ్రతినిధులు. కావున మీకు నే నీకోట నిచ్చుచున్నాను. నే నిన్చుటకు నాకధికారము లేదు. ఈకోట యసలు మీకే చెందియున్నది.

కాని నే నీమధ్య కొంత యనినయము చేసితిని. మీరు క్షమింతుమని చేసిన వాగ్దానమును మీవంటి మహాప్రభు లతిక్రమింపరని నమ్మకముతో మీదయ నర్థించుచున్నాను' అని లేచెను.

సుల్తాను మొగమున కాద్రోలేఖలు సర్వజనులకు గోచరించుచుండెను. అతనిమనస్సులో వీరిన్నాళ్ళు కోట స్వాధీనము కానీయని శక్తి వీరి కెచ్చటనుండి వచ్చినదాయను నాలోచన జరుగుచుండెను. మహమ్మదుషా కాతన్యపురిష్టుకుఁ దుదిరోజులు వచ్చినవి ఆ కాతన్యముకొంచెము సడలియుండెను. కాని యా రిమ్మవదలి పోవుదినములలో నది విచిత్ర మైన పోకడలు పోవును. ఇప్పుడది యెట్టివిఁగీతపుఁ ద్రోవ త్రొక్కునో యతనికే తెలియలేదు. షా కోటలో నడుగు పెట్టినది మొదలింతవరకును నతని నోటినుండి యొకమాట యైనను రాలేదు. అతని మనస్సెంతవరకునునీకోట యిన్నాళ్ళు స్వాధీనము కానీయని వారిమీదఁ బగయెట్లు తీరునాయని యాలోచించుచుండెను. ఆ పగ తీర్చుకొనుటకు వీలులేనిషరతులను కల్పించి భీమరాజాదులు వాని కోపమును మరింత వృద్ధిచేసిరి. ఆ కోపము చివరకు మహమ్మదుషానే దహించు నట్లు కన్పడినది.

ఇప్పుడు షా మొగసాలయొద్ద నిలుచుండెను. భీమరాజం తకుముందే సుల్తానునకు నమస్కరించి లేచి సరదారులతోఁ బాటు నిలుచుండెను. సుల్తాను తలయెత్తి చూచెను. తనకు

పందగజముల దూరములోపున నొకదేవాలయమున్నది. అందు బ్రాహ్మణులు కూర్చుండి వేదములు చదువుచుండిరి. వారినిజూచినసుల్తాను భోని మహమ్మదీయ మతావేశము పెచ్చుపెరిగిపోయెను. ఇన్నా భృ కోట పట్టుపడక పోవుటకు గారణము హరి ప్రార్థనలని సుల్తానునకు దోచెను. అదియుఁ గాక షరతులలో వారినిఁ జంపరాదనిలేదు. అన్నివిధముల నా బ్రాహ్మణులమీద మహమ్మదుషా కోపముయొక్క- ఫల మగపడుటకు వీలేర్పడెను.

సుల్తానచ్చటికిఁ బరువెత్తెను. సరహారు లందఱాయన వెంటఁ బరువెత్తిరి. అతఁడచ్చటికిఁ జేరుటతోడనే కత్తిదూసి 'కాఫరులారా! నాకోటలోనుండి యావలికిబొండు. ఇచ్చట దుష్టదైవమును కొల్చుచున్నారా!', అని నిరాయుధులు నిశ్శక్తులునైన వారలను తన కత్తికి బలియిచ్చెను. అప్పుడట్లు నరుకఁబడిన బ్రాహ్మణులసంఖ్య యిరువది. సుల్తాను వెలగల దుస్తులన్నియు బ్రాహ్మణ రక్తముతోఁ దడిసిపోయెను. గవానచ్చట నిలుచుండి మాటాడలేదు.

భీమరాజునకు హిందూ సైనికులకుఁ గ్రోధము. భూనభోంతరములు పట్టనంతవచ్చెను. కోట సుల్తాను స్వాధీనము చేసినందులకు వాగిలోఁబ్రతివ్యక్తియుఁడన్నఁదాఁ దుచ్చుడని పించుకొనెను. ఈబ్రహ్మహత్యా పాతకము ప్రతిమనుజుఁడును తనదిగా భావించుకొనెను.

సుల్తాను తత్తణము యాదేవాలకుము పడఁగొట్టుకొని యాజ్ఞయిచ్చెను. ఆపనియిరువదివేల మహమ్మదీయ సైనికుల చేతఁ బదినిముసములలోఁ జేయఁబడెను. మిగిలిన గోడల మీద మసీదు మరి పదినిముసములలో లేపఁబడెను. సుల్తాను ఆమసీదులో నిలుచుండి నమాజుచేసెను. సుల్తాను కోటలోనికిఁ బ్రొద్దున బయలుదేరెను. నమాజు పూర్తియగుచురకుసరిగా రెండుజాములయ్యెను. సూర్యుఁడు మండిపోయెను. అంతవరకు సరచారులందఱు రక్తే నిలచియుండిరి.

భీమరాజు తనలో “నేనువీనిని పొడిచిచంపుదునా! చంచల నేమగును. తక్కినవారు నన్ను చంపుదురు చంపనిమ్ము నష్టమేమి? చీ! అట్లుకాదు. భగవంతునిలీల లతి విచిత్రములు. నేను వానితో జోక్యమేల కలిపించు కొనవలెను. ఎవని కర్మము వాడనుభవించును. వీచికంతసుఖమైన చావెందుకు అని యనుకొనెను.?” భీమరాజు వెనుక వెనుకకుఁ బోయి కోటనుండిదిగి యెచ్చటికొ సోయెను. వాని నెవ్వరు ననుసరించలేదు.

సుల్తానుని యీ పనిచూచియందరును చింతించిరి. మహమ్మదీయులుకూడ “బహునీసుల్తానులు బ్రాహ్మణులఁజంపరాదు. ఇది వారిపూర్వులుచేసిన ప్రతిజ్ఞ. ఇదియేదో గొప్ప యాపదకు దారితీయుచున్నది” అని తలంచి భయపడిరి. అచ్చటనున్న హిందువులందరును కోపముచేత దమయొడ్డు తమకుఁ దెలియక నిర్వచస్కులయిరి.

నమాజుచేసిన తరువాత సుల్తాను వెనుదిరిగితన సరదార్ల వంకఁజూచెను. అందులో మొదట నతనికిఁ గనఁబడినవాఁడు హరశాస్త్రి. నవాబునకు గల కోపమంతయు నిశ్శేషముగాఁ బ్రార్థనా సమయమునకే తగ్గిపోయెను. తాను ఘనకార్యముచేసితినన్న తృప్తి సుల్తానుమనస్సులో నిండియున్నది. కావునఁ దక్కినవారు తన యీ కార్యముచుగూర్చి యేమనుకొనుచుండిరాయన్న జ్ఞానమతనికి లేకపోయెను.

సుల్తాను హరశాస్త్రిని చూచినంతనే యాశ్చర్యము చూపి 'మీ రెప్పుడు వచ్చితి' రని యడిగెను. అంతలోనే సుల్తానునకు రాధసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. మొగము చిన్న పోయెను.

హరశాస్త్రి 'తమకు బ్రాహ్మణులను స్వయముగాఁ జంపుచున్నపుడే వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పెను. హరశాస్త్రి మొగములోఁ గదలిక లేదు. ఏ భావమును గోచరించలేదు. సుల్తానున కేమి సమాధానము చెప్పటకును తోచలేదు. హరశాస్త్రిమీఁదఁ గోప పడుటకును గారణము కన్పడ లేదు.

ఏదో యనవచ్చియింకొకటియనినట్లు సుల్తాను "మాకు మిమ్ము చూడవలెనని చాల రోజులనుండి యున్నది" అనెను. హరశాస్త్రి—“ఈసారి తమకొలుపువీడి యెచ్చటకునుపోను. నాకుఁ గాలిశని వదలిపోయినది.” అనెను. ఇంతలోహరశాస్త్రి చూపు గవానుసెఁబడెను. హరశాస్త్రి మరల సుల్తానుతో

“పభూ! గవానువంటి బుద్ధిమంతులు వృద్ధులు మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు మిమ్ము సన్మార్గమందు నడుపు వారుండగా సుల్తానులు మమ్మేలఁదలంచిరో తెలియలేదనెను. గవాను హర శాస్త్రి వంకఁజూచెను. హర శాస్త్రి మొగము శాంతమై యందే మియు నర్థము తెలియలేదు.

పదునే న వ ప్ర క ర ణ ము

రాధ తన పాతివ్రత్య పతనారంభసమయము నుండి భూశయ్య నంగీకరించెను. శూద్రశ్యమును స్వీకరించెను. కాని శూద్రగృహముల భుజించదు. బ్రాహ్మణులకు దూరముగాఁ బోవును. ఎవ్వరితోడను మాటాడదు.

రాధవార్త కొండపల్లి మ్రోగిపోయి యామ్రమోత యమరావతిలో వినఁబడెను. కొండపల్లివారికి రాధ దుర్దశలో జాలియు నశి క్తతయు దైవదౌర్మార్గ్యము గోచరించగాఁ బదికొంసుల దూరమున నున్న యమరావతి వారికి నామె యీ వార్తయందు పారిహాస్యము అబ్రాహ్మణ్యము నిర్దయ

నిరాదరణ గోచరించినవి. రాధ పట్టియైన రామన్నను వారు వీరైతిపోడువ నాతంభించిరి. అసలతఁడు మేధకుఁడు. తన భార్య కట్టి దుర్దశ తటస్థించినదని వినగానే యతఁడేడువ నాఁతంభించెను. అందులకందఱు నతనిని ఎగతాళిచేయ మొదలిడిరి. పాపమా పేదగుండెవాఁడు తాను చేసినది తప్పను కొనెను. మరియేమి చేయవలెనో యతనికిఁ దెలియలేదు. మఱునాఁడు రామన్న తల్లితో 'అమ్మా! నీకోడలిని తీసుకొని వత్తునా' యనెను. 'అయ్యో! చెడిపోయినదాని నెట్లు తెత్తువురా! నీమతి కాలిపోను' అని నిందించెను. దానితో రామన్న నోరతుకుకుని బోయెను.

గోపన్న పరలోకక్రియలకు రమ్మని హరశాస్త్రి రామన్నకు రామన్న తల్లికిఁ గబురంపెను. కాని వా రెవరును రా లేదు. అసలు బ్రాహ్మణులే రా లేదు. కొందరుమాత్రము రాధ దూరముగాఁ దినుచున్నదని యామెకు నీ కర్మకు సంబంధము లేదనియు వచ్చిరి. వచ్చిన వారిని దక్కినవారు పరిహసించిరి.

రాధకు సంఘములోఁ దనకు వచ్చిన మార్పు తెలియును. తన కింకఁ దన భర్తయింట నుండరా దనియుఁ దెలియును. కాని యొకసారి పోయి యత్తవారింటి స్థితి యెట్లున్నదో కనుగొనివచ్చుట తన విధి యనుకొన్నది.

తండ్రి చచ్చిన పదునాల్గవరోజున ననగా కొండపల్లి కోట మహమ్మదుషా కధీనమైన రోజున సుల్తా నిరువదిమంది బ్రాహ్మణులను కత్తితో నరికిన రోజున హరశాస్త్రి కోటకు

బోగాఁ దాను రాధ యత్తవారింటికిఁ బోయెను. ఆమెను దానిలో నిద్దురు ముగ్గురు నిలచి చూచిరి. రాధ వారిపంకజైన చూడక తన దారిని దానుబోయెను.

పసివాండ్రైన నొక రొక్కరి మనస్సు పరిపక్వవశకు వచ్చును. రాధ యట్టిది. ఆమెకు లోకము దాని చుట్టేష్టలు సర్వము తెలియును.

ఇందుఁ పన దేమితప్పు. తన్ను జనులల్లు నివ్వెఱ పోయి చూచుటయేల. ఈసంగతి రాధకుఁ గట్టము కలిగించెను.

అని శరత్కాల మగుటచేత కృష్ణానది యుబ్బుతగ్గెను ఒక పడవమీద రాధ యావలి యెడ్డనకుఁ జేరెను. పడవలో నున్న వా రామెను జూడ మొదలిడిరి. ఆమె యొక యెడ్డనఁ గూర్చుండి కృష్ణలోఁ జూచుచుండెను. పడవ యా యెడ్డన చేరువరకు రెండుజాము లయ్యెను. అనురావతి పోవువరకు మూడు జాములు తిగెను.

రాధ యత్తవారిల్లు గ్రామము నడిమిబజారున నుండుటచే రాధ తప్పవిపత్తి జనవమ్మగ్రమునుండి పోవలసి వచ్చెను. వయసులోని వాను వఱును దాటివవారు పడునే నేండ్ల యా పసిబాలపంకఁగాముకదృష్టులు పఱపి పశుప్రవర్తన నెరపిరి, ఆమెకు నఖిశిఖ పగ్యంతఁకు తోపాగ్ని ప్రశ్నరితెను.

ఈవ కత్తవా రింటికిఁ జేరెను. అత్తగారు వీధిలోననే యామెను చూచి వీధితలుపు చేసెను. రాధవెంట నలుగు

రైదుగురు పురుషులువచ్చి వీధియగుమీదఁ గూర్చుండిరి. ఇంతలో రామన్న యెచ్చటనుండియో వచ్చి రాధను చూచెను. ఆతని కేమపు వచ్చినది. ఇదివర కేచ్చినందులకే తన్నందరు వెక్కిరించుచున్నపు డిప్పు డేడ్చేనా తన్ను బ్రమక నీయరని యతడు దిగమింగి యామెవంకనుండి చూపుతొల గించి తల్లిని తలుపుచీయుమనెను. ఆమె 'ఆ మాదిగ దానిని వెళ్లఁగొట్టుము. ఏ బ్రాసిముండ! మన యింటికి వచ్చిన దెందు లకో' అని చెప్పరాని మాటలన్నియు నెనెను.

ఈలోపుగా నూరంతయు సచటి కొడ్డిగిలెను. రాధ యూరిలోని పెద్దవారిని జూచి 'అయ్యా! నాతండ్రి చని పోయెను. నాదశ యిట్లు పట్టినది. నన్ను మరల నాభర్త గ్రహించునా! నేను కృష్ణలోబడి చనిపోవలయునా' యనెను. నిరక్షరకుక్షులయ్యు సనాతనమతసాధస్తంభకల్పులయిన యా పెద్దలు పెదవి కదుప లేదు. చివరకు రాధ రామన్న నడి గెను. 'అయ్యా! ఆంధ్రస్త్రీలు బజారులో భర్తలతో మాటా డరు. కాని నాస్థితి యిట్లు పట్టినది. ఇందు నా తప్పేమియు లేదు. ఇందులో నీ నిలుచున్న పెద్దల కూతుండ్రను గాని భార్యలను గాని యా కరకుతురక యిట్లు చేసినేని వీరును నావలె నిట్లే 'నమోనమ' యనవలసి నదే గాని యేమియుఁ జేయలేరు. నాతండ్రి ధననంతుఁ డైనచో జాలమందివలె దాను గూడ నాయీతప్పు కప్పియుండును, కొండపల్లిలో నల్లెంతనందది చేయవేగు. ఈ జగములో చేజనాకి రక్ష వేగు.

ఇట్టి దుర్మార్గ ప్రపంచమును తిరస్కరించి నన్ను మీరు గ్రహింతురా! లేక నాకుఁ గృష్ణానది గతి చెప్పదురాయనెను.

రామన్న తనభార్య తెలివితేటలకు ముగ్ధుడైపోయెను. కాక కాక తనకుఁ బెండ్లి యయ్యెను. అందులో మహా సౌందర్యవతి వచ్చెను. తన యదృష్టము గొలది నామె పండితురాలు కూడ నయ్యెను. రామన్నకుఁ దనభార్య నేల వలయు ననియే యనిపించెను. కాని తల్లి తన్నుచంపి గోతిలో పెట్టును. ఊరందరు తన్ను వెలివేయుదురు. పౌరోహిత్యము చేసికొనుచు నలుగురిమీద నాధారపడిన తానంతపని యెట్లు చేయగలఁడు. రామన్న మాటఁడ లేదు. ఇంతలోఁ దలుపు సందులగుండ నిది యంతయు వినుచున్న యామెయత్తగారు 'తలుపు తటాలునఁ దెఱచి 'ఎంత గయ్యాళివే! నీవు చెడిపోయి నదిగాక యూరందరినిగూడఁజెడి పొమ్మందువా! సిగ్గులేక మాటాడవచ్చితివి. పో! పో!' అని యొక వందతిట్లతో కలిపి యీ మాటలనెను. రామన్న తలుపు తీసియుండుటచేత లోనఁబ్రవేశించి పోయి దాఁగుకొనెను. అందఱు నవ్విరి. అత్తగారు తలుపు తటాలున మరల వేసి గడియ బిగించి వెడలిపోయెను. రాధ దిగాలుబడి నిలుచుండెను.

అందులోఁ జెడ్డ తెవరిదారిని వారు బోయిరి. 'పైలా పచ్చీసు' మీదఁ గుట్టవాం డ్రామెవంకఁ జూచుచు నవ్వుచు విలాసచేష్టలు చేయ మొదలుపెట్టిరి. రాధ యట్లు గంటనిలచి

కన్నీళ్లతోఁ జివరకు వెనుదిరిగి వచ్చినదారిఁ బట్టెను. ఆమె వెంటఁబడి యువకులు చిన్నిచిన్నిగడ్డలురువ్వను-కులలు వేయను సాగిరి. అందులో నాఱునెలలు దాటని యాయుర్దాయము కలవాఁడొకఁడామెకొంగుఁ బట్టుకొని లాగెను. రాధవెనుదిరిగి యొకచూపు చూచెను. ఆచూపుతో నా యువకు లందరుఁ గృతయుగమైన మాడిపోయి యుందురు. కాని కలి హరిని రక్షించినది. రాధ మరల వెడలిపోయెను. ఆమెను తరువాత నెవరును వెన్నాడలేదు.

రాధ పడవ యొద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ జీకటిపడి ప్రొద్దు వోయినది. పడిప చివరిసారి ప్రయాణమయి పోవుచుండెను. అదృష్టవశమున రాధ యందుకొన్నది. రాతిరి రెండు బాము లకు పోయి రాధ తమయింటి యరుగుమీద నిద్రించెను.

ప దు నా టి వ ప్ర క ర ణ ము

హరశాస్త్రి కోటనుండి తిరిగి ప్రొద్దుదాటి వచ్చెను. సుల్తానును వాని దండును మరుగుపడిన వెంటనుండి యతని ముఖ మారజ్యమానమై పోయెను. అతని లోని క్రోధానలము మహావాయుధూతమై యెగురగొట్టబడినట్లు సహస్రముఖముల విజృంభించెను. ఇంటికిఁబోయెను. ఇంటియొద్ద రాధ లేదు. రాధ యేమైపోయినది బిడ్డ తన దుఃఖము భరింపలేక యే గోతిలో నైన దూక లేదుకద. హరశాస్త్రి హృదయము రాధ స్థితి తలంచినకొలది దుఃఖ మయమైపోయెను. ఆదుఃఖము నుండి మరలఁ గ్రమక్రమముగాఁ గ్రోధము ప్రజ్వరిల్లెను. ఆక్రోధముచేతఁ దనయొడలు నిజముగా మండుచున్నదేమోయని హరశాస్త్రి త న్నాపాద మస్తకము చూచుకొనెను. కునస్సే తప్ప మానిసి తగులబడుటలేదు. తానోర్వరాని యీక్రోధ మెవ్వరికిఁ దెలిసి పోవునోయని యాతఁడు దక్షిణాభి ముఖుడై కృష్ణానదియెక్కునకుఁ బోయెను. ఆక్రోధమంతయు నదిలో విసరిపార వేయవలె ననుకొనెను. సాధ్యముకా లేదు. అయ్యో! బ్రాహ్మణునకు శాంతము కావలయును. నాయాత్మ శాంత మార్గమును గాక క్రోధమార్గ మనుసరించుచున్నదియని విచారించును. మరల నతని విచార మతిక్రమించి యాతని మనస్సునో నగ్ని బహుధా చల గేగెను. ప్రొద్దుగ్రుంకువఱకు

కోపము తీసివేయుటకు హరశాస్త్రి చేసిన ప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. సూర్యుడస్తమించెను. అస్తమించిన సూర్యుడు మండేహులను రాక్షసులను చంపిన నెత్తురు తన యొడలెల్ల పులుముకొన్నది చాలదు కాబోలు కృష్ణానదీకీతల మండమరుత్ప్రచాలిత తరంగ పంథానమునెల్ల నా నెత్తురులు ప్రవహింపజేసెను. హరశాస్త్రి చూచెను. కాదుకాదు, నెత్తురు కాల్యలు కట్టవలె ననుకొనెను.

అంతలోఁ జీకట్లుపడెను. హరశాస్త్రి “చీ ! చీ ! సుల్తానున కేమిలెలియును. వాడు బసివాడు. గవాను వృద్ధుడు. దేశ దేశములఁ బోరెక్కినవాడు. విద్యలు నేర్చిన వాడు. రాజనీతిజ్ఞుడు. ఇనిచేయరాని కార్యమని చెప్పరాదా! బ్రాహ్మణ వధము మూఢులయిన మహమ్మదీయ మతావిష్టులకు మంచిగాఁ గనవచ్చునుగాక వృద్ధులై చక్కని మనఃపరిపాకము పొందిన గవాను వంటివారికిఁగూడ సంతయిష్టమా ! చీ ! చీ ! పాక్షలోకము. అయ్యో ! ఒకని మత మొకనికి నచ్చక పోవచ్చునుగాక. ఆ మతస్థులందరిని సరకుదురా ! వారికిమ్మాత్రము పెండ్లము బిడ్డలులేరా ! వారికాత్మలులేవా ! సుఖదుఃఖములు వారికిమ్మాత్రము సమానముకాదా ! ప్రత్యక్షమైన సుఖదుఃఖమును నిరాకరించి యేమో యూహానిర్మితమైన యీదైవము కొరకేల యంగలాత్తురో యీమూఢ మావపులు. ఓయీ ! గవాను ! నీవెంత పత్తురుషుడ వనుకొంటిని. జహానును చంపించువరకు నీకు నిద్రవట్టినదికాదు, రాణిచేత

జహానుమరణము కల్పించితివి. నీమరణ మెట్లు వ్రాసియున్నదో యెవరికిఁ దెలియును.” అని అనుకొనెను.

ఈ యూహలతోఁ జాల ప్రోద్బవోయినది. హరశాస్త్రి యేమయినను సరియే గవాను మహమ్మదుషాకు శిక్ష చేయ వలెనని నిశ్చయించుకొనెను. గవానునకు బ్రాహ్మణహత్యచే యుచువును ముభావము వహించి యూరకొన్నందులకు, మహమ్మదుషాకు రాధను వినాశనము చేసినందులకు, ఈ మహాకార్యమునకుఁ దనలోకజ్ఞత్వము కాక తానునేర్చిన శాస్త్రము లెంతవర కక్కరకువచ్చునో యూహించుకొన మొదలు పెట్టెను. తన జ్యోతిశ్శాస్త్రము శకునశాస్త్రము మరల మన స్సులో నేకరువుపెట్ట మొదలుపెట్టెను. ఆ కాశమున నక్షత్రములను బరిశీలించెను. అన్నియు రాజ్య విప్లవమున కనుకూలముగా నున్నవి. తాను గవానునకు షాకును నామ నక్షత్రములతో గోచారము కట్టెను. అనుకూలముగా నున్నది. దేశముయొక్కస్థితి లెక్కకట్టి చూచెను. తన యూహకు సరిపోయినది. దారివెంటఁ జెట్లమీందఁ బలుకు పక్షుల పలుకులు విచారించెను. ప్రతిపక్షియుఁ దనయూహల కనుగుణముగాఁ బలికెను. హరశాస్త్రి కంతకంతకుఁ గోపము పైపొంగు తగ్గిపోయి యాతని మనస్సులో నిలుకడగల జ్వాలగా నొప్పుచుండెను. హరశాస్త్రి యింటిదారి పట్టెను. రాత్రి రెండు జాములు దాటిపోయెను. హరశాస్త్రి యింటికివచ్చి ‘ఈ జీవితము శాంతముగా వెళ్ళిపోవుననుకొంటిని. కాని భగవంతుఁ

డలు సంకల్పించలేదు. నాకు నేబది రెండేళ్లు వచ్చినవి. ఈ న్నాటికి నన్ను దేవదేవుడు రాచకార్యములలోనికి దించుచు న్నాడు. ఈ కర్మబద్ధమైన లోకముతో నాకేటికీ? ఊరకుం దునా' యనుకొనుచు నరుగుమీదఁ బండుకొని నిద్రించు రాధనుచూచెను. రాధమేల్కొని హరశాస్త్రిని గుర్తుపట్టెను. 'తల్లీ పవలెల్ల నెచ్చటికిబోతి'వని హరశాస్త్రి పలుకరించెను. రాధ తా నమరావతికిఁబోవుటయు నచ్చటి వర్తమానమును నెఱింగించెను. హరశాస్త్రికి మరలఁ గ్రోధముచేల రేగెను. అమరావతికిఁబోయియు యూరు తగులబెట్టవలె ననిపించినది. కాని యీ దుస్థితికంతకు మూలకారకుఁడు సుల్తాను. వానికి దగినశిక్ష చేయవలయునని సంకల్పించుకొనెను. ఇద్దరు చెరి యొక యరుగుమీద నిద్రించిరి.

శరత్తుపోయి హేమంతము సమీపించినది. చలివేయు చున్నది. ఇంటిలోని కిడ్దరును పోలేదు. చిరిగిపోయినకొంగు రాధకాలుముడుచుకొనికప్పుకొన్నది. పైనున్న యుత్తరీయము సగము పక్కగా సగము దుప్పటిగా హరశాస్త్రి చేసెను.

తెల్లవారు నప్పటికిహరశాస్త్రిమొగిము శాంతముగా నుండెను, కోపమంతయు నొక్క యాగంధ రూపముపొంది యతని హృదయములో దాగియుండెను.

పూర్వము రాధ వండిపెట్టిగాఁ జాలనాళ్ళుతిన్న హర శాస్త్రి యింక తానే రాధకు వండిపెట్ట మొదలు పెట్టెను. రాధ యింటఁ బైపనులన్నియుఁ జేయును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నీవు

వండుము. నాకు వెలిబయము లేదు. నేను తిందును.' అని చెప్పెను. కాని రాధ 'నాయనా! వెలికోసముకాదు. నిజముగా నేను బ్రాహ్మణ్యములకు వెలియయితని. ఈ సంఘము పెట్టు వెలికి నేను వెరువను. ప్రారబ్ధముచేత నాకీ వెలి ప్రాప్తిం చినది. నేను దానికి వెరచుచున్నాను. నాకీ వెలినుండినిష్క్రమి కలిగించుము' అనెను. భీమునికోపము మాటిమాటికి ప్రజ్వలింపజేసిన ద్రాపదీవాక్యములవోలె రాధ ప్రతిపదము హరశాస్త్రికి శూలము నాటినటుండెను. ఆ ప్రతిపదము సుల్తాను చావుదగ్గఱకుఁ దెచ్చుచున్నట్లుండెను. భోజనమయిన వెంటనే హరశాస్త్రి తన ప్రయత్నమునుగూర్చి యాలోచన చేయ మొదలుపెట్టెను.

హరశాస్త్రి నీతినిగూర్చి యాలోచించెను. మూఁగుడు, సాహసుడు, అప్రీతుడు వీరివలన నీతి ఫలించ గలదని యూహచేసెను మూఁగుడు రహస్యము తెలిసికొనలేడు గాన వాడు నీతి ప్రయోగించువానికిఁగావలసినవాడు. వానియొద్ద నున్న రహస్యము పెట్టెలోదాచిననగవంటిది. రెండుసాహసుడు. ముందువెనుక లాలోచించక యేపనియైనను చేయువాడు వీడున్నచోఁ దలకొన్న పని వెంటనేచేయును. అనుకొన్న పని యైనతరువాత సర్వజనులు దిగ్భ్రాతులయి పోదురు. దానికిఁ బ్రతీకారముచేయ నూహించువాడగుదు.

మూఁగుడవపాడు వీతుడు. ఎవనిహృదయములోనికోర్కె యసంపూర్ణిగా నుండునో వానివలనఁగూడ నీతి ప్రయో

గించవచ్చును. వానికి వానికోర్కి సమకూడునని యాశపెట్టి నచో వాడును లొంగివచ్చును. వీరుచువ్వురు నీతి ప్రయోగమున కావశ్యకులు. అని హరశాస్త్రీ మనస్సులో నిశ్చయించెను. ఇంతవరకు లక్షణము కుదిరెను. లక్ష్యమునకై విచార్యంప మొదలుపెట్టెను.

మొట్టమొదట నప్రీతుఁ డెవఁడాయని విచారించెను. భీమరా జతని మనస్సులోనాటెను. సుల్తాను నమాజుచేయు వేళ భీమరాజు నెమ్మదిగాఁ దొలగిపోవుట హరశాస్త్రీ గుర్తించెను. అతనియం దప్రీతి గోచరించుచున్నది. అతఁడొకఁడు ముఖ్యుఁడు. అతని నెక్కడనో పట్టుకొన వచ్చును. ఇంకసాహ సుఁడు మూఁడునుఁ గావలయును. వారు సుల్తానుకొల్వులో నున్నవారు కావలయును. సుల్తాను కొల్వులోని వారితో నేనాటిదో వెనుకటి పరిచయము హరశాస్త్రీ కక్క-అకురాదు. కావున మరల సుల్తాను కొల్వునకు రాకపోకలు సాగించ వలయును.

ఆనాఁడే నేలువకప్పుకొని హరశాస్త్రీ సుల్తానుదర్శనము గవాను దర్శనముచేసెను. గవాను హరశాస్త్రీని పరిశీలించిపరి శీలించిచూచెను. హరశాస్త్రీ హృదయములోని యారంభ మంతకంతకు దృఢము కాఁజొచ్చెను. హరశాస్త్రీ నాఁడుమొదలు శకునశాస్త్రము సాముద్రకము జ్యోతిషము యధేచ్ఛగాఁ బ్రతిపైనికునకునుఁ జెప్ప మొదలుపెట్టెను. ఇట్లు నెల గడచెను. నెలనాళ్ళకే రాధ యాపద బ్రాహ్మణ వధము

సుల్తానుకొలుపులోఁ బ్రాతఃసంగతులై పోయెను. కానియవి
రెండును గ్రాహమునకు దక్షిణముననున్న గోపన్నయిండ్లలో
రెండు కంచుకాగడ్డలై వెలుగుచుండెను.

మహమ్మదుషాకు హరశాస్త్రియందు నమ్మకము కురి
సెను. షాకూడఁ దనకువచ్చిన రెండుస్వప్నములకు ఫలలిములు
చెప్పించుకొనెను. హరశాస్త్రి చెప్పిన ఫలములవలన షా
యుత్తర హిందూస్థానమంతయుఁ గెలుచును. వేలకొలది
బ్రాహ్మణులను వధచేయును. ఎంతమందినైన స్త్రీలను చెర
బట్టును. షా యీ ధలితములకుఁ జాలసంతోషించెను. సంతో
షించిన కొలఁది హరశాస్త్రిని దగ్గరకుఁ దీసెను. దగ్గరకుఁ
దీసినకొలఁది హరశాస్త్రియతనిఁ దనవశముచేసికొనఁజొచ్చెను.
హరశాస్త్రిమాటమీద సుల్తాను కావలసినచో గవానునైనఁ
జంపును. హరశాస్త్రి సుల్తాను నట్లుచేసెను.

ప గు నే డ వ ప్ర క ర ణ ము

మహమ్మదుషా తనచేతులతోఁ గాఢరులను జంపెను. గాననతఁడు ఘోషయును బిరుదును వహించుటకుఁ దగినవాఁడని యాబిరుదును గవాను మహమ్మదుషాకిచ్చెను. ఆనాఁటి నుండి మహమ్మదుషాఘోషగా సుల్తానుపిలువబడు చుండెను. దీనితో హరశాస్త్రీకి గవానుమీఁక నున్న కొంచెము అనుమానము పూర్తిగాఁ బోయెను. ఇదివరకు హరశాస్త్రీ యొక వేళ సుల్తానుచేసినదానికి గవాను ఏమిచేయ గలఁడని యనుకొనెను. ఆసంశయ మిప్పుడు నివృత్తి యయ్యెను. హరశాస్త్రీ నీతిఖడ్గము గవానున కభిముఖముగాఁ బోవుచుండెను.

కంచి పుణ్యక్షేత్రము కొండవల్లికి దగ్గరలో నున్నది. అది చెన్నఁగరమునకు నలుబదిరెండు మైళ్లలో నున్నది. ఈ క్షేత్రము దక్షిణాపథమున నొకమూల నుండుటచేత నేమహమ్మదీయుని యొక్కయుఁగన్న దానిమీదికిఁబోలేదు. ఆక్షేత్రములో మహాధనరాసు లున్నవనియు నా దేవుని యొడలెల్ల బంగారపుఁ దొడుగు లున్నవనియు జనులు చెప్పుకొన సాగిరి. ఆక్షేత్రమును దోచుకొన వలెనని సుల్తానునకు బుద్ధి వుట్టినది.

ఒకనాఁడు పాకుమరియొక కలవచ్చెను. అతఁడు కత్తి పుచ్చుకొని యరువదివందలమంది బ్రాహ్మణులను నరకీనట్లును

వారికడుపులలో నుండి వేలకువేలు ధనరాసులు బహిర్గతమై నట్లును దోచెను. హరశాస్త్రి నీకల కగమేమని యడిగెను. హరశాస్త్రి నుల్తాను కంచిక్షేత్రమునకుఁ బోయి యచటి బ్రాహ్మణులనుడంపి యాక్షేత్రమునందలి దేవాలయములలోని మహాధనరాసులు త్రవ్వితెచ్చుటయే దానిఫలమని చెప్పెను. నుల్తాను హరశాస్త్రితో 'మీకన్న మాకుమిత్రుఁడు నాప్రుఁడు లేడు. మీ చెప్పిన మాట ఖురానులోని మాట. దాని విషయమున మాకు సంశయములేదు' అనెను. హరశాస్త్రి నిజమేనా యనెను. నుల్తానునిజమేయని ప్రమాణము చేసెను. అట్లయినచో 'ప్రభువులకొక రహస్యము చెప్పెదను' అని యూరకుండెను. నుల్తా నూరకుంటిరేమి చెప్పుడనెను. హరశాస్త్రి 'నాకెందులకు? ప్రభువులు నమ్మరు సరిగదా కోపముకూడవచ్చు' ననెను. రాదు చెప్పమని నుల్తానడిగెను. 'మీరు కంచిగెలిచి వచ్చినతరువాతఁ జెప్పెద'నని హరశాస్త్రి చెప్పెను. కాదుకూడదని నుల్తానెంతబలవంత పెట్టినను 'మీరు కంచికి బయలుదేరిన నాడు చెప్పెద'ననెను. నుల్తాను కంచికిఁ బోవు ప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాష్ట్రమంతయు బీడరు సుల్తానులక్రింద నుండవలయును. బందరు విజయనగరపు రాజులక్రింద నున్నది. కావున సుల్తాను దానిని జయింపవలె నని హరశాస్త్రి మరునాఁడు సుల్తానుతోఁ జెప్పెను.

సుల్తాను హరశాస్త్రికిఁ దనయందుగల రాజభక్తి యెడల నున్న విశ్వాసము బహుశ మయ్యెను.

వెనుక సంభోజరాజును వెంటఁ గొనివచ్చి రాజమ హేంద్రవరము కొండపల్లియుగెలుపుమని భోధనచేసినదితఁడే. కంచికిఁ బొమ్మన్నది యితఁడే మరల బందరు గెలువమన్నది యితఁడే. సుల్తాను. కంచీదండయాత్రయు, బందరుదండయాత్ర యు నొక్కసారి యెట్లు సాగున నెను. హరశాస్త్రి యాసంగతి తనకు వదలు మనెను. సుల్తాను నాశ్చర్యపోయెను.

గవానునకు బిడ్డలు లేరు. అందుచేత సతఁడొకకుట్ట వానిని బెంచుకొనెను. అతనిపేరుయూసఫ్ ఆదిల్ ఖాన్. అతని కిరువదియేండ్లు. వాని యెడల గవానునకు మిక్కిలి ప్రేమ. హరశాస్త్రి యానాఁడు గవానును జూడబోయి యాచార ములు నెరపిన తరువాత నిట్లనెను. “సా హెబ్ జీ! సుల్తానునకు బందరు గెలువవలెనని యున్నది. ప్రభువు కంచిమీదికిఁ బోవుచుండెను. గాన బందరుమీదికిఁ బోవుట కెవ్వరు లేరని యాలోచించుచుండెను. నేను తమ కుమారుని పంపుడని చెప్పవలెననుకొన్నాను. కాని మీయనుమతి లేక యేమని చెప్పను. మీ యనుమతకై వచ్చినాను.”

గవానునియాత్మ సంతోషించెను. ‘చిత్తము! మీరు నాయందుఁ జాల ప్రేమకలవా’ రనెను. హరశాస్త్రి ‘యది నా ధర్మము’ అనెను. తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుదీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రిపై గల యశమానము తీరిపోయెను.

శ్రీ చేపన గ్రంథాలయం

చేపన గ్రంథాలయం

కంచి మీదికి సుల్తాను పోవునట్లును అందు మీదికి యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను వెళ్లునట్లును సేర్పాటు చేయఁబడినది. ఆదిల్ ఖాను వెంట గవానుకూడ రక్షాగ్రము చేరునట్లు నిర్ణయింప బడెను. సుల్తాను సేనతోనున్న మెరియలవంటి వారిని నాటువేల మందిని తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునట్లును, యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను ఆరువేల మందిని బందసనకుఁ దీసికొని పోవునట్లు నిర్ణయించెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి యుండఁజలయును.

కంచికిఁ బోవునాడు సుల్తాను పరశాస్త్రిని పిలిచి 'ఆరహస్య మేమి'యని యడిగెను. అంతరుముందే గవానును యూసఫ్ ఆదిల్ ఖానును బందసనకుఁ బోయిరి. హరశాస్త్రి యాసంగతి యెరిగినవాఁ డగుటచే నిట్లు చెప్పెను. "ప్రభూ మీయందు బద్ధాను రాగుండ నగుటచే నేను చెప్పుచున్న మాటలకు మీకుఁ కోపము వచ్చినచో నేను చేయునది లేదు. అయినను చెప్పుచున్నాను. మీ యన్నగారు చని పోవలయు మీరు సుల్తాను లగుదురని పూర్వమే నేను జోష్యము చెప్పితిని. అది తెలిసి జహాన్ మిమ్ముఁ జూడఁ దీసి మీ స్నేహము సంపాదించెను. ఆ స్నేహము గవానునకుఁ గట్టుకొనఁజెచ్చుచుండెను. అందుచేత రాణిగారి చెవిలో జహానును గురించి దుర్వార్తలు చెప్పి తమచేత నతనిని జంపించెను. నిజమైన మాటకు జహాను చేసిన తప్పేమో నాకుఁ జెప్పుడు" అని యడిగెను. సుల్తానూహించెను. జహాను చేసిన తప్పుఁ గలది గాఁ జూచెను.

హరశాస్త్రి మరల ననెను. “ప్రభూ! నిజమైన మాటకు జహాను మిమ్ముఁ బ్రేమించెను. మిమ్ము చేతులలో నెత్తి కొనిపెంచెను. మీకుఁగత్తిత్తిప్పుట స్వారిచేయుట ఖువాను చదువుట నేర్పినది జహాను గదా! మిమ్ము మహమ్మదీయ మతాభిమానులుగాఁ జేసినది జహాను. ఆతఁడు మిమ్మెంతగాఁ బ్రేమించెనో యాలోచించిన మీ కేఁ దెలియును.” సుల్తా నాలోచించి‘అవు నవును’అనెను. హరశాస్త్రి మరల మొదలు పెట్టెను, “నిజమునకు జహానునకు నాకు విరోధము. అది తమకును దెలియును. కాని యదార్థము చెప్పు చుంటినిగాన నతనియెడ నా విరోధమును నేను పాటించుట లేదు’ సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. “జహాను ప్రేమించినంత గవాను మిమ్ముఁ బ్రేమించె నా! పర్షియా దేశీయునకుఁ దన ధనమునందు నధికారము నందు నున్నంత చూపు దక్షిణదేశపు నవాబుమీద నుండునా! మీరు గొండపల్లి ముట్టడివేసి నప్పుడు మాకు సాయము వచ్చెనా! ఇప్పుడు మీరు కంచికే బోవుచుండఁ దన కొడుకు వెంటఁ బోయెను గాని మీవెంట వచ్చెనా! ఆలోచింపుడు.” సుల్తానున కాలోచన యెక్కు వయ్యెను.

హరశాస్త్రి “నాకొక విషయమున ననుమానముగా నున్నది. మీరుకూడ విచారింపుఁడు. ఏమంతయు సాయము లేకుండఁ గొండపల్లి కోట తిరుగఁ బడెనా! మీవనల రాజ్యముసంపాదించిన గజపతి మరల మీ మీదకు దండెత్తి

వచ్చేనా! శ్రీమరాజు నాయుడాయ మెంత? వానిశక్తి యెంత? వాని అణునెలలు కోట మీసాస్పర్శము కానీయకుండ నుంచునా! వాని పగతులేను? మీముం దతఁడు మోకొరించి నిలుచుండఁ గదా! మీ ముగ్ధులలో వాని కెచటో పరమ లేక బోయిన యెడల నతఁడు సుస్థియముగా మీముం దట్టునెలఁ బడి మామండ గలఁడు” అనెను. సుల్తానునకు హఠాత్పత్తి చెప్పినదంతయు నిజమనిపించెను.

సూరసాస్త్రి “నాకుఁ దోచినది చెప్పితిని. గవాను మహానుభావుఁడు. అతఁ డట్టివాఁడు కాదు. అయినను రాజు తన శ్రేయము విచారించు కొనుట ప్రధానము. రాజభక్తి కల వాఁడు తనకుఁ దోచిన సంగతులు మనవి చేసికొనుట తప్పు కాదుకదా!” సుల్తా నాలోచించుచుఁ గదిలి పోయెను.

కంచీకిఁ గొండఁల్లి నుండి పదిరోజుల ప్రయాణము. సుల్తాను పోయినకొలది కంచిదేవుని ధనముచందిలి యాశయు గవాను మీద కోపమును వెలరెగెను. అతని మనస్సు యశీ వేగమునఁ బ్రవహించుటచేత నతని దేహములోని నెత్తుకు కూడ నంత వేగముగానే ప్రవహించుచుండెను. అతనితో సైన్యములు నడువలేక పోయెను. చివరిరోజున నైజాముల్ ముల్కు డైరీయురు యూరిషఖానుడను నింకొక సేనానియుఁ దక్క వేరొకఁడాతనితో నడువలేక పోయెను.

కంచి దేవాలయమున దేవుని ధనము రక్షించుటకుఁ గొంతమంది సైనికు లుండిరి. వారిలోఁ గొందరు బయటకు

వచ్చిరి. సుల్తాను నలుబది మందితో మాత్రమే దేవాలయము
 నొడ్డు ముందు చేరెను. సైన్యమంతయు వెనుక వచ్చుచున్నది
 దేవాలయ రక్షక సైన్యములో నొక యాజ్ఞానుభాషకుడు తన
 గుఱ్ఱమును సుల్తాను మీదికి దూకించి యీటెతో సుల్తానును
 బొడువబోయెను. కాని యతఁడా దెబ్బ తప్పించుకొని వానిని
 కత్తితో నరికెను. హఠాఁడు చనిపోయిన నెంటనే యింకొకఁడు
 సుల్తానును జంపవచ్చెను. కాని వానిని గూఢ సుల్తాను నర
 కెను. తరువాత మరికొందఱు హిందువులు వచ్చిన వెనుక
 హిందువులందఱు దేవాలయము లోనికిఁ బోయి తలుపులు
 వేసి గోడలెక్కి మహమ్మదీయులపైఁ గత్తులు నీటెలురారు
 విసరఁ జొచ్చిరి. ఇంతలో సుల్తాను యొక్క యాజ్ఞువేల
 సైన్యము వచ్చెను. ముట్టడి ప్రారంభ మయ్యెను. చివరికా యప
 రిమిత సైన్యము దేవాలయపు గోడలు కుద్దలించి లోనికిఁ
 బ్రవేశించి యచ్చటికొలది సైన్యమును పూజారులను, బ్రాహ్మ
 ణులను ముక్కలు ముక్కలుగా నరకవైచిరి. దేవాలయములో
 భగవంతునికి జవాహిరీ లక్షయుండెను. కాని మహమ్మదీ
 యులు వెండిబంగారము రత్నములు తక్క వేరేమియు ముట్ట
 కొనలేదు.

తరువాత సుల్తాను కంచి కొల్లగొట్టెను. అంగడు
 లన్నియు దోచెను. ధనవంతుల యిండ్లు పడగొట్టెను. వారి
 స్త్రీలను చెరపట్టెను. కొన్ని యిండ్లు కాలెను. దుఃఖించుచు
 బ్రార్థించుచువచ్చిన వారిని జంపెను. కాని కోపము నూచిం

చిన వారిని చి తవధ చేసెను. ఈరీతి వధయు కొల్ల కొట్టు
టయు కంచిలో సుల్తాను వారమురోజులు చేసెను. ఆవారిము
రోజులలో నతనికి, బదికోట్ల రూపాయలు విలువగల బంగ
రము వెండియు ముఠికొన్ని కోట్ల వెలగల రత్నములును దొర
కెను.

—

ప దు నె ని మి ద న ప్ర క రణ ము

~~మహమ్మదుషా~~

మహమ్మదుషా కంచికిఁబోయిన వెంటనే హరశాస్త్రి
మూఘలను సాహసులను వెనుకఁజొచ్చె. వెనుక జహానును
చంపినవాఁడెనఁడని. వాకబుచేసి వానిని గనుగొని వానియొద్ద
కుఁబోయెను. హరశాస్త్రి తనయింటికి వచ్చెనని వాడుచాల
గౌరవము చేసెను.

హర——వెనుక జహానును చంపినది నీవేనటగా!

వాడు——చిత్తము..

హర——నిజముగా నట్టిపని చేయుట కెంత నాహస
ముండవలయును. స్ఫుల్తానును నీవలె ప్రేమించు వాఁడింకొ
కడుండునా!

ఈ మాటల కుబ్బిపోయి వాడు హరశాస్త్రిని చాల గౌరవించెను. తరువాత హరశాస్త్రి వానితో నదియునదియు మాటాడి వెడలిపోయెను. తరువాత నాలుగైదు రోజులవఱకు వాడెచ్చటఁ గనంబడిన నచ్చట వానిని హరశాస్త్రి గౌరవింప మొనలుపెట్టెను. వాడు దానికి వినముడై హరశాస్త్రి 'యేపనిచెప్పిన నది చేయుటకు సిద్ధముగానుండెను

ఒకనాడు హరశాస్త్రి వానితో "నీవు సుల్తానునకంగ రక్షకుఁడవుగదా! కంచికిఁ బోలేదే" మని యడిగెను. వాడు సుల్తాను రావలదనెననెను. హరశాస్త్రి సుల్తానున కిప్పుడట్టి యాపదవచ్చినచో నీవు జహానును చంపినట్టిప్పుడుకూడఁజంపుదువాయనెను. వాడందులకు సం దేహమాయనెను. హరశాస్త్రి 'నే నైనను చంపెదవా' యనెను. వాడు— "అంతమాట యెందులకు? తమరు సుల్తానునందు భక్తికలపారుగదా" అనెను. హరశాస్త్రి 'అది సరిలే. ఒకవేళ నేను సుల్తాను నెడల దుర్మార్గముగాఁ బ్రవర్తించుననుకొనుము. నీవు నన్ను సుల్తాను చంపుమనినఁ జంపుదువా' అనెను, వాడు 'చిత్తము. సుల్తానామాట యన్నచోఁ జేసి తీరవలయు' ననెను.

హర—'గవాను నైనను జంపెదవా' అనెను. వాడు దానికిని వల్లెయనెను. హరశాస్త్రి వానిని 'జ్ఞాపక ముంచు కొనుము. సుల్తానున కాపద రానున్నది. నీ కత్తి యానాటికి వెనుక పడరాదు' అనెను. వాడు దృఢశ్చయముతో హర శాస్త్రివంకఁ జూచెను,

హరశాస్త్రి యింక మూఘలవంకకుఁ దనకృష్టిప్రతిష్ఠెను. నాల్గురోజులలో సుల్తాను పరిచారకులలో నువ్వోగులలోఁ గది మంది మూఘలనేరెను. గవానునగరం బక్షచాత మున్న దనియునతఁడు పర్షియాదేశముఁ దగుటచే దక్షిణదేశపు మహమ్మదీయులకు నిరోధియనియు వారికి బోధించెను. వారిని వరకే యతనియెడలఁ గ్రోఘలు గనుక తొంగులో హరశాస్త్రి మార్గమునకు నచ్చిరి. హరశాస్త్రి తన నాకాచ్చు ర్యముచేత గవాను నెట్లన వదలించుకొనవలయునని వారి చేతనే యనిపించెను. కానివారు అని మాచేశఁగాదు. మోగు సహాయము చేసిపెట్టుడని యడిగిరి. హరశాస్త్రియు నండుకొన్నకొనెను.

గవానున కబిసీని నూదేశపు బానిస మొకఁడుంచెను. మంత్రి మొహారు వానియొద్ద నుండును. వాఁడు గవానునకు నమ్మకముకలపరిచారకుఁడుహరి శాస్త్రి వానియొద్దకుఁబోయెను. వాఁడు చాల గౌరవించి హరి శాస్త్రికిఁ దనచేయి చూపెను. హరశాస్త్రి వానికి వాఁడు స్వప్నమునందైనఁ గాంచరాని యైశ్వర్యము ప్రభుత్వము చెప్పెను. వాఁడు పెదవి విరిచి 'నాకివి యన్నియు నక్కటలేదు. నాప్రభువు గవాను గాగండ వలెను' అనియెను. హరశాస్త్రి 'అని నీలోనే యున్నది. గవాను మొహారును జాగ్రత్తగా వాడవలయును. అని యెఱికిని జూపకుము' అని చెప్పెను.

ఆహాయంతనమునఁ గుట్రదారులలో నొకఁడు వానిని తయింటికి విందుసకుఁ జిలిచి 'వానికిఁ బెగఁద్రావబో సెను. బానిసవాఁడు మత్తెక్కి పోయి యండివేని మతితో ముండెను ఈస్తిలో వాఁడుతన యింటికిఁబోవుచుండెను. వాని నెంటఁ గుట్రదారులలోని వాఁడును వచ్చుచుండెను. హరశాస్త్రి వాని నెంట గవాను నింటికిఁబోయి 'మొహరు జాగ్రతసుమా! ఎచ్చట దాచితివి' అనెను. వాఁడిదిగోసని మొహరు తెచ్చి తూలుచు హరశాస్త్రికిఁ జూపించెను. ప్రక్కనున్న కుట్ర దారు తెల్లకాగిత మొక టిదివరకే సిగ్గపరచినదానిమీద మొహరు గ్రుద్దుము. ఎట్లుండునో చూతము'అనెను. త్రావి యున్న బానిస 'పిచ్చివాఁడా! ఇంతమాత్రము తెలియదా' యని మొహరాకాగితముమీదగ్రుద్దెను. వాఁడుచాల బాగు న్నదని నటుపిటు చూచి చివరకు తన తలపాగలో నా కాగితము చూడకుండ గాచుకొనెను.

తరువాత హరశాస్త్రి భీమరాజుకొఱవ వెనకెను. అతఁడు ఖమరాపతిలో నున్నాఁడని తెలిసి తాను స్వయముగా నచ్చ టికిఁబోయి యతనితో మాటలాడెను. తనపన్నాగమంతయు వానికిఁ జెప్పెను. ఇందులో భీమరాజు ప్రాణములుపోవుటకు కూడ సిగ్గపడవలెననెను. భీమరాజు 'నా కనుకయెదుటనిరుచది మంది బ్రాహ్మణులను నరకేనవాఁడు నశించుమార్గమే యున్న నేనెట్టిపనియైనను జేయుదు' ననెను. హరశాస్త్రి భీమ

రాజులు కలసి కొండపల్లివచ్చిరి. భీమరాజును నిక రహస్యముగా నుంచబడెను.

కంచినుండి సుల్తాను సరిగాఁ నెలకుఁ దిరిగి వచ్చెను. బందరునుండి గవా నంతకు ముందు రెండు రోజులనాఁడు వచ్చెను. బందరును యూసఫ్ ఆనిల్ ఖాన్ గెలిచి యాపట్టణమును సుల్తాను రాజ్యములోఁ గలిపెను. సుల్తాను కొండపల్లి చేరిన వెంటనే హరశాస్త్రి యతని దర్శనము చేసెను. కంచిలో సుల్తానునకు దొరకినధనమింతయని హరశాస్త్రి సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తానాశ్చర్యపోయెను.

హరశాస్త్రి సుల్తానునకు జ్యోతిషము చెప్పెను. 'ప్రభువా! ఈనాటిరాత్రి నీకుఁ గల యొకటి వచ్చును. ఆ కల యిట్లుంటును. నీవు తెల్లని గుట్టముమీదఁ బోవుచుందువు. నీవెనుక నల్లని గుర్రముమీద దీర్ఘ కాయుఁడొకఁడు వచ్చుచుండెను. వాఁడు నీకు స్నేహితుఁడుగాఁగనంబడును. వాఁడు కొంతసేపటికి నిన్ను కత్తితోఁ బొదుచును. కాని నీ కాదెబ్బ తగులదు. ఈ కల ఫలిత మేమనగా నిన్ను రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయుటకు నీ సరదారులలో నెవఁడో ప్రయత్నము చేయునన్నమాట, కాని వాని ప్రయత్నము నిష్ఫలమగును. దానియర్థమిది. ఈరాత్రి నీ కట్టి కలయే వచ్చినచో నేను చెప్పినదంతయు జరుగును.' హరశాస్త్రి యీ కల మాట ప్రొద్దు క్రుంకకముందు సుల్తానుతోఁబడిసార్లు చెప్పెను. ఇట్లు జరుగును ఇట్లు జరుగును అని సుల్తాను మనస్సుమీదఁ

దన మాటలు హఠాశాస్త్రీ మాటిమాటికి ముద్రలు వేసెను. ఆ రాత్రి సుల్తాను తన కలమాటయే తలచుకొనుచు శయ్యకు జేరెను.

కంచిదేవునిది యెంతసామ్మ తేచ్చుకొన్నను తన సరదారులే తనయెడ ద్రోహము చేయుచున్నారని తలచుకొన్నపుడెల్ల సుల్తానునకా యుత్సాహము లేకపోయెను. తన మీదఁ గుట్రచేయు సరదా రెవ్వఁడు? వానిని సరకి కాకులకు గ్రద్దలకు వేయింతు ననుకొనెను. కాని కల రావలయు గదా! వచ్చినచో హఠాశాస్త్రీమాట నమ్మవచ్చును. అనుకొనుచు సుల్తాను నిద్రవోయెను. అతఁడారాత్రి చాల కలలు గాంచెను. అందులో నొకచోట హఠాశాస్త్రీ చెప్పిన సంగతియు జరిగెను.

సుల్తాను లేచినవెంటనే యతని కాస్వప్న మూహకు వచ్చెను. అతని కాశ్చర్య మయ్యెను. 'అరే! హఠాశాస్త్రీ చెప్పినట్లే యీ కల వచ్చెనుగదా? హఠాశాస్త్రీ యింతటి మహానుభావుఁడు గనుకనే మాతల్లి నన్నీతనితో స్నేహముగా నుండుమన్నది. నామీదఁ గుట్రలు పన్ను సర్దారెవఁడు? ఆహా! యీ బ్రాహ్మణుఁడు మహమ్మదీయుఁడైనచో నెంతబాగుండెడిది. బ్రాహ్మణుల కింత జ్ఞాన మెచ్చటిది.' అని యేవేవో తలఁచుచుండెను. ఇంతలో హఠాశాస్త్రీ వచ్చి కల వచ్చిన సంగతి సుల్తానువలన జెలిసికొని 'ప్రభూ! నే నూరికే బోవుచున్నాను. నాలుగైదురోజులవఱకు రావీలు

లేను. కుట్రదారులయెడ దయ తలంచరాదు. ఆ కుట్రదారు నేనని తెలిసినను సరే వెంటనే నన్నెక్షకు జంపనలయను సుడీ! అది రాజనీతి' అని చెప్పి సెలవు తీసికొని పోయెను.

జహానును చెంపిన యాత్మరాహునియొద్దకు బోయి వానితో మాటాడినట్లు మాటాడి సుల్తాను కల, దాని శలితము కుట్రదారును సంపుటకు సుల్తాను కృతనిశ్చయింపఁడగుటయు వానితోఁ జెప్పి సుల్తాను నాజ్జ వెంటనే నిర్వర్తించుటకు నీ యొక్కడవే తగుదునని వానిని హెచ్చరించెను. హర శాస్త్రీ యూను నదలి పోయెను. వెడలిపోయి రెండు రోజు లయ్యెను. ఆతడెచ్చటికిఁ బోయెనో తెలియదు.

కుట్రదారులు భీమరాజును చేతులు కట్టి సుల్తాను నెందుటకుఁ జెచ్చి యానాఁడు ఇట్లనిరి. “ప్రభూ! ఇతఁడు కొండవల్లికోటలో దానియుండిన గజపతుల సేవకుఁడు. కోట తమసశ మైనప్పటినుండి యొక్కడను గానరాక నేడు గవాను సాహెబుగారి యింటనుండి పోవుచుండగా మేము పట్టుకొంటిమి. ఇతని విషయమున మా కనుమానముగా నుండి తెచ్చితిమి.”

సుల్తాను భీమరాజును “నీ నెందుల కుంటివి? ఏమి చేయుచుంటివి” అని బెదరించెను. అతఁడు భయగ్రస్తుఁడు వలె నటించి చివరకు గవానుగజపతుల కుత్తర మిచ్చెననియు నది తీసికొనిపోవుచు వీరిచేతఁ బట్టుపడితినినియుఁ జెప్పెను.

సుల్తానాయుత్తరము చూపుచునెను. భీమరాజు తన యంగీ మడతలలోనుండి యొక యుత్తరము తీసి యిచ్చెను. సుల్తాను చదివెను. అందిట్లున్నది:-

శ్రీ శ్రీ గజపతులవారికి:-

“ఈ మహాన్ముగ్ధుషా చేయు క్రూరపుబనులుగ్రాహ్యు నధలు స్త్రీలను చెరిపట్టుటలతో నాకు వీనియెడల నసహ్యముకలిగినది. దక్షిణహిందూస్థానము చాల బ్రయత్నములేకుండనే మీరు జయింపనచ్చును. రాజమహేంద్రవరపు పెల్లలయందు శౌర్యముగల సేనానాయకుడెవ్వఁడును లేడు. ఆ భాగము మీగు దండెత్తి లోబఱచుకొనవచ్చును. ఇచ్చట వెక్కువమంది సేనానాయకులు సేనలు నావశమందుండుటచేత నేనును మిమ్ముచాలాబెద్దసేనతో వచ్చి కలిసికొందును. మన మిద్దఱము కలిసి యీ రాజ్యమును గెల్చిన తరువాత మనమిద్దఱము చెరిసగముగా నీరాజ్యమును పంచుకొనవచ్చును.” ఈ యుత్తరముక్రింద గవాను మొహరుండెను.

సుల్తాను నిలువెల్ల మండిపోయెను. అతఁడు తన యంతఃపురములోనుండెను. అది సభకాదు. వెంటనే గవానును బిల్చుకొని రమ్మనెను. గవానునకు సుల్తాను పిలుపు వెల్లెను.

అప్పుడు గవాను తన మిత్రులతోఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండెను. వారు సుల్తాను కోపమును గుఱును బసిపట్టిరి.

గవానును పోవలదని వారిచిరి. గవాను 'స్నేహితులారా ! అట్లుకాదు. నేను కొల్చిన బీడరుసుల్తానులలో నితఁడు నాల్గవ ఘోషు. నా యీగడ్డమువారి సేవలోనే తెల్లబడినది. భగవంతుఁడల్లు కోరినచో నీ గడ్డమువారి సేవలోనే నెత్తురు చేతనెట్ల పడనిండు" అని సుల్తానుకడకు తడచెను.

ఈలోపుగా సుల్తాను తన కలయు హరశాస్త్రి జ్యోత్యయు గవాను జహానును జంపించుటయు వీనినిగురించి యాలోచించుకొనుచుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను.

గవాను ద్వారమునొద్ద గనబడెను. సుల్తాను తరమును గవానుమీద విసరి యీ యుత్తర మెవరు వ్రాసినదని యడిగెను. గవాను దానినిజదివి "ప్రభూ ! ఈ మొహరు నాదే కాని యీ యుత్తరముమాత్రము నేను వ్రాయలేదు" అనెను. సుల్తాను "ఛీ ! రాజద్రోహీ ! ఇదిగో నిన్ను జంపుటకు ఉత్తరువు ఇచ్చితిని" అనెను

సుల్తాను ప్రక్కనున్న యంగరక్షకుఁడైన యశాత్తరా హుఁడు జహానును త్రుటిలోఁ జంపిన యోధుఁడు సింగమునలె గవానుమీదికి దుమికెను. గవాను తనమీదికి దుమికిన యశాత్తరాహునిఁ దనఖడ్గము దూసి దూరమున నిలువఁబెట్టి సుల్తానుతో నిట్లనెను. "సుల్తాన్ ! నామాట యొక్కటి వినుము. నావంటి ముసలివాఁడు చచ్చినచో భూమికి లోపము రాదు. కాని నేను చనిపోవుట నీరాజ్యముపోవుట. నీప్రతిష్ఠ పోవుట" యనెను. సుల్తాను 'ఛీ! ఛీ! యనెను.

గవాను తనచేతిలోఁ గత్తి పాటినైచి మక్కావైపు నకుఁ దిరిగి మోకరించి “దేవుఁడాక్కడే. ఆతని ప్రసక్త మహమ్మదు” అని ధ్యానించెను. జైత్తరానూని యెదురు లేని భయంకర ఖడ్గము గవాను కంఠమును మొండెము నుండి వేరుగాఁజేసెను. సుల్తాను రెండునిముసములాగిశపము వంక నిదానించి చూచి యగతఃపురముగోనికి భోయెను.

సుల్తానునకుఁ శ్రోధచూగ లేదు. గవాను తన సొమ్మంతయుఁ గాజేసి యుండెననియు నతనియొద్దనుండి మరలనాధన మంతయు రాబట్టుకొననలెననియు నహమ్మదాబాదునకుజను లను బంపెను. నాలుగైదు నాళ్లలో వారు తిరిగివచ్చిరి. దేశ మంతయు గవాను చావునకు గోలలేత్తుచుండెను. ఆ తిరిగి వచ్చిన యుద్ధోగులు సుల్తాను నెరుటికి వచ్చిరి.

సుల్తాను...గవాను నింజీతోని సొమ్మంతయుఁ దెచ్చిరా!

ఉద్యో—ప్రభూ! ఆతని యింటిలో సొమ్మేలేదు. స్వామీ! వారియిల్లంతయు వెదకితిమి. ఇంటిలో వంటఁజేసి కొనునవికూడ మట్టి పాత్ర లే. ఆతని ధనమంతయు దానము క్రిందనే యయిపోయినది. ఇంటఁ జల్లిగన్వయయిన లేదు.

సుల్తాను—ఆతని పుస్తక భాండాగారముఁ జూచితిరా! ఆతని ధనమంతయు నా భాండాగారమునకుఁ బెట్టెనట?

ఉద్యో—ప్రభూ! ఆతనిభాండాగారమంతయు బీడగు విశ్వ విద్యాలయమునకు దానముచేసెను. ఇక్క గ్రంథమైన నాతని యింటలేదు.

మహమ్మదుషాకు మార్గవపు రిమ్మ మొదలుపెట్టెను. అతఁడుద్యోగులను పంపించి తాను గవాను నింటికిఁబోయెను. అందెందుఁజూచినను గవానునియొక్క సద్గుణములను తెలుపు చిహ్నములే కన్పడెనుగాని యాతని దుర్గుణములకొక యాధారమును గన్పించలేదు. తానహమ్మదాబాదు పోయెను అచట గవానుని సౌధనుంతయుఁ బరిశీలించెను. గవానుని యశో మూర్తి స్తంభముగాఁగట్టిన పూర్ణిమనాటి వెన్నెలవలె ధగ ధగలాడిపోయెను. మహమ్మదుషా దుఃఖముతోఁగొండపల్లికిఁ దిరిగివచ్చెను.

మహమ్మదుషా కూలిపోయెను. గవానుని యేస్కృతి కలిగినను స్త్రీ వలె నేడువ మొదలుపెట్టెను. గవానుని శత్రువులు గవానుని చంపుటకుఁ జేసిన యీద్రోహము చివరకాతనికిఁ దెలిసెను. భీమరాజును దెచ్చిన యుద్యోగుల నందఱను బిలిపించెను. వారిని విమర్శించి యడిగెను. వారు చివరకు యదార్థము చెప్పివారిని ఊమింపవేడుకొనిరి. నుల్తాను దుఃఖాతి శయముచేత వారినిఊమించెను. అతనిలోనున్న పూర్వపుఁ గౌశల్యము కూరత్వము పోయెను. హరశాస్త్రీ గవాను మీది కుట్రలోఁ బ్రధానుఁడని సుల్తానునకుఁ దెలిసెను. హరశాస్త్రీని తీసికొని రండని భటులతోఁ జెప్పెను.

హరశాస్త్రి మాకు బ్రధానముగాఁగుటచేసినది తా
నని తెలిసినదని యెరిగిన మరునాఁడు తల విరియఁబోసికొని,
యుత్తరీయములేకుండ, మొగమున నెల్లెడఁ గుంకుమ పూసి
కొనియొక కొకిబికి కఱ్ఱపుచ్చుకొని మహమ్మదుషా దర్శన
మునకై కొండపల్లి కొండయెక్కి కోటలోనున్న సుల్తానుద గ్గ
ఱకుఁ బరువెత్తుచు వెళ్ళెను. దారిలో నాతనిని చూచినవా
రెల్లరు హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చియెత్తిన దనుకొనిరి. సుల్తాను
కోటలో రాజభవనమున నొక యాసనముపై నాసీనుడై
యుండెను. హరశాస్త్రి సుల్తానుముండు సాష్టాంగ పడెను.
హరశాస్త్రి యట్లన్నడును చేయఁడు. సుల్తానునకు దుఃఖాతి
లేకము లేనియెడల హరశాస్త్రినిఁ జంపించెడి వాఁడే. కాని
మహమ్మదుషా పూర్వము వానివలె లేడు. హరశాస్త్రికిఁ
బిచ్చి యెత్తినదని సుల్తానునకుఁ నెను.

హరశాస్త్రి లేచి నిలఁబడి కొన్ని పిచ్చిచేష్టలు
సేయుచు “సుల్తాన్! నేను బ్రాహ్మణుడను. కాఫరును. నీవు
నన్నుఁ జంపించినచోనాకు బాధలేదు. నాలోఁ బ్రాణము లేదు.
అది పోను పోదు. నాకు మహమ్మదీయమత మిప్పించుము.
అప్పుడు నన్నుఁ జంపుము నన్ను బాధపెట్టును. అప్పుడు నాకుఁ
ప్రాణము వచ్చును. నాప్రాణమును నప్పుడు పోవును” అని

పకాలున నవ్వెను. సుల్తాను మనస్సుతో హావ్యగ్రతఁదాల్చెను. హరశాస్త్రీ మాట లానివి కత్తిపెట్టి పొడిచినట్లుగా నుండెను.

హరశాస్త్రీ మరల నిట్లు ప్రారంభించెను. “సుల్తాన్ ! నేను సుల్తానును నాభార్య నెవఁడు కన్నెత్తచూడరాను. పంచ భూతములలో గలియు నగ్నియు నీకును గూడ నాభార్యను తాకరావు. వానికిఁ గూడ లింగత్వమున్నదేమో ! సూర్యుని కిరణములు నాభార్యను తాకరావు వానికి హానభావములు తెలియునేమో ! నానీగము కోట గోడలలో వేసకు వేలు బట్టుల మధ్య సుశక్తితఁదై యంతః పురమునఁ దూగు టుయ్యాల లూగుచుండును. నేను బలహీనులై సైన్యములు లేని వారి భార్యలను నాసైన్యములు పంపి తెచ్చుతును. నేను సుల్తానును గదా ! నారు నన్ను వరింప వలయును. పరింపక పోయినచోఁ గొని డాలతోఁ గొట్టించెదను. కాలు సేతులు కట్టి వారి పాతివ్రత్యము భంగము చేసెదను. నేను సుల్తానును గదా ! నన్నుఁ గాదనువాడెవ్వఁడు. ఎవఁడైననున్నచో వాని నురి తీయింతును.” అని చంకలు కొట్టు కొనెను.

సుల్తానునకుఁ గోపము వచ్చెను. కాని యా గోపము నెలికి రాలెదు. సుల్తా నూహింప మొదలుపెట్టెను. హర శాస్త్రీ మరల నిట్లనెను. “సుల్తాన్ ! నాకుఁ గొంచెము మతి భ్రమణ కలిగి నట్లున్నది. దానికి నీవే కారణము. రాధ నాకూతురు. దానిని చెరచితివి. దానికి అప్పుడు నేనూర లేను.

దానిని దానిభర్త నిరాకరించెను. అదిపోయి కృష్ణలోఁ బడి చనిపోయినది. ఈసాప మెవరిది. నీది కాదా” సమాధానము చెప్పి మన్నట్లు హఠశాస్త్రీ సుల్తానువంకఁ జూచెను. సుల్తాను తల వంచుకొనెను.

హఠశాస్త్రీ మరల ననెను. “నా పూర్వుఁడు గంగూ బ్రాహ్మణుఁడు మీ పూర్వుఁడైన యల్లాఉద్దీన్ హొసన్ షాహో మైత్రి చేసి కొన్ని నిబంధన లేర్పఱచుకొనెను. దానితోమీ వంశమువారు బ్రాహ్మణులను జ సాదు. నీవు నాతో నా నిబంధన చేసికొంటిని. కాని నా కనులయెదుట నిరుపదిమంది బ్రాహ్మణుల నీ కోటకు బలి నెట్టితివి నా కానాఁడే పిచ్చి యెక్క వలసినది. కాని నీయందు నాకు గల యభిమానము చేత నా పిచ్చి యిన్నాశ్చవఱకు నాగినది. ఇప్పుడా పిచ్చి తల సూపినది.” సుల్తాను హఠశాస్త్రీవంకఁ జూచెను.

హఠ—“బ్రాహ్మణులు మనుష్యులు కారా! వారికి సుఖదుఃఖములు లేవా! వారిలో నాత్మ యుండదా! మహా మృదీయులకే యాత్మ కలదా! నవాబుల భార్యలుకాని స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్య మక్కరలేదా! వారి కభిమానము లేదా! వారు పశువులా!” సుల్తాను తల వంచుకొనెను.

హఠ—“గవానుని చంపుటకుఁ గుట్ర చేసినవారిలోఁ బ్రధానుఁడను నేనని నీయూహ. అది నిజమే. నీవు కుట్ర వాఁడవు. గవాను పండితుఁడు. అతని పాండిత్యకీర్తి దిక్కుల నిండినది. అతని దాతృత్వముచేత జనుల వాక్కులు పూచినవి. అతని మేధాశక్తిచేత బహ్మనీసామ్రాజ్యము ఫలించినది.

వయోన్యద్ధుడు అట్టివానికి బ్రాహ్మణవధ సంతోషమియ్య
వలయునా! నీవు తెలియక చేయుచున్న పని యతడు కా
దనరాదా! దయయు సత్యములేని పాండిత్య మెందులకు?
గవానునునీవుచంపించకపోయినచోఁజావఁడా! చిరస్థాయియా!
నేను చావనా! నీవిప్పుడు నన్నుఁజంపించినచోఁ జచ్చిపోదును.
కాదా! యేరోగమో వచ్చి మరికొన్నాళ్లకుఁ జత్తును.
నీ తండ్రి తాతలు చావలేదా! నీవుమాత్రము చావవా!
చావు జనుల కందఱకున్నది., ఒకరికి రోగమువలె నొకరికి
రాజు శిక్షవలె వచ్చును. తన యధికారములో లేని మృత్యు
వును తన యధికారమందున్నదనుకొని ప్రకృతిని దూషించు
టలో రాజు మూర్ఖుడు కదా!” సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను.

హర—“సుల్తాన్ ! నన్నుఁ జంపింపవేమి? నీవు
నన్నుఁ జంపుదు ననియే వచ్చితివి. నా కెవ రున్నారు? మా
తల్లి చనిపోయినది. నా భార్య యిరువదియేండ్లకిందనే చని
పోయినది. నా పెంపుడుకూతును నీవు చంపితివి. నన్నుఁ
గూడఁ జంపుము. నీవు చంపకున్న నేను బ్రతుకునది లేదు.
నేనును నా కూతురు పడిన కృష్ణానదిలో పడెదను. కనుకనీవే
యా పుణ్యము కట్టుకొనుము” సుల్తాను మాటాడలేదు.
ఆతని తల తిరుగఁజొచ్చెను.

హర—‘నా యూహప్రకారము మీ వంశము మా
వంశము నొక్కటిగా ముడిపెట్టుకొన్నవి. నాతో నా వంశ
మంతరించును. నీతో మీ రాజ్య మంతరించును. ఇది నా

శాపము. మా పూర్వదైన గంగూబ్రాహ్మణుడు రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించి చెప్పెను.'

సుల్తానున కొడలుఁ దేల్చి ప్రాకినట్లయ్యెను.

హర—'ఓయి పిచ్చిసుల్తానా ! నీ కింకను పిచ్చియైత నందులకు నా కాశ్చర్యముగా నున్నది. గవానువంటి మహాను భావునిఁ జంపిన నీకుఁ బిచ్చి యెత్తివలయును. నీకుఁ బిచ్చి యెత్తినట్లును నాకు కలవచ్చినది. ఈ కలలో నేదో చిత్ర మున్నది.' సుల్తానునకు మనస్సులో నే భావమును నిలుచుట లేదు.

హర—'గవాను రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించెను. న న్నన్యాయము చేసితివనెను. నేను నీవు మహాపండితుఁ డవై యజ్ఞానియైన మహమ్మదీయునివలె నటించితివి. అందుచే నీయెడల నేను చేసినది తప్పుకాదంటిని. అతఁడు మారు మాటాడ లేకపోయెను. చివరకు ఈ తప్పంతయు మహమ్మదు షాది. అతనికిఁ బిచ్చియెక్కినది. నేను వానికి నిజముగాఁ బిచ్చి పట్టించెదను' అనెను.

సుల్తానునకుఁ దనకుఁ బిచ్చి యెక్కుచున్నట్లనిపించెను.

హర—'సుల్తాన్ ! ఒక వేళ నీకుఁబిచ్చియెక్కిదా! ప్రయ త్నముచేసి పిచ్చియెక్కించుకొనుము. అప్పుడు గవాను నెడల నీవు చేసినద్రోహమునకు సరియైనశిక్ష కలిగినట్లగును. ఎవరి తప్పునకు వారు శిక్ష యనుభవింపవలయును. గవాను చేసిన తప్పునకు గవానునుభవించెను. అంతటిమహాత్ముడైన గవాను

నకే శిక్ష తప్పనియెడల నీకును నాకునుదప్పునా ! నాకు శిక్ష రానేవచ్చినది. ఇదిగో నా కున్నాదమెక్కినది. ఇంతటితో నాకీ శిక్షచాలకు. నేటిరాత్రి కృష్ణానదిలోఁబడి చచ్చెదను. అదికాక నీవు చంపెదవా ! చంపుము. ఇదిగో ! నీ యెగుట నున్నాను. గవానును చంపినది నేను కన్ను నీవు చంపుదువా ! కృష్ణలోఁబడి చావుమందువా ?' మహమ్మదుషా మాటాడ లేదు.

హర—‘సరే ! నీవు చంపకపోయినచోఁ గృష్ణలోఁబడి చచ్చెదను. కాని నీపాపమునకు నీకును శిక్షతప్పదు. కొందరికిశిక్ష చచ్చినతరువాత. మరికొందఱకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకుఁబిచ్చియిక్కును. అదిగోయెక్కుచున్నది. నేటిరాత్రికి నీవు కృష్ణయొడ్డున నిసుకఁమీదికి రా ! అక్కడ నేను కృష్ణలోఁబడి మరణించుచుండగాఁ జూచెదవు కాక ! నేను వెళ్ళుచున్నాను.’

హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను. పోయినంత సేపు వికారపుఁ జేష్టలు చేయుచునే యుండెను. హరశాస్త్రి వెడలినంతనే మహమ్మదుషా తనగడ్డము పీకుకొనెను. తనదుస్తులన్నియుఁ దీసివేసెను. అతని కన్నులవెంట నీరు కారఁజొచ్చెను. అతఁడేడ్వఁదొడంగెను. అతఁడుకోటయంతయుఁ దిరుగఁ జొచ్చెను. దగ్గఱకు వచ్చినవానినెల్లఁ గత్తితోఁ జంపబోవును. అందుచే నెవరును సుల్తానునొద్దకుఁ బోవసాహసింపలేదు.

కొటలో గండరగోళ మెక్కువయ్యెను. రాణివాసము

నుఃఖింపజొచ్చెను. సెనికులు నిగులుపడిరి. ముత్రులు సేనా నాయకులు దొట్టుపడిరి. గవానును చంపినందుకు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను చాలమందిని సేనానాయకులను చీలదీసి పెద్ద సైన్యమును తనవెంటఁ దీసికొనిపోయి కొండపల్లికి దూరాన విడిసెను. అతఁడుతిగుగబడునో హేమిచేయునో తెలియరాదు.

మహమ్మదుషాకుఁ గొండపల్లికోటయన్న వసహ్యమై పోయెను. అహమ్మదాబాదునకానాఁడే ముఁదేరవలయునని యాజ్ఞయిచ్చి షా మరెలఁ జాను కోటయంతయుఁ దిరుగ జొచ్చెను. పొద్దుకుంకునలకు షా తన సేనలతో నంతఃపుర ముతోఁగొండపల్లి కోటవదలి కృష్ణమొద్దుకుఁబోయివిడిసెను. గురునాఁడుఅహమ్మదాబాదునకుఁ బోవలయుననిషాయూహ.

మహమ్మదుషాకుఁ దన సేనానాయకులుచీలిపోవుటకు యమయ్యెను. షావారికి దన్నుఁగలసికొమ్మని కబురంపెను. 'నిన్ను నమ్మరాదు. గవాను నగటివానినే చంపించితివి. మమ్ము బ్రతుకనీవు మేమురా'మనరి. షా యున్మాదము వీన్పడ్డిగాంచెను.

అనాఁడు వ్రొద్దుకుంకెను. చీకట్లుక్రమ్మకొని పచ్చెను. షా యెవ్వరు చూడకుండ తన గుడారము వదలి కృష్ణయిసు కమీద శిబిరమునకు దూరముగాఁబోయి పిచ్చివానివలెఁ దిరుగజొచ్చెను.

ఇ రు వ ట య వ ప్ర క ర ణ ము

~~మహమ్మదుషా~~

మహమ్మదుషాకృష్ణనీటివెంటఁజాలదూరముపోయెను.

ఒకచోట నీటిని ము ఇసుకమీదఁ బండుకొనియుండెను. అ-
యతని యలుకడు తాకి జరజరి నీటిలోనికి బోయెను. చాలఁ
గప్ప లతని కాళ్ళుక్రింద నలిగెను. మరిగొంతదూరము
పోయినతరువాతఁ బ్రవాహముగల నీటియొద్దకుఁ బోగాఁ
బాములుగాని కప్పలుగాని తాకవా యెను. ఒక తీక్షణపు
కూయుచుఁ బ్రవాహముమీదఁ బోవుచుండెను. పాకుఁ
గొంతదూరములో నొకవ్వక్తి నడచుచున్నట్లు గోచరించెను.
నెమ్మదిగా నతఁడా వ్వక్తియొద్దకుఁబోయెను. అది క్రీమూర్తి.
చింపిరిజుట్టు. భయంకరములైన గ్రుడ్లు. మహమ్మదుషాకుఁ బిశా
చములన్న భయములేను. అయినను అతనికిఁ గొంచె మా
నాడుభయము వేసెను. మహమ్మదుషా 'ఎవరనీ' వనియడిగెను.

ఆవ్వక్తి యతనికంటె స్వరము నానవాలు పట్టెను. ఆమె
'నాపేరు రాధ' యన్నది. 'మహమ్మదుషా' నిలుచెల్ల నడ
పోయెను.

రాధ యిన్నాళ్లుగా శూద్రక్రీడలె వెలిగోజనము
నెరపెను. ప్రోషిత భర్తృకవలె భూశయనము, నిరలంకార
లయుఁ బాటించెను. దుఃఖితవలె మానధారిణి యయ్యెను.
రియమము తాల్చినదానివలె బ్రాహ్మణాన్నమే తినెను. ఆమె
హరశాస్త్రయొక్క ఒక చిన్నిర 'పేష్కప్పు' తీసికొని యది
సర్వకాలము ధరించుచుండెను. అమరావతిలో దుర్మాగుని
ప్రవర్తన తరువాత రాధ తనశీలము తాను రక్షించుకొననలె
ననుకొన్నది. ఈ యూహ యాదురనస్థకుఁ బూర్వమే

యన్నచో నెంత బాగుండెడిది. మహమ్మదువానే చంపి
యంచుచుకొనెను. ఆమె పగలెల్ల తనయుడితోఁగొనించును.
శత్రుదులందఱు గృష్ణ యిసుకతో. చిశాచమువలె సంచ
చును.

రాధ మరునిముసములోఁ దనకత్తి తీసి మహమ్మదు
నిను బొడుచఁబోయెను. కత్తి యతని నిష్కంచుకన్నెన
బండెమీదఁ గొంతచుటకు దిగెను. ఇంతలో రాధ మనస్సు
గానెను. దిగిన కత్తి పిడిచుటకు దించఁగ వెనుక బలముగా
ఁగివేసెను. రాధ బిగ్గటగాఁగిరి! పరమపశుగా! నిన్ను
ఁగివేసిన హత్యాదోషము నాకెందులకు? పో ఈగాయము
ఁగియులే. పో! పొమ్ము' అని తాను చరచర నడిచి కృష్ణ
నిలోనికి దిగెను. నెత్తుకు కాంచున్నను మహమ్మదుషాకు
కత్తి గుండెలోనికి దిగకపోవుటచే నతఁడు స్మృతితప్పి పడి
లెను. అతఁడు దృష్టి నిగుడ్చి నీటిమీదికిఁ జూచెను. రాధ
తోనునీటికిఁ బోయి యచటఁ దేలుచుండెను. మరికొంచెము
వడికిఁ బడమటఁబట్టిన యొక చిన్న మబ్బలో మెరసెను.
మెరపులో నీటిమీదఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్న రాధ శవము
కంటికిఁ దన పాపపు బడవవలెఁ గాన్పించెను.

షాతన జీవితమందు నిర్మాంశతో నా యిసుకమీదఁ
పోయెను. మరునాడతని మంత్రు లతనిని వెదకుచువచ్చి
హతనిఁ గనుగొని తీసికొనిపోయి గాయము కుదిర్చిరి.

హరశాస్త్రి నై జాంషాముందుఁ బ్రదర్శించిన యున్మాద

మభినయము. అది షాకుఁ బిచ్చిపుట్టించుటకుఁ జేసినతంత్రము షాను కృష్ణ యిసుకమీది కానాఁడు పంపుమని రాధ శాస్త్రీతోఁ జెప్పెను. తన చేతులారా రాధ షాను చూచి వలెననుకొన్నది. మరునాఁడు షాబ్రతికినవార్తయు, రాధచచ్చివార్తయు, హరశాస్త్రీకిఁ జెలిసెను. హరశాస్త్రీ చివరివేళ రాధకు వైరాగ్యము తోఁచెననుకొనలేదు. ఆమెకు సరిగా గత్తితోఁ బొడుచుట చేతకాలే దనుకొనెను. హరశాస్త్రీ యంతటితో వైరాగ్యము కలిగి సన్యసించి కాశీపురికి బోయెను.

గాయము కుదురు రోజులలో షాకు నొక స్వప్నము వచ్చెను. అందులో నిట్లున్నది. "హరశాస్త్రీ శాపమువల్ల గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మ తనవంశమును దహింపఁజొచ్చెను. తన రాజ్యము ముక్కలు ముక్కలై పోయెను. సేనానాయకులందఱుఁ దిరుగంబడిరి. తాను నికృష్టపుచావు చచ్చెను. తన కొడుకు సుల్తానయ్యెను. తన కొడుకు చిన్నవాడగుటచేత గాసింబరీదు నతని కొడుకు అమీరుబరీదు వానిని చంపరాజ్యము నపహరించిరి. బహ్మనీరాజుల వంశ మంతట నంతరించెను. దక్షిణ హిందూదేశములోని తన రాజ్యవనాలుగు చెక్కలుగాఁ నయిపోయెను. గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మ దయ్యమువలెఁ బట్టితనవంశముమీదఁ గూర్చుండెను." భయముతో షా మేల్కొనెను.

శ్రీ.వేమన గ్రంథాలయమ్

తేలప్రోలు. (కృష్ణా జిల్లా.)

మహిళా ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPLA120B150
పుస్తకం పేరు	వక్తరేఖ
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	149
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	గౌరవా
పేజీలు విడదీసినది	గౌరవా
పరీక్ష చేసినది	PRATHYUSHA
పేజీలు పరిశీలించినది	
చైర్మన్ చేసినది	
మ్యాంబర్ చేసినది	NO
పరిశీలించినది	గౌరవా